



teológia

A TARTALOMBÓL

A KERESZTÉNY ÉLET ALAPSEJTJE: A CSALÁD

Az egyház a családban — A család aktuális problémái — Család és ifjúság — Valóság és a család — Változások a család körül 1980 óta — Gyermekünk sorsa — A szeretet és hűség jele — Engedelmesség és szabadság az új Codexben — A család az Ó- és Újszövetségben — Sarlósboldogasszony magyar hagyományai — Családpasztoráció és szentségek — Családi kör és egyházközség — Keresztény családdá nevelés — Hétvégi lelkigyakorlatok családi keretben — Egy világi a családpasztorációról

Karl Rahner a mai családi nevelés problémáiról

Cseh-Szombathy László — Cselényi István Gábor — Erdő Péter — Fekete Gyula — Gyürki László — Hetény János — S. Huszár Éva — Kerényi Lajos — Korzenszky Richárd — Kozma Imre — Magyar Ferenc — Schmatovich János — Széll Margit — Tomka Miklós írása

XVIII. évf. 1984. 2. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1984. JÚNIUS

TANULMÁNYOK

| | |
|--|----|
| MAGYAR FERENC: Az egyház a családban | 3 |
| CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ: A család aktuális problémái | 6 |
| KORZENSZKY RICHÁRD: Család és ifjúság | 11 |
| TOMKA MIKLÓS: Család és vallásosság (Megjegyzések szociológiai vizsgálatok alapján) | 16 |

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

FEKETE GYULA ÍRÓ SZOCIOGRÁFUSSAL,
A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE ALELNÖKÉVEL

| | |
|---|----|
| Mi történt azóta...? (Változások a család körül 1980 óta) (Széll Margit) | 20 |
|---|----|

TÁVLATOK

| | |
|---|----|
| Szeretjük-e gyermekeinket? (Széll Margit) | 26 |
|---|----|

KORKÉP

| | |
|---|----|
| A szeretet és hűség jele (S. Huszár Éva) | 31 |
| Engedelmesség és szabadság az egyházban az új Codex szerint (Erdő Péter) | 34 |
| A család méltósága az Ószövetségben (Gyürki László) | 38 |
| Házasság és család az Újszövetségben (Schmatovich János) | 42 |
| Sarlósboldogasszony ünnepének magyar hagyományai (Hetény János) | 45 |

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

| | |
|---|----|
| KARL RAHNER: A mai családi nevelés problémáiról | 48 |
| Családpasztoráció és a szentségek (Kozma Imre) | 48 |
| Családi kör kialakítása az egyházközségben (Cselényi István Gábor) | 51 |
| Építsünk keresztény családokat (Kerényi Lajos) | 55 |
| Hétvégi lelkigyakorlatok családi keretben (D. L.) | 59 |
| A családpasztoráció — egy világi szemével (B. G.) | 62 |
| Következő számaink témái | 64 |

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Magyar Ferenc

A keresztény család létevel és tetteivel, mint az élet és szeretet bensőséges közössége, az egyház és a társadalom szolgálatában áll.

**II. János Pál:
„Familiaris consortio” buzdítása.**

A II. vatikáni zsinat óta eltelt két évtizedben sokat írtak és szóltak a keresztény közösségről. Ennek a közösségnek alapsejtje változatlanul a család. A „család-egyház”, a családi „kis egyház” fontosságának hangsúlyozása nem „szükségmegoldásként” született. Aki az egyház múltját, különösen az útra indulás első fázisát csak kissé is ismeri, az jól tudja, hogy keresztény őseink „a kenyértörést házanként végezték és örvendezve, tiszta szívvel fogyasztották el közös eledelüket” (ApCsel 2,46). Az eukarisztikus lakomát, közös istentiszteletüket a kezdeti időkben nem „szervezték meg”, spontán módon a házi, a családi közösségben gyűltek össze, hogy közösen imádkozzanak, hogy Krisztusra — aki hitük szerint köztük, velük volt — az Ő megváltó halálára és feltámadására emlékezzenek. A „nagy család” — nagyszülők, apa és anya, gyermekek, a családhoz tartozó (mert Krisztusban testvérré, szabaddá vált) rabszolgák — gyűlt egybe, hogy az Úr vacsorájára emlékezzenek, abban részesedjen. Lelkesen énekelték a zsoltárokat, közösen mondták az Úr imáját, meghallgatták egy-egy apostol „üzenetét”, levelét, és gyűjtötték a rászorulókat, a szegények számára.

A fiatal egyház a családokban élt, erősödött és gazdagodott a Lélek ajándékaival. A kisebb-nagyobb családi közösségekben oktatták a gyermekeket, nevelték őket az „Úr félelmére”, készítették fel a szentségek fogadására, a krisztushívők életközösségére — azaz az egyházi életre.

Az egyház későbbi terjedése során a fejlődés különböző állomásaival találkozunk. A házi-családi egyház fokozatosan kitágult, kitarta kapuit a barátok, a hittestvérek előtt. Az eukarisztikus ünneplésre egyre többen gyűltek össze. Számos jómódú keresztény Rómában, a II. század végétől egész házáat rendelkezésre bocsátotta, hogy az egybegyűlt 3—400 krisztushívő közösen ünnepelhesse. A gyakorlati élet, az ébredő igények később magukkal hozták — természetesen a pogány templomok mintáját is szem előtt tartva —, hogy a keresztények is egyre tágasabb, egyre szebb templomokat építsenek. Egy-egy bazilika, templom hamarosan külön „gondozói”, lelkipásztort kapott. Fokozatosan kialakultak a kisebb-nagyobb közösséget egybegyűjtő plébániák, a kisebb-nagyobb „helyi közösségek”.

Az egyházi élet azonban ezután sem zajlott kizárólag a templomokban, az egyházi épületekben. Magja, csirája továbbra is a család-egyház maradt. Így van ez ma is, és így lesz a jövőben is. Csakis az, aki a természetes családi körből indul el életútjára, születet később újjá „vízből és Szentlélekből”. A család első „püspökei” — Szent Agoston gondolatát alkalmazva — régen is, ma is a családapák és családanyák. Ők viszik el gyermekeiket a templomba, plébániára, hogy a keresztység szentségében részesüljenek. Ők voltak régen és maradnak a jövőben is az első „hitoktatók”, akik megismertetik gyermekeikkel Jézust, és akik nevelő munkájukkal, életük példájával rávezetik őket, hogy a „mennyei Atya szeret minket”.

Az elmúlt ősszel a franciaországi Le Mans püspökétől hallottam a szomorú ténymegállapítást: a gyermekek általában 9—10 éves korukban találkozhatnak először lelkipásztorukkal, hitoktatójukkal. Ezek a gyermekek a családban csak alig, vagy egyáltalán nem hallanak Krisztusról, egyházzal. Mivel már nincs valódi „családi szentély”, mivel a legtöbb családban kihalóban van a keresztény szellem — azért kis „pogányok” még, amikor először kapcsolatba kerülnek velük.

Nincsenek pontos adataim arról, hogy a magyar lőpásztoroknak és lelkipásztoroknak e vonatkozásban milyen tapasztalataik, adataik vannak. De meg vagyok róla győződve, hogy ők és velük minden valóságban hívő keresztény egyetért azzal a megállapítással, amit az osztrák pasztorálteológus, Wilhelm Zauner írt le: „Sokat beszélnek ma bázisközösségekről. Bármint is értenek azonban ezen, bizonyos, hogy az egyházi életnek bázisa változatlanul a keresztény életvitelű család.” Ezért is hangoztatta a régi egyházatyák és teológusok nyomán a zsinat, hogy a család az egyházi élet alapsejtje, a „kis egyház”. Ebben a „bázisközösségben” kapják a gyermekek nemcsak az első, de egyben a leghatékonyabb, valóban az életre nevelő hitoktatást, ebben rakják le a keresztény élet teherbíró alapjait, ebben tanulnak meg imádkozni, és itt készítik fel őket a szülők a szentségek fogadására — a krisztusi életre. — Mindehhez még hozzáfűzhetjük: a felnőttek hite is a családi tűzhely körül erősödik, mivel a „kis egyház” minden tagja felelős a többiért, egymás hitét élesíti, erősíti. Keresztény őseink példáját, a zsinat és a pápák tanítását szem előtt tartva, nyomatékkal kell hangoztatnunk: az egyházi élet, a keresztény közösségi élet bázisa változatlanul a keresztény család.

Hazai egyházunknak, benne minden hívőnek újra és újra lelkiismeret-vizsgálatot kell tartania. Vajon nem kell-e számos szülőnek a Le Mans-i püspök szomorú megállapítását kemény kritikaként tudomásul vennie? Az egyes keresztény családok élő forrásként táplálják, erősítik az egész egyházi élet iolyamát. Vajon nem elapadásra, kiszáradásra ítélte ott a helyi egyház folyója, ahol lassan eltűnnek, kihalnak a keresztény családok?

Ismételten hallunk-olvasunk a család lelkipásztori „gondozásáról”. Nem feledhetjük azonban, hogy a család a lelkipásztori munkának nemcsak „tárgya”, hanem sokkal inkább hordozója. A szülők, de később a felnővekvő testvérek is családjuknak sajátos értelembe „papjaik” is. Közreműködésükkel a keresztény családokból természetfölötti kegyelemből élő s egyben az egész egyházat életető erő árad.

A III. század elején a jeles egyháztanítót, Alexandriai Kelelent megkérdezték: — Mit teszel, ha egy embert meg akarsz nyerni Krisztusnak? A válasz egyszerű volt: — Meghivom, hogy lakjon egy évig házámban. Az a keresztény család, mely így gondolkodik s főleg így él — valóban család-egyház: „kis egyház”, melyet ugyanaz a Krisztus éltet és áld meg, aki éltet és megáldja az egész „nagy egyházat”.

Sz. A.

KARL RAHNER 1904—1984

Lapzártakor érkezett meg a szomorú hír, hogy korunk egyik legkiválóbb teológusa, Karl Rahner meghalt. Folyóiratunk az elmúlt másfél évtizedben számos írását közölte. Egyik utolsó megnyilatkozásából vett részlet közlésével (Entschluss, 1984. március) adozunk emlékének.

Egy inkább konzervatív ír kapucinus azt mondta nekem egyszer: mindig épült azon, hogy vitathatatlanul az egyház mellett állok. De azt kérdezem, miért olyan különleges dolog ez. Normális katolikus, pap és jezsuita vagyok, akinek az egyházával vitán felüli a kapcsolata. Az egyházhoz való tartozásom szükségképpen alkotóeleme annak a szeretettel hittell és reménnyel teli kapcsolatnak, ami magához Istenhez fűz. Az olyan szövegtől, hogy „miért maradok meg mégis az egyházban”, fölfordul a gyomrom. Egy nem katolikus fölteheti ezt a kérdést, vagy egy „liberális” katolikus, aki csak véletlenül született katolikus egyházba, s ott katolikus és nem más papok nevelték — ez azonban még egyáltalán nem az egyházhoz tartozó keresztény. Igazi katolikus és pap nem kérdezhet így. Azonban ezen az egyházhoz fűző, vitán fölül álló, abszolút kapcsolaton belül analóg módon ugyanolyan nehézségek merülhetnek föl, mint például a házasságban. Ha valaki kimondja: ez a feleségem, együtt maradunk, és semmi más szóba sem jöhet — ennek ellenére ez az ember még veszekedhet a feleségével, vagy csodálhat egyik vagy másik dologban. Ez éppen úgy van, mint amikor két olyan ember, akik életre-halálra összetartoznak, egy alkalommal mégis ráordítanak egymásra. Mindez azonban egy pozitív végső viszony vitán fölül álló talaján történik. Mennyire lépnek be — elvontan kifejezve a dolgot — kategoriális valóságok egy embernek Istenhez fűződő végső, transzcendentális kapcsolatába vagy mennyire teszik ezt egy egyéni történetben, az nyitott kérdés. Minden igazi kereszténynek van valószínűleg egy vitán fölül álló, abszolút viszonya Jézus Krisztushoz, bár ez nem azonos az abszolút Istenhez fűző kapcsolattal, mert itt a kapcsolatnak transzcendentális abszolútsága van. Azonban sok emberrel így még nem találkozott Krisztus. Ugyanúgy nagyon sok ember van a katolikus egyházon belül, de még inkább azon kívül, akikkel ez a kategoriális, történelmi, korlátolt, véges, hibákkal terhes valóság-egyház még nem találkozott úgy, hogy azok belevették volna az Istenhez fűző abszolút kapcsolatukba. Egy normális papnak azonban el kellene jutnia odáig, hogy ne mondja azt: Véletlenül keveredtem ebbe a boltba, esetleg sokkal jobb lenne protestánsnak lenni.

Ma sokat beszélnek az értelmes, a teljes életről és az önmegvalósításról. Végül is azonban az ember bizonyos mértékig a lét minden részkiteljesedésében mindig csalódik. Igazi értelmes kiteljesedés ezért csak az Isten fölfoghatatlansága előtt való kapitulációban állhat, ezt azonban úgy fogadjuk el, mint a fölfoghatatlan, mégis igaz, egyetlen teljes értelmet. Más szavakkal: a keresztényi élethez hozzátartozik a Kereszt, vagy úgy is mondhatjuk, a halál. Az élethez hozzátartozik az a tapasztalat, hogy az ember mindenütt, ahol csak megpróbál megragadni valami értelmet, örömet és kielégülést, kiteljesedést és önmegvalósítást, vagy bárhogy is nevezzék ezeket manapság — vagy végső csalódásba, kétségbeesésbe és rezignációba zuhan, vagy pedig úgy tapasztalja meg ezt a Fölfoghatatlannak mélységébe való zuhanását, mint a végtelen, boldog Titok elfogadását.

TANULMÁNYOK

Magyar Ferenc

AZ EGYHÁZ A CSALÁDBAN

Az 1980. szeptember 26-tól október 25-ig Rómában megtartott Püspöki Szinódus a keresztény család általános küldetésével, az egyház életében történő részvételével és mai helyzetével foglalkozott. A Szinódus eredményeként a szinódusi atyák egy bőséges jegyzéket nyújtottak át a pápának, aminek figyelembevételével II. János Pál pápa 1981. november 22-én, Krisztus Király ünnepén kiadta apostoli buzdítását a keresztény családokhoz (Familiaris consortio). — Az apostoli buzdítás magyar nyelvű kiadásában (Szent István Társulat, 1982) olvassuk: „A keresztény család fontos feladatai közé tartozik egyházi feladata is: arra rendeltetett ugyanis, hogy a történelem folyamán épülő Istenország szolgálója legyen azáltal, hogy részesedik az egyház küldetésében. — Minél jobban megértjük e részesedés alapjait, mibenlétét és tulajdonságát, annál világosabbá válnak az egyházat és a keresztény családot egymáshoz fűző kötelékek, amelyek a családot „miniatűr egyházzá” (család-egyházzá) teszik, s ennek következtében a család az egyház misztériumának eleven képe és történeti megjelenítése lesz. — Az egyház szentségeiben élő család a „szeretet új parancsát hirdeti”, megújítva ugyanazt az önatadó és áldozatos szeretetet, amellyel Jézus Krisztus az egész emberi nemet szereti. . . A keresztény család arra hivatott, hogy a maga sajátos és eredeti módján tevékenyen és felelősséggel vegyen részt az egyház küldetésében azáltal, hogy létével és tetteivel, mint az élet és a szeretet bensőséges közössége az egyház és a társadalom szolgálatában áll.”

Korántsem valamiféle újszerű kezdeményezésről olvashatunk az idézett sorokban. Nem is az egyház mai szorongatottságából fakadó óhajról, hanem egy történelmi tapasztalatról, melynek kezdetét a tereméstörténetben leljük fel, amikor Isten előbb az embert, majd az embernek társat teremtett, felruházva őket az élet továbbadásának isteni potenciáival. — A teremtés isteni művéből indul el az emberi történelem útján az a legkisebb emberi közösség — a család —, aminek magától a Teremtő Istentől elgondolt hivatása lesz, hogy állandó „közlekedésben” éljen Istennel és az emberek világával.

A megváltás történetében sem véletlen, hogy a Második Isteni Személy — Jézus Krisztus — is egy család környezetében születik, nevelkedik, és bármilyen rejtett is a názáreti család élete, mégiscsak alapképlete marad annak az első közösségnek, melyre az egyház később felépül.

Századunkat az „atomkorszak” jelzőjével illetik. A harmadik évezred küszöbén ez a jelző hovatovább több aggodalmat ébreszt az emberek szívében, mint reményt és megnyugvást. Pedig ha ezt a teremtő Isten által a természet világába elrejtett erőt az emberi élet békés fejlődésére használnák fel — nem pedig rombolásra és pusztításra —, eddig nem tapasztalt boldogság korszaka virradna ránk.

De van egy másik jelzője is ennek a mi korunknak. Az emberi jövővel foglalkozó szakemberek századunkat a *család századának* nevezik. Az elnevezésnek egymással ellentmondó okai vannak, mert: — a családot, mint az emberi együttélés természetes és legősibb alapsejtjeit, soha nem fenyegette még annyi veszély, mint korunkban; — ugyanakkor a család a földkerekség legtöbb táján sohasem állt még annyira a figyelem középpontjában, mint manapság, mivel a különböző régebbi és újonnan szerveződő állami és társadalmi rendszerek életében is nyilvánvaló lett, hogy *egészséges polgári lét, egészséges társadalom, az emberi fejlődésben oly nélkülözhetetlen közkerölcs nem képzelhető el egészséges család nélkül.*

Egy megelőző korban az volt a felfogás, hogy a családra, mint a moralitás bölcsőjére, csupán a vallásnak van szüksége. Amikor azonban korunk társadalombölcselei elkezdtek vizsgálni a különböző állami és társadalmi berendezkedések felbukkanó válságjelenségeinek okait: ez a vizsgálódás óhatatlanul a *családban jelentkező válságokhoz* vezetett. A tudományos megfigyeléseknek és tapasztalatoknak az lett az eredménye, hogy az ún. *családvédelem* a legtöbb országban a jövőendő építésének egyik legjelentősebb programja lett. — A szexuális szabadosságot magasztaló szemléletek és gyakorlatok következményeinek hatására kibontakozóban van a népek és társadalmak fizikai és morális

egészségének védelme azokban a törekvésekben, hogy ismét előtérbe kerüljenek a szellemi és a lelki értékek. Az öncélú és csak élvezeti szexualitás helyett a tartós és egész életre szóló szeretetet érlelő szerelem; a könnyelműen kötött, majd könnyedén felbontott partneri szövetségek helyett a tartós és hűségben megélt házasság; a szerelmi élet defektjeként felfogott gyermekszülések helyett az emberteremtés örömteli tudatossága, amikor már nem csapásnak, hanem valóban „áldásnak” fogják fel a szülők a világra hozott új életet.

A társadalomtudomány vizsgálatai alapján így lehetne összefoglalni a család fenyegettségének jelenségét:

— a család több ezer éves intézménye olyan természetes alapokra épül, amelyek mindmáig megrendíthetetleneknek látszottak. A civilizáció új termékeinek hatására rohamosan változó emberi életforma azonban — úgy látszik — hovatovább kettéhasítja az emberi együttélésnek azt az ösképletét, amit eddig családnak nevezünk.

— kettéhasítja: két ember ideiglenes vagy tartós együttélésére, valamint azokra az új intézményrendszerekre, amelyek pótolni szeretnék a család sokoldalú régebbi szerepét.

A családot pótolni igyekvő intézmények tapasztalatainak hatása az Istenben nem hívó világban is kezdi megváltoztatni a család értékítéletét. Eközben — ha ez még nem is általános — a világi szemlélet is bizalmat szavaz a családnak arra a küldetésére, melyet a keresztény tanítás fogalmaz meg, amikor azt állítja:

— egyedül a szeretetté mélyülő szerelem adhat kulcsot a sokszor drámai helyzetek megoldásához is a családban. Az emberi szeretet azonban önmagában gyöngé, törekeny, sérülékeny. Csak az Istenben található szeretet révén lehet elkerülni az úttévesztés kockázatait. Két ember szeretetének világi normáit az az isteni szeretet képes emberfeletti dimenziókba illeszteni, mely isteni szeretet létrehozta az embert a teremtés megkoronázására, s mely isteni szeretet a legmagasabb Intelligenciát — a Teremtőt is — arra a belátásra bírta, hogy „nem jó az embernek egyedül lennie: teremtsünk neki társat”.

A szeretetnek ez a természetfeletti kitágítása az alapja a szentségi házasságnak, mely a mai világban is rendkívüli értékekkel és erőforrásokkal támogatja két embernek egy életre szóló szövetségét. Ez a forrása a hűségnek, a kölcsönös segítségnek, a mások felé is nyitott élettársi bensőségnek, az áldozathozatal, a lemondás értelmességének, de mindenképp ott annak a felismerésnek, hogy a házasságban a felek a teremtő Isten munkatársai lesznek az élet továbbadásában: a termékenység teljes, teremtői jelentésében. — Két pillérre épül az egyház tanítása a keresztény házasságról:

— 1. A kinyilatkoztatás az emberről, az emberi élet céljáról, a házastársak küldetéséről.
— 2. Erkölcsi és etikai normák, melyek részben szintén a kinyilatkoztatásban — részben pedig azokban a sok ezer éves tapasztalatokban rejlenek, amelyeket az egyház is befoglalt tanításába, mint az értelmes emberi élet rendező elveit.

Ahhoz, hogy erre a két pillérre épüljön fel két ember életségének — a házasság — mindkét félnek túl kell tekintenie a földi élet korlátolt horizontjain. Szilárdan megalapozott hit nélkül tehát nincs keresztény házasság; elképzelhetetlen a házasság és a családi élet Istentől rendelt küldetésének betöltése is. — Ugyanakkor: a földi horizontokon, az evilági élet korlátain túltekinthető és a keresztény hitben, a vallásos gyakorlatban megalapozott házasság nem kizárólagosan túlvilági irányulású, aminek csak az örök élet távlatában volna értelme. Az egyház kétezer éves történetében fellelhetjük a tapasztalati bizonyítékát annak, hogy az örök boldogság az üdvösség felé következetesen és hűségesen törekvő házastársak és családok a földi életben is megtalálják boldogságukat. De még azt is hozzá kell tenni ehhez, hogy a keresztény hitben megalapozott, az egyház tanításához igazodó házasság és családi élet minden időben szilárd alapja, megbízható ereje volt a társadalom, az állam, a nagyobb közösség egészséges életének is.

Nincs tehát igazuk azoknak, akik manapság azt hirdetik, hogy a családi életben a keresztény tanítás elveinek az érvényesülése elidegeníti az embert a társadalmi valóságoktól és szembeállít bennünket a folyton fejlődő élettel. S hogy a keresztény tanítás erkölcsi normáit megtartó hívő ember előbb-utóbb valamiféle „túlvilági csodabogár” lesz a modern világ környezetében.

A mai tapasztalatok éppen az ellenkezőjét bizonyítják ennek. (Gondoljunk csak a bűntudat hiányának egyre közveszélyesebb jelenségére, a könnyelműen megkötött, majd ugyanígy felbontott házasságokra, annak a szemléletnek terjedésére, hogy semmi gyakorlati értelme nincs a tisztaságnak a személyi értékrendszerben, a hitvestársi hűség fellazulására, a már népbetegséggént jelentkező felfogásra, hogy a gyermekáldás nem „áldás”, hanem „teher”, nem is beszélve a szülők tisztéletének semmibe vételéről. — A lista közelről sem teljes!) — Éppen ezért: kettős felelősség terheli a helyi egyházat, egészében és tagjaiban.

Az első: — meg nem kereszteltek és megkereszteltek szekularizált tömegeinek környezetében élünk. Hitünkben nem osztoznak, csupán abban hisznek, amit látni és megtapintani lehet. Hogyan is vehetnének minket komolyan, ha nem ismerik fel bennünk az

igaz emberségre segítő kegyelmek gazdag gyümölcsseit, a krisztusi tanítás időszerűségét, a keresztyény hit és világnézet életrevalóságát, társadalmi közhasznúságát. — A szétzüllő családok világában a keresztyény családoknak tanúságot kell tenni arról, hogy két ember szerelméből, hűségéből, áldozatos kitartásából fakad az a jövő, amiben bizni lehet.

A második: a keresztyény házasság és családi élet erkölcsi normáinak elfogadása nélkül nemcsak a család társadalmi funkciója bénul meg, hanem az egyházi közösség — Krisztus Titokzatos Teste — elemi részecskéje is felbomlik. Ha egyszer ez az „alapsejt” már nem egészséges, megbetegszik maga a Test is. — Vajon nem távolodtunk-e el túlságosan is attól a lehetőségtől, hogy az egyház jelen legyen a családban? Nem illuzórikus vágy-e, hogy családjainkból az egyház kicsinyített mását alakítsuk?

Amikor ezeket a kérdéseket feltesszük, a mai 60—70 évesek generációjának óhatatlanul is a maga gyermekkorának családmmodellje jut az eszébe. Az a családi ház — falun vagy városban —, amelynek falai között generációk éltek együtt. Nem mindig ideális harmóniában, de még ez sem gátolhatta, hogy a tradíciók, szellemi javak — közöttük a keresztyény hit, erkölcs és kultúra javai is — ugyanolyan törvényszerűségek szerint, szinte automatikusan öröklődjenek át, mint az anyagiak. A családi életrendet egyszerre alakította és határozta meg az „egy kenyéren élők” vagyoni közösségi, egymásraultaltsági tudata és a természetfeletti létrend besugárzása, mely a templomból, az egyházi ünnepkörök nagyon is eleven hatásaiból, a közösségi számontartás, a nagyszülők és szülők példamutatásából összefonódottan alakította a lakást otthonná, az otthoni családi szentélyé, az imádság házává. Akkoriban azonban senkinek eszébe nem jutott, hogy „a család kicsiben az egyház”. Mégis az volt, és mindenféle külső körülmény segített is abban, hogy így legyen. — Mindenki tudja, hogy ez a régi családmmodell összeomlott, visszahozhatatlan. Velem együtt bizonyára nagyon sok mai szülő úgy látja, hogy az életkörülmény robbanásszerű változásában nem is a legtöbbet emlegetett tényezők („az ősi családi ház” fogalmának eltűnése, a lakóhely-változtatások, lakáshelyzet, családalapítási feltételek, generációs szemléletváltozás stb.), hanem az „idő-keret” hasadt szét. Egészen kivételesek azok az esetek, amikor egy család olyan tartósan együtt marad, hogy egyáltalán kialakulhasson a családi élet. Születnek és felnőnek a gyermekek, megszerzik mesterségüket, diplomájukat, és nyomban ki is röppennek a családi fészekből, ami jóformán még meg sem melegegett. — De még ezen a tágasabban értelmezett idő-kereten belül is szétmállott az az időtartam, ami szükséges volna ahhoz, hogy a szülők megnyugtatóan betölthessék szülői hivatásukat.

Mind ezt csupán azért mondom el, hogy egyetlen nehézséget emeljek ki a számtalan közül, amelyek ma ellenállnak annak, hogy az eltűnt régi helyén új családmmodell alakuljon ki, és ebben az új (általános) családmmodellben elhelyezhető legyen a család-egyház szerkezete. — Kilátástalan tehát, hogy a részleteiben le nem írott, de mindenki által jól ismert helyzetben megvalósítsuk családunkban „az egyházat kicsiben”? A család-egyházat, mely:

- a keresztyény hit bölcsője, felnevelő dajkája, megszentelődésünk iskolája;
- a keresztyény örökség befogadó, megtartó és továbbadó közössége (ma így mondjuk: első evangelizáló közösség).
- Istennel és a nagyobb közösséggel közlekedő, egészséges és eleven alapsejtje a társadalomnak.

Csak akkor kilátástalan ennek a nagyszerű küldetésnek az elfogadása, ha végig nem gondoljuk, hogy maga a keresztyénység is kilátástalan — volt, van és lesz —, ha a „külső körülmények” ellenállása előtt megtorpanunk. Mert keresztyénynek lenni, Krisztus útján járni soha és semmiféle körülmény között nem volt és nem is lesz könnyű. Egy pillanatra sem szabad elfelejtenünk, hogy a mi egyházunk, hitünk, küldetésünk a világban Jézus Krisztus keresztyénen van eljegyezve. Keresztyénynek lenni mindig is keresztrefeszítettséget jelentett. Krisztus sohasem biztatott arra, hogy akik Őt követik, azoknak az útján csupa virág terem, és e világi felmagasztalásban, dicsőségben lesz részük. Aki azonban a keresztyény küldetés keresztyét szívesen veszi a vállára, az erőt is kap hordozásához, a „körülmények” ellenállásának legyőzéséhez.

Erre utal a keresztyény családokhoz intézett pápai buzdítás is, a magyar kiadás 89. oldalán: „Amint az egyházban az evangélium hirdetése soha el nem választható az Apostol kínjaitól, ugyanúgy a családban a szülőknek bátor és derűs lélekkel kell vállalniuk a nehézségeket, melyek evangéliumot hirdető apostolkodásukat olykor még gyermekeik körében is akadályozzák.”

Vannak-e nekünk ma ilyen apostoli lelkületű, a keresztyény élet keresztyéit magukhoz ölelő fiatal családjaink? — Vannak, ha nem is ők vannak többségben! Ezt a kisebbséget, ezt a minden egyházközösségben sokszor egymástól is elszigetelten élő és tanúságtevő maroknyi csapatot kell felfedeznie és komolyan vennie a lelkipásztori gondosságunk. Segítenünk kell őket abban, hogy egymásra találjanak és helytállásuk — miként a kovász ereje — egyre szélesebb körben és mélyebben átjárja az egyházi közösséget. Ha velük szorosabbra zárjuk

a lelkipásztori szolgálatban ma már nélkülözhetetlen világi apostolkodás körét: az eredmény nem marad el. Ők azok, akik legkönnyebben megtalálják az utat más fiatal családokhoz, és nemcsak tapasztalataikat, hanem a minimális bátorságot is tudják kölcsönözni egy olyan kezdeményezéshez, mely nem ígér ugyan hirtelen sikert, de megtanítja az első lépéseket. Ők azok, akik már átélték és megfizették annak a kudarcát is, hogy egyszerre — de legalábbis máról holnapra — nem lehet ideális, a lelki olvasmányok lapjain oly tetszetős keresztény családképet kialakítani: egy szűkös lakásból meleg otthon varázsolni, az otthonból rögvest családi szentélyt, melyet a közös imádság atmoszférája tölt be. Megtanulták, hogy mindez csak lépésről lépésre megy, s olyan egyszerű titkai vannak a fokozatos előbbre jutásnak, mint az, hogy legyen a lakásban fészület, szentkép, reggeli és esti ima, s az evés előtti kézmosást az evés előtti asztali áldás — de legalább a keresztvetés — kövesse. Ha mindez már nemcsak megszokássá, hanem szükségletté vált, akkor jöhet a következő lépés: megteremteni az érzékenységet a családi otthonban az ünnep iránt. Ahogyan Saint Exupéry Kis hercegeiben a róka mondja: „Készítem a szívemet” — megtanulni és megtanítani az ünnepvárást, mely már egymagában is annyi örömet tud hozni. És megtanulni ünnepelni, ami a keresztény gyakorlatban annyit jelent: megajándékozni egymást szívünk tiszta örömeivel és megajándékozni Istent önmagunkkal. Minden vasárnap, minden ünnepnap — születésnap, névnap — így adhat alkalmat arra, hogy újból és újból megkereszteljük egymást.

Elkezdtem valamit, amit folytatni kellene és lehetne is, de ez is azzal járna, hogy valamiféle receptet ír az ember a család-egyház megalkotására. Holott erre nincs recept, s ha mégis volna, az nem használható egyformán mindenki számára. Attól félek, hogy a lelkipásztori gyakorlat, a családpasszoráció sem tud ilyenlenné szolgálni. Akkor sem biztos, hogy tudna, ha az ún. jegyesoktatás a mai szűköségénél — időben és tartalomban — jóval teljesebb volna. Azért nem, mivel a keresztény házasság szentségi tudata — ami oly ritkán megalapozott a házasulandókban — minden tapasztalat szerint csak „menet közben” érik meg és teljesedik ki, ha kiteljesedik. Érelőhelye a család, azaz: a házastársak és gyermekeik szentségi közössége. Csak ebben a gondokkal, áldozathozatalokkal, próbatételekkel, az igazi emberségből vizsgáztató helyzetekkel kikövezett úton lehet megtapasztalni, hogy hová visz két megkeresztelt embert az az együttélés, amelyben elzárják lelküket az egyház szentségeinek örök értékeit közvetítő hatásától, a természetfeletti létrendbe való végleges belépéstől, és ezzel változékony, külső körülmények függvényévé szolgáltatják ki éleltszövetségüket. De fordítva is megtapasztalhatják: a szentségi együttlétté alakított házasság kiemeli az embert az időleges és múlékony emberi vágyak kategóriájából és az örök emberi értékek szférájába juttatja. Csak ebben a szférában fakadhatnak fel azok a kegyelmi források, melyek a fogyatékos emberi öröket kiegészítik. Ezzel a belülről — az emberi lélek mélyéről — elinduló és a személyiség alakulását is befolyásoló erővel válik a Krisztus Titokzatos Testét — az egyházat — megjelenítő keresztény család a társadalmat is átható tényezővé. Minden eszmének és kultúrának az értékrendszere az emberi személyiség saját értékeinek kibontakoztatásával nyeri el azt a hatékonyságot, hogy befolyásolni tudja a közgondolkodást, az emberi és közösségi magatartást, a társadalmak és a világ etikai rendjét.

Ott beszélhetünk „család-egyházról”, ahol a megingathatatlanul magasrendű emberi-személyi értékeket a szülők gyermekeikben, a gyermekek pedig szüleikben kölcsönösen felszínre hozzák. Akik ma erre vállalkoznak, azok Isten legkövetlenebb munkatársai az emberi világ továbbteremtésében.

Isten pedig nem hagyja magukra munkatársait.

Cseh-Szombathy László

A CSALÁD AKTUÁLIS PROBLÉMÁI

A magyar családok már nem tudják betölteni azt a szerepet az emberek életében, mint a múltban, és a társadalom is hiába várja azt, hogy működéséhez szükséges funkciókat a családok ellássák. Ilyen értelmű megállapításokat sokat hallhattunk, olvashattunk az utolsó húsz évben, mégpedig a legkülönfélébb világnézetet képviselő személyektől. A megállapításból levont következtetések azonban már nem voltak egységesek: a többség a család intézményének megerősítését, fokozott társadalmi támogatását javasolta, de hogy milyen területeken, ebben már lényeges eltérések voltak. A kisebbség viszont megváltoztathatatlanak tekintette a folyamatot, és a család által eddig ellátott szerepek átruházásában, társadalmi szervezetek részéről történő kielégítésében látta a megoldást. Egy kis tábor

pedig, amerikai és nyugat-európai kísérletekre hivatkozva, új társas együttélési formákat javasolt a hagyományos család helyett. —

Az elmúlt évek demográfiai, statisztikai és szociológiai vizsgálatai alátámasztották azon megállapítások jogosságát, hogy a család problematikusi intézményé vált: vesztett népszerűségéből, csökkent értéke az emberek szemében, nincs meg egykori összetartó ereje, és alapvető funkcióit is hiányosan tölti be. — 1982-ben 75 500 házasságot kötöttek, kevesebbet, mint 1945 óta bármikor. Hasonlóan mélypontot jeleznek az arányszámok is, a 15 éves és idősebb nem házas férfiak és nők számához viszonyított mutatók. 1000 nem házas férfira 1982-ben 63 házasságkötés jutott — 1970 körül még 82 — 1000 nem házas nőre 47 — 1970-ben 62. Családi állapot szerint vizsgálva az özvegyek és elváltak újraházasodásának gyakorisága csökkent erősebben, de jelentős a nőtlenek és hajadonok házasodási kedvének a gyengülése is.

A 75 500 házasságkötéssel szemben 28 600 házasságot bontottak fel 1982-ben, többet mint bármikor megelőzően. 1000 fennálló házasságból 10 szűnt meg válás miatt egy év alatt, de talán még ennél is többet mond az a számított mutató, mely szerint az 1982. évi válási arányok mellett arra lehet számítani, hogy a házasságok 36—37 százaléka ér a bíróságon véget.

Végezetül még egy harmadik mutató: 1982-ben összesen 124 200 gyermek született a családokban; ez is kevesebb mint 1945 óta bármelyik másik évben. Házasságon kívül született 10 400; ez a szám nagyjából azonos szinten van az utolsó tíz év adataival. A kétféle születés együttesen is jelentősen elmarad attól, ami hosszú távon szükséges lenne a népesség számának utánpótlásához.

A családok működésével kapcsolatos egyéb problémák jellemzésére nem állnak rendelkezésre ilyen, évről évre kiszámítható statisztikai mutatók, de alkalmi vizsgálatok, mindennapi megfigyelések kellően jelzik a zavarokat. Így például a családok központi feladatának, a gyermek nevelésének terén sincs minden rendben. A legriasztóbb jelzést a fiatalok bűnözés mértékének emelkedése adja és a fiatalok öngyilkosságok növekvő tendenciája, de közvetve társadalmi méretű gondot jelentenek azok az érzelmszegény, bizonytalan személyiségű, hiányos ismeretekkel, tanulmányaikat abbahagyó, zavaros normarendszer által vezetett fiatalok is, akikből talán nem lesz rendőrségi eset.

A problematikusi helyzet kialakulása alapvető társadalmi változásokkal függ össze, több esetben határozottan pozitívnak minősíthető folyamatokkal. Ez teszi bonyolulttá a problémák értelmezését, különösen pedig a megoldás keresését. Az okok egy részénél nemcsak hogy reménytelen azok kiküszöbölése, de nem is kívánatos; ehelyett azokat az utakat kell keresni, melyek a szükségsszerű változásokat tudomásul véve, azokat kiegészítve, azokra építve kísérlik meg a család értékeit megőrizni és elősegíteni, hogy a családok a jövőben is képesek legyenek legfontosabb funkcióikat betölteni.

Az elmúlt évtizedek egyik legfontosabb társadalmi változása a nők helyzetében következett be. A már korábban kimondott nemek közötti jogi egyenjogúságot követte a lehetőségek bővülése a tekintetben, hogy a nők a társadalmi munkamegosztásban fokozott mértékben, érdeklődésük és képességeik szerint vehessenek részt. Az 1950-es években, amikor a nők foglalkoztatása tömegessé vált, a szakképzetlen nők elsősorban betanított és segédmunkának minősített feladatokat kaptak. A hatvanas évek második felétől fogva viszont a lányok mind nagyobb hányada jutott magasabb szintű oktatási intézményekbe, és szerzett felső-, vagy középfokú szakképesítést, mely már olyan munkakörök betöltését is lehetővé tette számukra, ahol munkájukat nemcsak pénzkereső tevékenységnek, hanem feladatmegoldásnak, alkotásnak is értelmezheték, illetve értelmezhetik. A végzett keresőmunka hivatássá vált a nők része számára.

A foglalkozással járó feladatok, törekvések és célok összeütközésbe kerültek a nők hagyományos családi szerepével, és az így keletkezett ellentétek elsőrendű összetevői a családok működésével kapcsolatos problémáknak. Nem várható a teljes munkaidőben foglalkoztatott asszonytól, hogy a századforduló körüli feleség irányában megnyilvánuló elvárásoknak eleget tegyen, és egyedül lássa el az otthonteremtéssel és -fenntartással járó feladatokat. Vonatkozik ez az elvégzendő fizikai munkákra és az érzelmi szolgáltatásokra egyaránt. Az első tekintetében a férfiak hamarabb alkalmazkodtak az új körülményekhez és segítettek; magukra vállalva a háztartás fenntartásának egyes munkáit. Kevesbé fogadták el, hogy családjuk többé már nem az a békés kikötő, ahova a munkahelyek feszültségei, viharai után betérve a kikapcsolódás, a problémamentesség vár, hanem ehelyett olyan házastársal találkoznak össze, aki hasonló élményeken ment keresztül, és férjétől várja azt, hogy segítsen feszültségeinek feloldásában.

A legnagyobb konfliktus azonban nem a kereső női és a feleség szerep között jött létre, hanem a foglalkozási és anyai szerepek között. A gyermekvállalás és a hivatás, a jó értelemben vett karrier összeegyeztetése nem könnyű feladat. Már a terhesség is hátráltatja a jövőbeni anyák munkájuknak a megszokott formában, szinten történő elvégzésében,

a gyermek megszületése után pedig az anyai kötelességek hosszabb-rövidebb időre a munka teljes szüneteltetését teszik szükségessé. Ennek pedig elkerülhetetlenül hátrányos következményei lehetnek az asszonyok foglalkozási pályáján napjainkban. A gyorsuló tudományos és technikai fejlődés mind több munkakör betöltőjét kényszeríti folyamatos továbbtanulásra, és ismeretek kiegészítésére ahhoz, hogy helyt tudjon állni. A munkahelytől való két-három éves távollét után visszatérő asszonyoknak sokszor meg kell állapítaniuk, hogy lemaradtak, és csak külön erőfeszítések megtétele esetén remélhetik, hogy utolérhetik azokat a kollégáikat, akikkel egykor azonos szinten voltak, de akiknél nem volt megszakítás. Erre a külön erőfeszítésre viszont nem sok energia marad az anyai feladatok ellátása után.

De nemcsak a munkahelyi elképzelések megvalósítása kerül veszélybe az anyaság miatt, hanem a házastársi kapcsolatra vonatkozóak is. Vizsgálati eredmények bizonyítják, hogy a mai fiatal házaspárok többsége egyetért a házasságkötés idején, az induláskor abban, hogy kapcsolatukat az egyenrangúság jellemzi majd, és egymást segítve járulnak hozzá ahhoz, hogy képességeiket minél teljesebben kibontakoztathassák. Amikor azonban az első gyermek megszületik, lényeges átrendeződés következik be a családi feladatok ellátásában. A férj arra kényszerül, hogy a megnövekedett család ellátására igyekezzen nagyobb keresethez jutni, akár munkahelyén gyorsabban előrehaladva, akár egyéb keresőmunkákat vállalva. Ennek következtében csökken fennmaradó ideje és energiája, melynek egy részét eddig a családi feladatokra fordította. A feleségnek kell most már ezeket egyedül ellátni, hiszen „úgyis otthon van”. Visszaáll a hagyományos munkamegosztási struktúra a családban, és többnyire fennmarad azután is, hogy a feleség-anya újból dolgozni kezd; ez olyan állapot, amelyet a fiatal lányok többsége korábban elutasított, mert iskolai nevelése, az olvasottak, hallottak, látottak, a hasonló körűk társasága mind egy más típusú élet magasbrendűségét tanították. Nem meglepő tehát, hogy méltatlannak ítélik meg az új helyzetet, nem kívánnak több gyereket, mert az csak még nehezebbé tenné korábbi céljaik megvalósítását, kiéleződnek konfliktusaik férjeikkel, és nagy számmal fordulnak a bíróságok házasságuk felbontását kérve. Gyermeük nevelését pedig befolyásolja az az ellentmondásos érzés, hogy egyrészt legnagyobb kincsüknek tekintik a gyermeket, de másrészt időnként felmerül annak is a gondolata, hogy e gyermek akadályozza meg őket karrierjük elérésében, és az ő érkezése indította meg a házasság tönkremeneteléhez vezető folyamatot.

Az elmúlt évtizedek másik két, egészét tekintve pozitív folyamata a nagymértékű társadalmi mobilitás és az urbanizálódás felgyorsulása, amelyek ugyanakkor a család intézményének gyengülését okozták. — A társadalmi osztályok és rétegek közötti mozgás mindig volt, de egyes korokban inkább kivételnek számított. Így például a feudalizmus idején, amikor az egyházak biztosították a kiemelkedésnek egyedüli komolyabb méretű útját. A kapitalista társadalmi rendben már nagy tömegek áramlottak át egyik csoportból a másikba, azokban az országokban, ahol a tőkés társadalom fejlődése gyors ütemben zajlott. Nálunk igazán nagy mozgás csak a szocialista társadalmi rendben következett be, amikor a társadalmi-gazdasági fejlődés nagy tömegek számára tette lehetővé, hogy új életkörülményeket alakítsanak ki a maguk számára és más módon éljenek.

A mozgás azonban kiszakadást is jelent a korábbi környezetből, gyengülését, esetleg teljes elhalványulását azoknak a szabályoknak, követelményeknek, amelyek ott irányították, befolyásolták a mindennapi magatartást, és helyébe bizonytalanság, tanácstalanság lép a tekintetben, hogy az új csoporthoz való tartozás vajon milyen viselkedést is kíván. Különösen a parasztságból származók társadalmi helyzetváltása járt ilyen problémákkal: a paraszti életforma nemcsak mezőgazdasági munka végzését és falun lakást jelentett, hanem az egész életnek — munkának, fogyasztásnak, takarékoságnak, szórakozásnak, másokkal való érintkezéseknek — részletes szabályozottságát, még ezelőtt 50 évvel is. Ebben az életmódban a családnak lényeges szerepe volt; a családon kívüli élet sok hátrányt jelentett. A munkássá vagy szellemi dolgozóvá válással értelmét veszítette sok tradicionális kötöttség, és megszűntek a családot összetartó gazdasági kapcsolatok is. Külön problémát jelentett az, ha házaspár lépett ki a korábbi közösségből és életkörülmények közül, és a változások különböző formában, mértékben befolyásolták a férjet és a feleséget. Kapcsolatukat megronthatta az egyenlőtlen fejlődés.

Az, hogy a népesség növekvő hányada élhet ma a kényelmesebb és a szükségletek gazdagabb és sokoldalúbb kielégítését nyújtó városokban, továbbá, hogy a falvak egy részében is a városiasodás határozott jelei figyelhetők meg, vitathatatlan haladás, amely jellemzi társadalmunk életét az elmúlt évtizedekben. De ez a változás is próbára teszi a családokat, azok működését. Az urbanizálódás meggyengítette a lakóhelyi közösségek segítő, támogató, de ellenőrző és kényszerítő szerepét is. A falvakban a családok csapások idején számíthattak a szomszédság, a kiterjedt rokonság segítségére, viszont nem volt közömbös számukra a szomszédok, rokonok véleménye sem, és a kiközösítés veszélye sok

férjet és feleséget tartott vissza a helyi normákba ütköző magatartástól, a házastársi konfliktus végső kiélezésétől, válástól. A városokban ezzel szemben az egymással szembeni közönyt magára hagy baj idején, de függetlenséget is teremt, módot arra, hogy az egyéni törekvésekért mások beleszólása nélkül követhessük. — Folytatni lehetne még azokat a társadalmi—gazdasági változásoknak a felsorolását, amelyek gyengítették a család intézményét, de talán elég a fenti három rövid jellemzése ahhoz, hogy érzékeltessem: a társadalmi fejlődés visszafordíthatatlan folyamatai hozták létre a jelenlegi helyzetet. Ebből azonban nem kell reményvesztett következtetéseket levonni a család jövőbeni sorsát illetően, mert véleményem szerint számos eszköz áll rendelkezésre ahhoz, hogy a társadalmi folyamatok negatív hatásait csökkentsük és segítsük a családokat abban, hogy számos, más intézmény által át nem vehető funkciójukat a mainál sikeresebben töltsék be a jövőben.

Az eszközök egy része gazdasági és szervezeti jellegű. Ezeket nem szabad sem lebecsülni, sem túlértékelni. Ide tartozik a családoknak nyújtott anyagi támogatás. Ennek többféle formája van: zöme a gyermekes családok terheit kívánja csökkenteni. A házasságkötéssel keletkező új családok segítségére tulajdonképpen csak a lakásépítési kölcsönnyújtás szolgál, de ez távolról sem elegendő ahhoz, hogy a fiatalok viszonylag rövid idő alatt, átlagosan 1—2 év alatt saját otthonhoz jussanak. A jelenlegi 6—7 éves várakozás és az ez idő alatti kényszerű együttélés szülőkkel, idegenekkel sok családi életet tesz tönkre. A fiatal családok lakásproblémájának megoldásához nyújtott kölcsön minden egyebet előz, de a későbbiekben érdemes egyéb, hosszabb lejáratú családalapítási kölcsönök gondolatával foglalkozni, ha erre az ország gazdasági helyzetének alakulása módot nyújt. A gyermekes családoknak nyújtott legáltalánosabb támogatás a családi pótlék. Összege jelenleg hozzávetőleg 20 százalékát fedezi egy-egy gyermek eltartási költségének. Ilyen körülmények között a családi pótlék gyermekvállalásra „ösztönző” jellegéről beszélni teljesen értelmetlen. Nincs olyan társadalom, amely ma magára tudná vállalni a gyermekellátás egész terhet, de a 20 és 100 százalék között még elég nagy az út. A jelenlegi népesedési helyzet minden esetre látványos, az érdekeltek által jól érzékelhető emelést kívánna, amint erre mód van.

A családi pótlék jövőbeni alakítása összeköthető a gyermekgondozási segély továbbfejlesztésével. Ez utóbbinak az összege is jelentős felemelésre szorul. További kérdés, hogy az 1982-ben tett lépés, a segély ideje alatti részfoglalkoztatás engedélyezése, nem fejleszhető-e úgy tovább, hogy a részfoglalkozás az anyák választásától függően akár a gyermek 10 éves koráig tarthasson, megfelelő szociális kiegészítéssel, s így a kisgyermekes családokra a másfél kereső legyen jellemző. Ez természetesen szervezési feladatokat róna a munkahelyekre, amelyek ma lehetőleg kerülik a tömeges részfoglalkoztatást.

Az 1982. évi intézkedés azáltal, hogy lehetővé tette, hogy a gyermek másfél éves korától az apa menjen gyermekgondozási szabadságra az anya helyett, fontos lépést tett az apai szerep és feladatok társadalmi elismerése irányában. A nők foglalkoztatása mellett ugyanis a család gyermekgondozó és nevelő funkciója csak úgy látható el, ha az apák a múlthoz viszonyítva sokkal aktívabban vesznek részt ebben. A kisgyermekes gondozása és a velük való foglalkozás nem igényel olyan személyiségvonásokat, amelyek a férfiaknál ne lennének meg, illetve ne lennének kifejlészthetők, és a gyermek növekedése, fejlődése az ebben való közreműködés olyan sikerélményekkel járhat, amelyet nem sok keresőmunka tud biztosítani.

Szükséges viszont ehhez, hogy a nőket és a férfiakat egyaránt jobban készítsük fel a családi életre, tudják elviselni annak nehézségeit, megpróbáltatásait és élvezni a sikereit. Az anyagi, szervezeti feladatok mellett egyenrangúak a tudati és érzelmi téren végrehajtandó változtatások. — Az egyik cél a férfiak és nők, különösen pedig a fiatalok meggyőzése legyen arról, hogy a családi élet alkalmat ad a legmélyebb, sokoldalúbb, tartalmasabb emberi kapcsolat kialakítására és fenntartására. A házastársi kapcsolat a legalkalmasabb arra, hogy valaki más előtt a legteljesebben kitárulkozzék; vágyait, reményeit, örömet, de szorongását és bánatát is megossza mással és megerősítést nyerjen. Itt léphet ki leginkább emberi magányából és gazdagodhat azáltal, hogy feladja különállását. A szülő—gyermek viszony pedig a felnőtt számára a ma oly gyakran emlegetett „kreativitás”, alkotókészség legváltozatosabb kiélésének lehetőségét nyújtja, és szinte állandó sikerélményeket biztosít. A csecsemő első mosolyától, a kisgyermek értelmes megnyilvánulásán keresztül a nagyobb gyermek különféle teljesítményeinek mások, külsők által történő elismeréséig a szülők ismételten érezhetik, hogy nem fáradoznak hiába.

A családi élet azonban nemcsak pozitív élményekkel jár, hanem a házastársi viszony, a szülő—gyermek kapcsolat kellemetlen összeütközéseket, egyet nem értést is teremt, az eredeti célok, elképzelések elérése helyett kudarcokra is számítani kell, és néha a hozott áldozatok hiábavalónak tűnnek. E nehéz órák, napok elviselésére való felkészítése ugyancsak fontos része annak a munkának, amely a családokat megerősíteni kívánja.

Ma még adós a legtöbb tudatformáló intézmény, így az iskolai oktatás és tömegkommunikáció is azzal a hatékony munkával, mely tudatosítaná a családi élet pozitívumait és felkészítené a családban elkerülhetetlenül bekövetkező ellentétek és problémák megoldására. Ezzel szemben a keresztény egyházak évszázadok óta végzik e munkát, amely ma is sok család boldogulásának alapja.

Az egyházak a családok működésével kapcsolatos elképzelésének alapja a keresztény világnézet központi tanítása a szeretetről. E valamennyi emberi kapcsolatra érvényes parancsolat, hogy az emberek egymást szeressék, különösen érvényes a családon belüli életre. — A parancs teljesítése látszólag nem nehéz. A családtagok közötti kapcsolat olyan erős ösztöni alapokra épül, amelyek elősegítik, hogy az egyén túllépjen önmaga határain, és házastársát, gyermekét, szüleit úgy szeresse, mint önmagát, az ő boldogulásukat a saját megelégedettség feltételének lássa, ne csak velük, de bennük is éljen. Az egymáshoz való feloldódás azonban csak akkor zavartalan, ha a családtagok között teljes azonosság van; céljaik, elképzeléseik, normáik nem különböznek, teljes harmónia jellemzi viszonyukat.

Mindaz azonban kivételes és átmeneti állapot, mely helyett a mindennapokat inkább az eltérések, a különbségek jellemzik. A szeretet igényének nagysága abban is megmutatkozik, hogy a diszharmónia óráira is vonatkozik, ekkor is útmutatást ad. Pál apostolnak a Korintusiakhoz írt levelében a szeretet hosszútűró jellegéről olvashatunk. Szeretetet tehát nemcsak akkor kell éreznünk, ha gondolataink, tetteink mindenben viszonzásra találnak, hanem olyankor is, ha ellentétek támadnak, és a kapcsolat nem jár sikerélménnyel. A szeretet nem keresheti a maga hasznát, — mondja az Írás; nem az tehát az igazi szeretet, mely a saját érdek által motivált, hanem az, amely áldozatos és megbocsátó, „... nem gerjed haragra, nem rójjá fel a gonoszt...”; mindent tűrő.

A szeretet igényének követelményei azonban nem foghatók fel a passzív beletörődésre való felhívásként. A szeretet a többiekért való felelősséget is jelent, kötelességet a tekintetben, hogy elősegíti a másik kedvező fejlődését. Ez legkézenfekvőbb a szülők és gyermekek viszonyában. A napjainkban divatos teljes permisszivitás, a minden megengedése és eltűrése a szülők részéről többnyire nem a szeretet jele, hanem a nemtörődőmségé és a kényelemszereteté. Túlhaladottak azok a gyermeknevelési eljárások, melyek a gyermek adottságaival nem törődve, mindenáron valamilyen merev szülői elképzelésnek megfelelően kívánják a gyermek személyiségét alakítani, — de viszont elháríthatatlan kötelesség, hogy a szülők olyan alapvető értékeknek, mint a szeretetre való képességnek a kifejlesztésére törekedjenek. Felelősséggel tartoznak a házastársi egymásnak is abban a vonatkozásban, hogy a másik negatív vonásainak elhatalmasodását hátráltatják. Így például kötelessége a feleségnek, hogy mindent megtegyen a célból, hogy megakadályozza férje alkoholistává válását, vagy a férjnek, hogy kivezesse feleségét egy olyan magatartásból, melyet csak a saját látványos sikerei vezetnek. A házastársak ilyen jellegű törekvése csak akkor válhat eredményessé, ha a másik iránti szeretet hatja át, de emellett szükség van önvizsgálatra, őszinteségre, nyitottságra és tárgyi ismeretekre is a viták vezetéséhez. E tekintetben érzem úgy, hogy az egyházak családi életre való hagyományos felkészítése továbbfejlesztést igényel. Több olyan cikket, megnyilatkozást olvastam, ami mutatja, hogy e feladat nem ismeretlen egyházi körökben. De talán gyorsítani lehetne a folyamatot, mely a modern lélektan és társadalomtudományok ismereteit felhasználva előkészítené a fiatalokat arra, hogy a házastársak, illetve a szülő és gyermek között szükségszerűen jelentkező kisebb-nagyobb jelentőségű ellentéteket, konfliktusokat saját erejükből meg tudják oldani úgy, hogy az ellentétek lezárulása után a kapcsolat még erősebbé váljék, mint amilyen azelőtt volt.

A szeretet által áthatott családok nagy erőt képviselnek, és az élet folyamán felmerülő problémák jelentős részét saját maguk is megoldani képesek. Vannak azonban olyan nehézségek, amelyekkel már egyedül nem tudnak megbirkózni. Ezek egy részét képezik azok a makrotársadalmi eredetű zavarok, amelyekre a tanulmány elején hoztam fel példákat. Megoldásuk, orvoslásuk a társadalom egészének feladata, társadalompolitikai döntéseket igényelnek, és az egész ország gazdasági erőforrásainak mozgósítására van szükség. Másik részük kisebb közösségek aktív közreműködésétől várható.

A szeretet által áthatott családok nagy erőt képviselnek, és az élet folyamán felmerülő problémák jelentős részét saját maguk is megoldani képesek. Vannak azonban olyan egymásról, az őket összetartó közös elképzelések, célok, érdekek tudatosultak, és ezek alapján bizonyos tevékenységeket demokratikusan, együttes viták nyomán határoztak el és hajtottak végre. Az erős társadalmi centralizáció nem sok teret hagyott a kisebb közösségeknek, amelyek így elsorvadtak vagy jelentéktelenné váltak. Napjainkban mind szélesebb körben találkozhatunk azzal a felismeréssel, hogy a kisebb közösségek visszaszorulása komoly veszteség, és kívánatos lenne a megmaradtak felélesztése, újjak létrehozása.

A legnagyobb szüksége talán az ifjúságnak van egészséges közösségekre. A serdülőkori fejlődésnek mintegy elkerülhetetlen velejárója, hogy a gyermekek és szülei közötti

kapcsolat meglazul: a gyermek felnőtté válása megkívánja, hogy véget érjen az a szoros kötődés, függés, amely 12—14 éves korig fennáll a szülőkkel szemben, s ami addig mindenképpen kívánatos volt. A serdülő gyermekeknek azonban továbbra is nagy szükségük van erős személyes kapcsolatra, és ezt keresik a hasonló korúak csoportjaiban. Ezek a csoportok ma esetlegesen szerveződnek, és nagy a kockázata annak, hogy magatartásukat meghatározó célok, szabályok ütköznek társadalmunk alapvető normáival. A fiatalok társadalmi beilleszkedési zavarok vizsgálata rendszeresen kimutatja, hogy nagy számmal vannak s újból és újból keletkeznek a negatív hatású fiatal közösségek.

Az egyházak Magyarországon is tudatában vannak annak, hogy felelősséggel tartoznak a „kallódó” fiatalokkal szemben, és többféle próbálkozással találkozhatunk, amelyek célja a veszélyeztetett fiatalokból egészséges közösségek szervezése egyházi vezetéssel. Nagyon nehéz ez a feladat, mert többnyire olyanok megnyeréséről van szó, akiknek megelőzőleg semmiféle kapcsolatuk sem volt egyik egyházzal sem, továbbá ezzel a típusú fiatalokkal az egyházak munkái sem igen találkoztak eddig, a velük való beszéd nyelvét is ki kell fejleszteni. Az igazi hatóerő azonban nem a feladatokkal foglalkozó felnőtt személy, hanem a fiatalok közössége maga, amely kölcsönösen segíti tagjait abban, hogy új irányban haladjanak tovább. Könnyebb, de legalább ilyen fontosságú az egyes egyházközségek keretében kialakult fiatalokból álló közösségek aktív élete: ezek segítik elő, hogy a keresztény családokban felnőtt és a szülői kötődésből felszabadulni vágyó fiatalok folyamatosan olyan hasonlókorú társaságban legyenek, amelyben az alapvető normák és értékek megőrzése és az ezeknek megfelelő magatartás biztosítása legyen.

Az egyházközségek felnőttközösségei pedig a férjek-apák, feleségek-anyák számára nyújthatnak támaszt gondjaik, bajaik megbeszélésében, a megoldás keresésében. Sokszor annak magának a felismerése, hogy a felmerült családi zavarok nem kivételesek, más családokban is előfordultak már, megnyugtató és segítséget ad a kiút megtalálásához.

A mai magyar családok életében jelentkező problémák megoldása az egész társadalom közreműködését igényli. A feladatok többfélék, és a különféle családokban észlelt ugyanazon zavar kiküszöbölése többféle formában lehetséges. A megoldás egyik útját biztosíthatják az egyházak hagyományos, de változatlanul élő eszméikkel és szervezeteikkel.

Korzenszky Richárd

CSALÁD ÉS IFJÚSÁG

„Hogy milyen egy alakuló nemzedék — vagyis hogy milyen ez a mi mai ifjúságunk —, arról így, még „menet közben”, képtelenség végleges rajtot adni. Arról nekem is csak sejtelmém és pillanatfölvételeim vannak” — töpreng Illyés Gyula. Így ír a fiatalokról: „Az bizonyos, hogy feszelenek. A világban egyszerűbben, természetesebben mozognak, mint mi annak idején. Bizalmasabb viszonyban vannak a tárgyakkal... Az életet láthatóan jobban a magukénak tekintik.”¹

Sajátos élethelyzetű réteg az ifjúság. Azokról van szó, akik gyermeknek már nem mondhatók, de még nem is teremtettek maguknak önálló egzisztenciát — vagy az egzisztenciateremtés kezdetén vannak. A tizenöt-huszonevesek korosztálya ez. Az a réteg, amely mindig is az idősebb generáció kritikájának keresztültűzét érezhette. Az a korosztály, amely talán leginkább igényli, hogy felfigyeljenek rá és elfogadják törekvéseit. Egy magas szintű, biztató-bátorító megnyilatkozás: „Az ifjúság munkáját, tanulmányi eredményeit ismerjük, és értékeljük... nagy tömegeinek politikai aktivitását. Merem állítani, hogy a mai ifjúság nem rosszabb egyetlen előző korszak ifjúságánál sem. Ugyanakkor természetesen a mai fiatalok mások, mint mi voltunk, hiszen a viszonyok, körülmények is mások, a társadalmi alapok is megváltoztak. Mindenképpen figyelembe kell venni, hogy ifjúságunk érdeklődő, tárgyi tudása jelentősebb, mint korábban bármikor” — mondja Kádár János.²

A nyitott, érdeklődő, természeténél fogva jövőre irányuló ifjúság megváltozott körülményeinek nyugtalanító jeleivel is találkozhatunk. Az ifjúság körében tapasztalható öngyilkosságok száma a hatvanas évek végétől napjainkig a statisztikai évkönyvek tanúsága szerint mintegy 35% -kal megnőtt. Különböző becslések arra a következtetésre jutnak, hogy a fiatalok legalább húsz százaléka veszélyeztetett. „A magyarázat mindig kéznél van — mondja Csányi László —, s a társadalmi megegyezés támogatja: a család eresztékei meglazultak, elidegenedett szülők maguk teremtenek jóvátehetetlen helyzetet, amit tovább nehezít a nevelésre lassan képtelen iskola, miután régen lemondott arról, hogy

vonzó példákat állítson a fiatalok elé. Mindebben van igazság, a részleteket illetően mindenképp.”³

Az elmúlt évtizedekben jelentős változások történtek. A középfokú és felsőfokú tanulmányokat végzők száma ugrásszerűen megnőtt. Ez a tény azt jelenti, hogy megnőtt azoknak a száma, akik a társadalomba való beilleszkedésre készülnek. Az elhúzódo tanulmányi idő kiszélesíti azok körét, akik az ún. „ifjúsági létállapot” problémáival küzdenek. Az 1950/51-es tanévben a tanulók összlétszáma hazánkban 179 ezer volt, tíz év múlva 310 ezer, 1970-ben pedig már 500 ezer. Az 1980/81-es tanévben az országban a középiskolások száma 333 ezer volt, 101 ezer pedig az egyetemisták-főiskolások létszáma. Semmiképpen sem elhanyagolható tömeg. Nyíregyházán 1982-ben országos konferencia foglalkozott az ifjúsággal; elemzéseire minden, felelősen gondolkodónak fel kellett figyelnie. Huszár István mondja az Ifjúság és társadalom című előadásában: „Kizökkent az idő a hatvanas évek közepétől a hetvenes évek közepéig-végéig tapasztalt ritmusából, s eddig nem tudunk minden szempontból — a sikeresnek tűnő kezdeményezések és kísérletek ellenére — konstruktív választ adni a kor külső és belső fogantatású kihívásaira. Nem tártuk még fel minden vonatkozásban a társadalmunk adaptációs és innovatív képességét erősítő tényezőket s azt, hogyan tudjuk a mainak tartott folyamatokban szükségképpen keletkező konfliktusokat kezelni, úgy, hogy azok ne polarizálódjanak.” Néhány, konkrétan megfogalmazott probléma: „A továbbtanulási, szakmaszerzési törekvések és a lehetőségek gyakorta éles elkülönülése, a pályakezdés és az elhelyezkedés körüli zavarok egyes szakmákban, a fiatalok magasabb általános és szakmai műveltségének nem kielégítő erkölcsi és anyagi elismerése, a sok esetben rendkívül lassú szakmai munkaköri előrehaladás, az önálló egzisztenciateremtés gondjai... Az ifjúság szinte minden rétegénél tapasztalható a politikai-közéleti passzivitás, elfordulás a társadalmi szervezetekben, köztük az ifjúsági szervezetben való tevékenységtől. S mindez, úgy tűnik, növekvő mértékű... időnként eljutnak alapvető értékek és normák elvetéséig...”⁴

Közös gondolataink fogalmazódnak meg a következő sorokban is: „A nemzeti, történelmi önismeret fogyatékosságai nagyban hozzájárulnak... , hogy a köznapi tudatban mintha nem érne eléggé a meglévő meghaladásáért való szenvedélyes törekvés, s mintha a tagadás dominanciáját lehetne tapasztalni. Már két nemzedéknyien vagyunk — idézi Berkes Erzsébetet —, akik beleszülettünk egy világba, egy történelmi értékrendbe, amelyben naprakészen el is lavirozgatunk, de anélkül, hogy pontosan tudnánk: honnan és merre?”⁵ Vajon nem jellemző-e az egyházra is, amit ugyancsak Huszár István fogalmaz meg nagyon világosan: „Az ifjúság nevelésére hivatott intézmények eléggé általánosnak mondható jellegzetessége, hogy egyszerűen kitérnek a fiatalok által felvetett kérdések elől; itt-ott olyan légkör sem ritka, amelyben a kényesnek mondott kérdések fel sem merülhetnek. Még mindig elő-előfordul a problémaérzékeny fiatalok globális elítélése.”⁶

Az elbizonytalanodó értékrendű világból hiányzik a határozott jövőkép. Nem elég a jövő, *jövőkép* kell. A cinizmusra, passzivitásra, látszólagos érdektelenségre hajlamos, a pillanatnak élő ifjúság tünet csupán. Mindannyiunkat közvetlenül érintő mélyebb problémák érzékenyen reagáló mércéje ez a korosztály. A fentebb említett nyíregyházi konferencia másik előadója, Ancsel Éva rámutat a gyökerekre: „visszatérést szül benne, ha a deklarált és valóban vallott, ha a meghirdetett és a gyakorolt értékek között diszkrépanciát kell észlelnie. A deklarált és a gyakorolt értékek között kinzó aszimmetriákat élnek át azok a fiatalok, akik hatni engedik magukra az eszményeket is, a valóságot is, és fel merik vállalni annak a kockázatát, hogy végrehajtják tudatukban a konfrontációt is”.⁷ Megoldási javaslattal is találkozhatunk: Gombár Csaba szociológus néhány mondatát érdemes idéznünk. „A személyiség egészséges formálódásához, az emberi tartás megszerzéséhez és megőrzéséhez alternatívákra, a választható utakat az áttekinthetőségére volna szükség, és úgy vélem, ez pozitívan hatna az erkölcsök állapotára és fejlődésére... De ha nem teszünk eleget a társadalom és főként az ifjúság ama igényének, hogy fejlesszük a demokrácia szervezeti kereteit, intézményrendszerét, ha útját álljuk a meglehetősen értelemes demokratikus követeléseknek — abból csak fásultság, kiábrándultság, nihilizmus, a közéletből, sőt a társadalomból való kivonulás következik.”⁸ Vajon nem áll-e ez a megállapítás az ifjúság és az egyház mint intézmény kapcsolatára is hasonlóképpen?

A fiatalok körében kettős irányú mozgás figyelhető meg. Az egyik a társadalomból való kivonulás, a meglévőknek a tagadása, az elfordulás. Ebben a jelenségben föllelhetők tudatos elemek is. A másik irányú mozgásban több az ösztönösség. Egyre nagyobb azoknak a száma, akik beilleszkedési nehézségekkel küzdenek, mert az eleve magukkal hozott terhek-terheltségek szinte lehetetlenné teszik számukra a közösség elfogadását, az alkalmazkodást, az azonosulást. A jelenben tapasztalható közérzetük — mindkét csoporté — a felnövekvő generáció tükörképe. Ismerős a tétel: az ember olyan, amilyen mások teszik. Jelenem pedig olyan, ahogyan azt a „más” idő, a múlt és a jövő meghatározza. Leegyszerűsített kijelentésnek tűnik a tétel: a fiatalok alapvető két jellemzője a *gyökértelenség* és

a *jövőtlenség*. A problémák, a közvetlenül tapasztalható jelenségek és zavarok erre vezethetők vissza. Minden tétel kimondásakor vállalni kell a félreértés kockázatát is. Semmiképpen nincs szándékunkban kiterjeszteni a kijelentés érvényét azokra a sokakra, akiknek lehet és van gyökér-élményük és jövő-tudatuk. De nem kevesen vannak azok, akik számára hiányzik a *családi közösség*, és ifjúságunk jóval több mint 90%-a számára nem létezik a *vallási közösség* élménye.

A jövőtlenség képzetét segítik kialakulni az önmegvalósítás kézzelfogható nehézségei: a *pályaválasztás* kényszerpályái, a *közösségi felelősség* hiányos megélése, az *anyagi megbecsülés* tapasztalható anomáliái, majd a *családalapítás* nehézségei, kezdve a rossz mintákon, a pozitív közszellem hiányával folytatva, a *gyerekvállalásból* következő hátrányos körülményekkel befejezve. És ne féljük kimondani az egyre nyomasztóbbá váló ténnyt: az emberiség túlélésének ránk telepedő bizonytalanságát, a mindent elpusztító atomháborútól való félelmet.

Igy jellemzi ifjúságunkat Varga-Sabján László: "... jelentős részének nincs fogalma a múlttól, s nincs a jövőről sem, a jelenről kialakított képe pedig pontatlan. Az eszmények az ő szemükben devalválódtak, pragmatikus szemlélet uralmodik körükben. Nekünk a hatvanas években tisztább képünk volt a jövőről. Elbizonytalanodott a felnőtt-társadalom is, hisz nem úgy alakult a helyzet, ahogy vártuk. A mai fiatalság beszédese nemzedék — ez épp a sok kérdés miatt van így. Meglepi, hogy a 'nagy kérdésekről' már az első találkozásakor is milyen szívesen beszélnek — ez a hiányérzetet is mutatja"⁹

Hol zajlik az élet? A családban és a szélesebb társadalom közösségeiben; pontosabban azok vonzásában vagy taszításában. A mindenkor fiatalok — a mai fiatalság közérzetét és jövő sorsát döntően meghatározzák ezek a tényezők. Pszichológiai és pedagógiai közhely, mennyire döntő szerepe van a csecsemőkornak az ember életében. Vagyis a család az, amely meghatározó módon beleszól az életet sorsként (vagy ajándékként?) örökségbe kapó gyermek jövőjébe. Az elmúlt negyven évben a házasságok stabilitásának képe a következő:

1941-ben 107 ezer házasságot kötöttek, úgyanekkor fölbomlott 12 ezer;

1961-ben 83 ezer házasságot kötöttek, fölbomlott 17 ezer;

1980-ban 80 ezer házasságot kötöttek, fölbomlott 27 ezer.

Annyi bizonyos a számok tükrében, hogy az elmúlt húsz esztendő lényegesen bizonytalanabb környezetet teremt a felnövekvő gyermekek számára. A közvetlen környezet: a családi légkör, a szülő—gyermek kapcsolat lényegesen rosszabb lett, mint az azt megelőző húszéves periódusban. A szétbomlott család terhei közül az egyik leg-súlyosabb, hogy nincs, akire számíthatna a gyermek: legalábbis az egyik szülőre biztosan nem. A krízist súlyosbitja, hogy a felnövekvők, a gyermekek és fiatalok számára bizonytalaná válik a családmodell. Sokkal nehezebben, jóval kisebb valószínűséggel lesznek képesek kiegyensúlyozott családi életet kialakítani, ha majd maguk kerülnek a családalapítás életkorába, mint azok, akiknek megadatott vagy megadták, hogy nem csonka családban nőhettek fel. Ebből következik az is, hogy gyermek, de különösen második-harmadik gyermek vállalására igen sok családban éppen az esetleges későbbi válástól való félelem miatt nem vállalkoznak.¹⁰

Sokféle beilleszkedési, magatartásbeli nehézség forrása a szétbomlott család a fiatalok számára. Gyakorló nevelők, fiatalokkal közvetlenül érintkezők sokat tudnának mondani konkrét példák alapján arról, hogy mennyivel több nehézséggel kell megküzdenie az iskolában annak a gyermeknek, akinek nincs meg a kiegyensúlyozott, nyugodt családi háttere, mint annak, aki rendezett, harmonikus családban él.

Az elmúlt időszakban robbanásszerűen megnőtt az anyák aktív keresővé válása. Természetes folyamatnak lehatárolhatjuk tanúi, számtalan pozitív értékének felsorolása most nem feladatunk. De föl kell figyelni arra, hogy a felnövekvő generációban egyre többen vannak már, akik számára hiányzik az édesanyjával való közvetlen testi érintkezés kisgyermekkorai pótolhatatlan élménye. A családban való napi több (öt-hat) órás fizikai foglalkozás, törődés, érintkezés helyébe lépett a bölcsődei közvetlen gondozás — nem szűkös becslés szerinti — 45 perce. A fiatalkori passzivitás, kitartáshiány nem kis mértékben visszavezethető erre a tényre. Ugyancsak ez a tény segíti kialakulni a fölöslegesség érzését a különféle menekülési jelenségekkel együtt.¹¹

A család nem csupán az első években jelenti a kibontakozás, az emberré válás otthonát. A férfi és női szerep kialakulásának is fontos tényezője a gyermek elé élt minták révén. Bizonyos tényeket tudomásul kell vennünk, ha felelősen keressük a megoldást. „Eltűnt a vallásérköls egyeduralmára épülő kultúra. Nemcsak spontán fejlődés eredményeként tűnt el, hanem azért is, mert a negyvenes-ötvenes években hatalmi szóval bomlasztották föl a hagyományos értékrendet. Az életformák sorában tehát szakadás van. Emellett a tradicionális értékrend felbomlásával kétségessé vált az a vitathatatlan tény, hogy más jellegűek a női és a férfi társadalmi szerepek. Előnye volt viszont a változásnak, hogy másként vetette fel a két nemnek a szerelemhez való jogát. Másodsor: a hatvanas évek végéig

hatalmas társadalmi átrétegződés zajlott le, szintén nem spontán módon. Az emberek többsége kiszakadt hagyományos közösségeiből, a régi értékek már nem segítettek, új fogódzók pedig nem alakultak ki helyettük. — Harmadszor: a hatvanas években elterjedt a fogamzásgátló szerek használata. Ezzel megteremtődött a lehetősége, hogy a szexuális gátlások felszabaduljanak, különválhatott a gyermeknemzés a szexualitástól. Megegyesült egy új érték: a test örömeinek, a testiség élvezetének értéke" — írja Heleszt Sándor.¹² Majd így folytatja: „A fiatalok bizonyos rétegeinél az értékvesztés olyan szintre jutott, hogy már saját életük sem fontos számukra. Világos, hogy ezeknél a fiataloknál a szex is olyasmí, amiben minden elképzelhető és megengedhető. Ez rendkívül veszélyes társadalmi jelenség." A kiút lehetőségeit fölillantva mindenképpen szükség volna olyan intézményrendszerre, olyan tömmegekommunikációs gyakorlatra, amely mer nyilvánosságot adni a jó példának. A tömegtájékoztató azonban tapasztalatunk szerint ezt a szerepet nem vállalja elég határozottan, hanem összefüggéstelen, zavaros mintákkal csak rontja a helyzetet, a képet még kuszábbá teszi.

Az ifjúság—család—szexualitás értékrendjének elbizonytalanodását hüen tükrözi a beszédmod. Feltűnően eldurvult az emberek beszéde. Periférikus jelenségek mondhatnánk, de összefüggésben van a lényeggel. Nyelvfilozófiai fejtegetések helyett legyen szabad csupán egy reprezentatívnak nem nevezhető (mert a felvett minta viszonylag kicsi), de mégis nagyon jellemző felmérésre utalni. Megkérdeztek négyszázharminckét diákot, hogy használják-e trágár szavakat, kifejezéseket s milyen gyakran. Százhetvenegy egyetemista 93% -a mondta magát trágár beszédűnek — többségükben lányok. Kétszázhatvanegy iskolás gyermek 25% -a naponta trágárkodik.¹³ Nagyon leegyszerűsített meghatározással azt mondhatjuk, hogy érték az, amit fontosnak tartunk. Vajon nem az életéről vallott indirekt felfogás tükröződik ebben a jelenségben?

Még egy megfontolandó tény, amely a fiatal korosztály életét nem kis mértékben meghatározza. A biológiai fejlődés meggyorsulásáról, akcelerációról kell beszélnünk. Korábban jelentkezik a nemi életre való igény, szellemi fejlődésük pedig elmarad a testi éréstől. Az „ifjúsági létállapot" már említett elhúzódó időtartama újabb problémákat jelent. Nem alakul ki a felelősségtudat sem a szűkebb, sem a tágabb környezetükkel szemben: a szülővel, a „partnerral", az iskolával, a szélesebb társadalommal kapcsolatban. A fiatalok urák nemi élete már megszűnt csak a fiatalokat érintő kérdés lenni. Súlyos társadalomkárosító következményei miatt közügyggyé vált.¹⁴

Amikor a jelenségeket leírjuk, közvetve vagy közvetlenül az okokat is érintjük. Egy-egy felvillanó tulajdonság szorosan kötődik a múlthoz, és meghatározza a jövő-kép is. Amikor a viszonylagos anyagi jólétben felnövekvő ifjúság, amelyet a szülők gazdasági lehetőségei bőséggel és gazdagsággal árasztottak el, passzívan szembesül saját lehetőségeivel, könnyen támad kiábrándultság, elkeseredés. Mintha az illúzióvesztés korát élnék. Az ún. „aspirációs szint", az igény szint nem szabályozott, mert a fiatalok jelentős része a gyökértelenség problémáival küzd: ahonnan jön, ott ezek a szabályozók nem működnek. „Ha az emberek túlságosan nagyra vágnak, túlságosan magasra helyezik céljaikat, akkor ennek végül is túlságosan gyakran kudarc és frusztráció — bénító élmény — a következménye. Ha viszont túl alacsonyra helyezik céljaikat, túlságosan szerényre méretezik vágyaikat, akkor e vágyaknak, céloknek nem lesz elég húzóereje, nem mozgósítják eléggé az emberi erőforrásokat, s ennek az emberek is, a társadalom egésze is kárát vallja... A hagyományos társadalmakban intézmények egész sora foglalkozott ennek az aspirációs szintnek szabályozásával" — állapítja meg Hankiss Elemér: — „A család, az iskola, az egyházak. A második világháború után azonban bekövetkezett az ún. aspirációs robbanás. A nyugat-európai és észak-amerikai társadalmak jólétének és színesen gazdag életformájának képe besugározta az egész világot, és megindította azt a folyamatot, amelynek következtében az aspirációk hirtelen elszakadtak a realitásoktól, a kielégíthető igényektől... Az aspirációs feszültség... minden bizonnyal egyik forrása a széles körben megfigyelhető ingerlékenységnek, türelmetlenségnek, egymással szembeni intoleranciának, a stressznek, az elégedetlenségnek. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy ma gyakorlatilag egyetlen intézmény sem foglalkozik nálunk az aspirációs szint szabályozásával. A családok többsége bizonytalan abban, hogy vajon már-már gátlástalan önérvényesítésre és nagyravágyásra avagy önmérsékletre nevelje-e gyermekeit. Az iskola, amennyire tudom, jóformán semmit sem tesz, nem tud tenni ezen a téren. A tömmegekommunikációnak sincs semmiféle átgondolt stratégiája e teendőkkel kapcsolatban..."¹⁵

A gyökértelenség és jövőtlenség ténye sokféle variációban jelenhet meg az ifjúság egyes csoportjainak életkori sajátosságai, műveltségi szintje, társadalmi elhelyezkedése szerint. Az ifjúság nem elhanyagolható rétegének értékrendje bizonytalanra vált. Az elmúlt évtizedekben több, olykor elemi erővel jelentkező hullámban találkozott ez a réteg olyan jelenségekkel, amelyek az elbizonytalanodásban némi biztonságot, az ürességben bizonyos tartalmat közvetítettek. Elsőként robbanásszerűen végigsöpört a beathullám az ifjúságon. Ez

jelentett életérzést: érzelmi megtisztulást és felszabadulást, és jelentette a közösségi együttlét új, sajátos, szertartásos—szertartáspótló formáját. Egy másik hullám, inkább mozgalom: az amatőr irodalmi színpadi mozgalom az ifjúságnak jóval szűkebb réteget érintette meg. Számukra kevés volt a beat teremtette érzelmi közösség. A költészet és irodalom útján lehetőség nyílt az önkifejezésre és a világ megismerésére. A harmadik hullám — még nem futott le, de a tetőzésen már túljutott — a hetvenes évek elején meginduló folklorizmozgalom a táncházakkal. Ez a mozgalom a hagyományok ébresztésével a folytonosság-tudatot kelti életre.¹⁶

Bármennyire is kijelenthető a gyökértelenség és a jövőtlenség sommásan megfogalmazott ítélete és kritikája, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy vannak igényei és törekvései annak a korosztálynak, amely a mai időt mint saját fiatalságát éli meg. Nem szabad felednünk, hogy még az ún. „menekülési jelenségek” is valójában értékekkel való találkozás kísérletei (a zsákutcák kockázatával). Szász János írja: „Mivel a történelmi-társadalmi mozgástól behatárolt közösségi változások... nem a szervesség, a belső tisztulás útján haladtak, hanem — az ötvenes évek jól ismert eseményei okán — a széthullás és elidegenedés felé, a mai fiatalok nem léphettek az elődök szervesen kiművelt, a belső tisztaság és tartás által hitelesített közösségi-társas életének keretei közé.”¹⁷

A *társadalom alapsejtje és reményese a család és az ifjúság*. A felelős gondolkodás szükségképpen vezet az együttes cselekvéshez. A kérdéskör vázlatos és korántsem teljes áttekintéséhez segítséget nyújtanak azoknak a megállapításai és felismerései, akik napjaink társadalmának alakulását felelősen szemlélik. Az *egyház alapsejtje a család, reményese az ifjúság*. Minden egyházi közösség osztozik a társadalom problémáiban és a közös felelősségben. Nagyobb hangsúlyt kapott az elmondottakban a diagnózis, mint a megoldás megfogalmazása. Meggyőződésünk, hogy a keresztény családok megélt értékrendjében, határozott és pozitív minták között felnövekvő ifjúságnak van helye és szerepe a közös cselekvésben. Meggyőződésünk, hogy a közös problémák megoldásában van helye és szerepe a keresztény jelenlétnek.

Komplex társadalomban élünk. Olyan korszakban, amelyben a felnövekvő generáció nem részesül közvetlenül az egész társadalom számára érvényes, mindenki által elfogadott értékrendben. A korábbi évszázadok „egyszerű” társadalmában a gyermekek közvetlenül belenőhettek a kultúrába. Amit meg kellett tanulni, lényegében nem volt más, mint amit az emberek, a felnőttek a közvetlen környezetükben megélték. A tradíció érvényessége állandósította a szerepeket. Egyszerűsítve mondható: az otlét és az együttcselekvés révén a felnövekvők megszerezték mindazokat a képességeket, amelyekre a felnőtt embernek önálló életében szüksége volt. — Kihívás az egyház számára a jelen szituáció. Hogyan lehet megmutatni az áthagyományozott-áthagyományozandó értékek érvényességét, ha a társadalom szinte valamennyi területén a változások gyorsasága elavulttá teszi a hagyományokat? Hogyan lehet lefordítani a mai korra azt a hagyományt, amelyből az egyház él?

Vannak emberi alapkérdések, amelyek a társadalmi-történelmi változások közepette és ellenére megmaradnak: mint például az igazságosság kérdése, a szabadság és felelősség kérdése, a szenvedés, a szeretet, a halál kérdése. Amikor a gyökértelenség elnénye és a kilátástalanság, a jövőnélküliség kísértése feltűnik, az egyháznak nem szabad elnémulnia. *A keresztény hagyománynak nem szabad elnémulnia: a hit lehetőségét meg kell hirdetni itt és ma*. Annál is inkább, mivel egyetlen társadalom számára sem közömbös, hogy a fiatalság hogyan birkózik meg a jelenben a jövő kihívásával. Amikor a pluralizmus és az értékek fölhígulásának világában nem találnak iránymutatást, nyomasztóbban nehezednek rájuk a problémák. Veszélyben látják az élő környezetet, veszélyeztetve az emberibb élet lehetőségeit, a békét. Elhomályosuló látóhatár előtt kell választ fogalmazniuk életük értelmének kérdéseire. A megfogalmazásban egyre kevesebb segítséget nyújt a bizonytalanlanná vált család, eszményképekről pedig — ami a távlatokat illeti — alig-alig beszélhetünk. Többségüknek vallási ismeretei nagyon hiányosak és homályosak. Érzelmi igényeik pedig nemritkán fölfokozottak. Nagy visszhangra találnak fantasztikus alkotások — könyvek, filmek, amelyek „üzenetet” fogalmaznak meg: *hiányzik a kereszténység hiteles megtapasztalása, és ugyanakkor kimutatható vallási éhséggel találkozhatunk. A fiatalokért és a holnap családjaiért ma vagyunk felelősek. Tudunk-e nekik olyan életstílust átadni, olyan értékrendet közvetíteni, amely belegyökerezik az Életbe, és Jövőt biztosít számukra, úgy, hogy értelmes, közös, társadalmi cselekvésre is indítja őket?*

Jegyzetek:

1. *Illyés Gyula*: Itélkező ifjúság. In: *Hajszálgyökök*. Bp., 1971. 233. — 2. *Társadalmi Szemle*, 1983/5. 7. o. — 3. *Csányi László*: Mi lesz veled, Enikő? Élet és Irodalom, 1983. júl. 29. 16. o. — 4. *Huszár István*: Ifjúság és társadalom. *Társad. Szemle*, 1982/10. 15. o. — 5. Uo. 19. o. — 6. Uo. 20. o. — 7. *Ancsel Éva*: Az értékek változása és az ifjúság. *Társ.*

Szemle, 1982/10. 23. o. — 8. Köznevelés, 1983. május 6. — 9. Köznevelés, 1982. dec. 31. 3. o. — 10. *Fekete Gyula*: Inगतag családok, maradandó családi életforma. *Mozgó Világ*, 1983/10. 9. o. — 11. *Vö. Christa Meves*: Mut zum Erziehen. Gütersloh, VI. 1967. 36—39. o. — 12. Tíz perctől két óráig. Beszélgetés a nemek kapcsolatáról. *Fricz Tamás* beszélget *Heleszta Sándor* szociológussal. *Élet és Irodalom*, 1983. aug. 19. 7. o. — 13. *Novák Gábor*: Beszéd, izlés, nevelés. Interjú *Montágh Imre* logopédussal. *Köznevelés*, 1983. ápr. 15. 15. o. — 14. *Vö. Farkas Márton*: A biológiai akceleráció hatása a fiatalokrák szexuális életére. *Pedagógiai Szemle*, 1982/12. 110—116. o. — 15. Társadalmi problémák és a mai iskola. Beszélgetés *Hankiss Elemér* szociológussal. *Köznevelés*, 1983. jún. 24. 3—4. o. — 16. *Szász János András*: Ifjúsági mozgalmak — ifjúsági kultúra. *Valóság*, 1983/4. 44. o. — 17. Uo. 46. o.

Tomka Miklós

CSALÁD ÉS VALLÁSOSSÁG

(Megjegyzések szociológiai vizsgálatok alapján)

A család a társadalom alapsejtje, a legelemibb emberi közösség, az emberré válás intézménye, a másik emberre néző önmegvalósítás lehetősége. A keresztény ember számára ezen túl a házasság az Isten és az ember közötti szövetség képe, a család pedig az Isten teremtő művében való részvétel formája. Hívők és nem hívők, keresztények és másként gondolkodók a család *jelentőségének* kérdésében egyetértenek. Az elméleti méltatás ellenére azonban a *család változóban s talán krízisben van*: sok esetben feladatainak nem felel meg, sok esetben fenntartani sem sikerül. Ezért ugyancsak indokolt sorra venni, mi minden feladat hárul a családra, s mi nehezíti, hogy annak megfeleljen. Azt is érdemes lenne megvizsgálni, hogy a keresztény család tudatában van-e külön küldetésének és vállalja, teljesíti-e azt. Az ide tartozó kérdések igazán alapos tisztázása óriási erőfeszítést jelentene. Kitölthetne egy életművet vagy egy nemzeti zsinat, vagy egy szakértői munkacsoport több éves munkáját. A részletekre kiterjedő átfogó vizsgálódás helyett csak néhány területtel foglalkozunk. Azokkal, amelyek különösen fontosnak látszanak s azokkal, amelyekről szociológiai (vallásszociológiai) adatokkal is rendelkezünk.

Bevezetőként egy dologra emlékeztetünk. Az a hagyományos, „falusias”, keresztény kultúra, amely a család szerepét viszonylag pontosan megszabta, a múlté. A mai társadalmi elvárások a korábbinál gyengébbek ugyan, de sok ponton nem egyeznek a családról vallott keresztény felfogással. A hagyományra vagy a társadalmi közmegegyezésre hagyatkozás lehetősége ezzel megszűnt. A keresztény családideálnak új körülmények és új követelmények között kell megállnia a helyét s bizonyítania értékeit. Ráadásul ez a családideál nem önmagától értetődő, hanem még a keresztényeknek is „meg kell találniuk”. A keresést két dolog nehezíti: a nem keresztény közvélemény nyomása és a keresztények között érvényesülő — részben a vallásos öregek nagy arányából, részben az évtizedes, görccsössé merevedett védekező pozícióból következő — tradicionalizmus. A házasság, a család, a gyermek kérdésében mindkét befolyásolás különösen erős. A gyakorlati megvalósítás körüli útkeresésben hasznos lehet, ha egyik-másik kérdésben tükröt tarthatunk magunk elé: ez a helyzet, itt tartunk, így különbözik társadalmunk vallásos és nem vallásos részének¹ felfogása vagy magatartása. (Ezek a „tükrök” vagy mozaikkockák függetlenek egymástól, ezért pontokba sorolva foglalkozunk velük.)

I. Legalább három terület van, ahol a család értékét, szerepét, szerkezetét (ismét) meg kell fogalmazni. A házasságon kívüli együttélés terjedése és a házasság előtti vagy melletti nemi kapcsolatok társadalmi elfogadottsága felveti a kérdést, mire kell a házasság és a rendezett család? A válások számának növekedése és társadalmi lehetővé tétele miatt kikerülhetetlen a kérdés, milyen időtartamra szóljon a házasság? Végül a társadalmi munkamegosztás átalakulása — a munkaidő rövidülése, a női munka általánossá válása — és számos, korábban otthoni és családi feladat intézményes megoldása (a patyolattól a gyermekgondozó intézményekig) miatt a családon belüli szerepek és feladatok is új rendezésre várnak. Persze nemcsak elméleti problémákról van szó s nem (csak) elméleti válaszok kellene. Inkább az a kérdés, hogy eléggé tudatosulnak-e a kereszténységből következő válaszok és hogy azok a gyakorlatban hogyan nézhetnek ki.

I. 1. Első alkérdésünkhöz egy munkásvizsgálatban találunk adatokat.² A határozottan vallásosak túlnyomórészt, de nem teljes számban (!) elutasítják az alkalmi nemi kapcsolatokat. A „langyosan” vallásosakra azonban ez sem jellemző. Feltételként a két csoport egyike sem ragaszkodik a házassághoz. (Mélyebbre menő értelmezés helyett egy megjegyzés és egy kérdés. A profán társadalomnak, gyakorlati hedonizmusa ellenére sincs egységes,

rendszerezett és összefogott álláspontja a szexualitás szerepéről az ember életében. Keresztény talajon megfogalmazódik az ilyen vélemény?, s az eljut az érintettekig?; s ha nem, lehet-e az egyén egészség lelkismeretére hivatkozni?)

I. 2. A második altémánál valamivel tisztábban látunk. Számos megfigyelés mutatja, hogy meggyőződéses vallásos emberek körében *viszonylag ritkább a válás*. Tehát számukra a házasság nem bizonyos időtartamra szól. (Az egyértelmű elv „után” megmaradnak azonban azok az esetek, ahol a házasság mégis felbomlik. Ha az egyház valóban közösség, akkor ez a felbomlás nem pusztán magánügy. Mind a fennálló családok, mind az egyedül maradtak érdekében az elváltakkal foglalkozni kell.)

I. 3. Több kutatás bizonyítja mai hazai keresztény gondolkodásunk súlyos *férfiközpontúságát*. A családi szerepek terén ez *patriarchális* szemléletet jelent: a férj, az apa a központ, a családfő, fontos ügyekben neki kell döntenie. Az asszony — ha lehet, ha anyagilag bírják — legyen anya és háziasszony, ne menjen máshova dolgozni!³ (Tekintsünk el e nézet elvi mérlegelésétől! A gyakorlatban ez a családban igen könnyen a nő alárendeltségének ideológiájává válik. Ha az asszony nem tud otthon maradni oly módon, hogy a házi munka mégis az ő vállát nyomja; ha nagy ritkán az anya mégis otthon maradhat, akkor társaság, azonos szintű kapcsolatok híján megszenvedti a „háztartásbeli” státuszát.) Ellentétben az előbbi felfogással, a társadalom nem vallásos részét nem a női emancipáció ideológiája, hanem a családon belül mind a jogok, mind a feladatok megosztásának az igénye jellemzi. Ez *keresztényebbnek* tűnik, mint amit az idézett kutatásban a vallásos emberek képviseltek.

I. 4. Megelőző történelmi koroktól eltérően, életünkben a munkavégzés és a családi élet helye különvált. A dolgozó ember idejének viszonylag kis részét tölti otthon. Ezt a kicsit tovább csökkentik a mellék munkák, közlekedés stb. Feltételezhető lenne, hogy az ember több időt töltene otthon, ha családja kedves számára, mint ha érdektelen vagy éppen fárasztó teher. Az elmúlt évtizedek *időmérleg-vizsgálatai* lehetővé tették a napi időbeosztás pontos feltérképezését. Előzetes hipotézisekkel ellentétben a vallásos emberek *nem* töltenek több időt családjukkal, mint a nem vallásos emberek.⁴ (Pedig ez nem indokolható sem időhiánnyal — hiszen azért például tévézésre futja —, sem azzal, hogy úgyis sokat foglalkoznak gyerekekkel, családdal — hiszen az nem haladja meg a napi 20 percet.⁵)

II. A család az életadás és a közösségi gondoskodás intézménye. Az élet igenlése, a családtervezés megítélése, a tényleges vállalás és az idős generációhoz való viszony egyaránt figyelmet érdemel.

II. 1. A gyermekáldást a magukat vallásosnak mondó emberek másoknál nagyobb értéknek tartják. Feltétlen — s minden más társadalmi csoportnál inkább — egyetértenek például egy olyan kijelentéssel, hogy „a családban *többet ér a gyermek*, mint az anyagi jólét”.⁶ Ezzel tökéletesen összhangban van, hogy a fiatal vallásos családok lényegesen nagyobb része (23%) *tervez háromnál több gyermeket*, mint a nem vallásos családok (13,3%).

Ezzel az életigenléssel ellentétes erő is jelentkezik a vallásos emberek, főleg a magukra maradt idősek között. Egy kutatás során jóformán csak idősebb vallásos emberek között talált egyetértésre az a kijelentés, hogy „ha a jövőre gondolunk, aligha helyes gyermeket szülni a világra!”⁷ (Ez „magyarázható” az idős vallásos emberek nehéz sorsával vagy múltbeli problémáival. Mindenesetre ilyen nézet más társadalmi csoportokban sokkal ritkább).

II. 2. A *családtervezés* a legteljesebb nyilvánosság előtt vitatott téma. A társadalom többi csoportjához viszonyítva a vallásos embereket, különösképpen a férfiakat, mégis a kérdés lehetőség szerinti *elkerülése*, a konkrétumokban való *tájékozatlanság* és a *tablettás családtervezés viszonylag gyakori elutasítása* jellemzi.⁸ (A tájékozatlanság és magának a kérdésnek az elutasítása aztán ugyancsak megkérdőjelezi a tablettá vonatkozásában vagy egyébként megszülető döntés erkölcsi hitelét.)

II. 3. A családi élet és a család személyes megítélésének talán legfontosabb mutatója a *gyermekek száma*. Ha a 20—39 éves nem vallásos családokban levő gyermekek számát 100-nak vesszük, az azonos korú vallásos családokban a gyermekszám 134. Más szóval országosan a vallásos családokban 1,34-szer annyi a gyerek, mint a nem vallásos családokban.⁹ Igen nagy különbség! (A gyermekszám emelkedésével csökken a család egy főre jutó jövedelme. Több gyermek egyébként is több időt, több energiát követel. Kérdés, mennyire készül erre fel a fiatal keresztény család a gyermekáldás kérdésében ellenséges társadalom¹⁰ adottságai között?)

II. 4. A családi helyzet és szerkezet változásának fontos része a nagycsaládok megszűnte, a rokon kapcsolatok jelentőségének csökkenése és — kis lakásokban s az idősebb generációtól a távolság miatt is elszigetelődve — kis családok kialakulása. Ennek számos következménye között a fontosabbak közé tartozik az *öregék helyzetének megoldatlansága*. Az ellátásra, gondozásra, ápolásra szoruló idős emberek száma egyre nő. Az intézményes ellátás lehetőségei viszont szűkeek. A tennivalók egy részét közvetlen, személyes formában

kell végezni. Az erre való készséget befolyásolja, hogy a fiatalabb ember vallásos-e vagy sem. Egy kutatás azt találta, hogy a vallásos emberek között két, egymással ellentétes típus létezik. Az egyik nagyon kritikus, elutasító, intoleráns az időséssel szemben. A másikban éppen ellenkezőleg: minél vallásosabb valaki, annál megértőbb és elfogadóbb az időséssel szemben. A szerzők felvetik azt az értelmezési lehetőséget, hogy az első típusba főleg a „megszokásból”, a másikba a meggyőződésből vallásosak tartoznak¹⁰ — ez azonban nem bizonyított. — Egy további kutatás azt vizsgálta, hogy az öregek gondozását mennyire tekintik az emberek intézményi vagy állami feladatnak, s mennyiben tartják önmagukat, illetve az egyes embereket is felelősnek. A vallásos emberek másoknál jelentősen nagyobb arányban vállalják magukra az öregek gondozásának felelősségét.¹¹

III. A család a gyermeknevelés helye. Ez a feladat annál inkább rá hárul, minél inkább hiányzik az iskolából az erkölcsi és közösségi nevelés.¹² Am „a család maga is elsősorban „pályára”, nem pedig családi életre orientálja gyermekeit”,¹³ a teljesítményre, sikerre, magasabb jövedelemre felkészítés sokkal alaposabb, mint az emberi értékekre, életideálók követésére való nevelés. A vallásos és nem vallásos családok eltérő nevelési gyakorlatából négy vonatkozásban vannak adataink.

III. 1. Kérdés, hogyan viselkedjen a szülő, ha gyermeke nem megfelelő társaságba keveredik vagy később (a szülő megítélése szerint) nem megfelelő házastársat választ? Három lehetőség van: a dolgot teljesen a gyermekre vagy fiatalra hagyni; vagy megbeszélni vele a kifogásokat; vagy — megpróbálni — eltiltani a nem kívánt társat vagy partnert. Egy kutatás ugyancsak meggondolkodtató adata, hogy a vallásos emberek főleg (a nem vallásosaknál sokkal nagyobb arányban) az első és az utolsó stratégiára, a nemtörődomségre vagy a merev elutasításra hajlanak.¹⁴ Alig kétséges, hogy a tradicionalizmus jele, valamint a mai fiatalsággal való kapcsolatvesztés. Lehetséges, hogy mindkét szélsőségben az idősebb vallásos emberek véleménye van túlsúlyban. Mégis az ilyen álláspontoknak már a megfogalmazódása is a vallásos gyermeknevelés teherterele lehet.

III. 2. A merev, autoritér nevelési stílus további megjelenése, hogy a magukat vallásosnak mondó emberek másoknál sokkal kevésbé elnézőek olyan fiatalok divatokkal (vagy ha tetszik hóbortokkal) szemben, mint például a fiúk hosszúra növesztett haja. A szülőnek ilyenkor is az előbbi — semleges, megbeszélő vagy tiltó — lehetőségei vannak. A vallásos emberek a tiltásra hajlanak.¹⁵

III. 3. A családi életre nevelés legtöbb kérdése hiányzik az iskolából. Mivel pedig sem szülő, sem a gyermek nincs sokat (együtt) otthon, így a mindennapi gyakorlatból való tanulás is hiányzik. Egy dolog azonban úgysem gyakorlati kérdés, ez az ember nemiségére való nevelés. A vallásos közvéleményt ezen a téren egyrészt merevség és szigorúság, másrészt valamiféle prudéria jellemzi.

Egy kutatás több kérdésben véleményt kért arról, hogy mennyire kell „szabadon engedni” a serdülő fiúkat s lányokat.¹⁶ A vallásos válaszolók mindkét esetben a nem vallásosaknál ritkábban helyeselték a nagy szabadságot, és inkább a serdülők szemmel tartását javasolták. (A vallásosak és a nem vallásosak véleménye közötti különbség főleg a serdülő lányok nevelése kérdésében különbözik.) Persze ez lehetne tiszteletre méltó és felelősségteljes óvatosság is, ha nem tudnánk, hogy ehhez más területen is a tiltás, a megbeszélés hiánya, a fiatalok önállóságának elutasítása társul. Mindez együttesen inkább azt a benyomást erősíti, hogy a szabadság megvonása olyan felnőtték kényszerreakciója, akik nem tudnak arra nevelni, hogy a szabadsággal hogyan kell bánni. — Ugyanez a vizsgálat megkérdezte, hogy „Kinek a feladata a fiatalok szexuális felvilágosítása?” A nem vallásos emberek válaszai megoszlanak a szülők, az iskola, az egészségügyi szervek és személyek és kisebb arányban a tömegkommunikáció és egyéb tényezők között. A vallásosak zöme ezt az iskola feladatának tartja, s viszonylag igen kevesen említik a szülőket.¹⁷ Ez az eredmény meghökkentő. Összhangban van azzal, hogy a vallásos emberek lehetőség szerint kerülik a nemiséggel kapcsolatos kérdéseket. A szexuál-erkölcsben tömegkommunikációs nyilvánosságot kapó nézetek vagy a (koedukált) biológia- és osztályfőnöki órák személytelensége ellenben semmiképpen nem tekinthető a keresztény felfogásra és magatartásra való felkészítésnek.

III. 4. Végül a családi nevelésnek alapvető feladatai vannak a kereszténység továbbadásában. Nemcsak arról van szó, hogy a közoktatás és a tömegkommunikáció más szemléletet képvisel. Ennél sokkal fontosabb, hogy még ott is, ahol az iskola kezdetétől rendszeres, az egész tanulmányi időn keresztül húzódo hitoktatás folyik, a vallási alapokat — az életbe vetett bizalmat, a szeretetételményt, az isten-fogalmat, a küldetés-tudatot stb. — csak a család képes megadni. A „vallási szocializáció”, azaz a vallási világlátás megtanítása és elsajátítása a család feladata. Ezzel egybecseng, hogy a mai vallásos fiatalok zöme otthoni vallási élményekről számol be, vagy keresztény hitében apja és/vagy anyja vallásosságára is támaszkodik.¹⁸ Kikerülhetetlen kérdés viszont, hogy az elvallástalanodott fiatalokért

mekkora felelősség terheli a családokat. Ez a gondolat azután úgy is folytatható: a család-alapításra való felkészítés vagy a fiatal családok nevelése mennyi hangsúlyt helyez erre a feladatra?

...

Összefoglalva: a család és vallásosság viszonyának vizsgálata újra felidézi, hogy a kereszténység megfogható, megélt, az emberek között létező valóság. Egyrészt megvalósítása életszerű és társadalmi magatartási modelleket követel — amelyeknek más modellek versenyében kell helyt állniuk. Másrészt „kivülről” a Jó hirt éppen a keresztény gyakorlat láttán ítélik meg. A mindennapi megvalósulás jelei és eszközei között pedig a család talán legelső helyen áll. Megkapja tőlünk az ehhez mért figyelmet?

Jegyzetek

1. A vallásos és nem vallásos emberek összehasonlításakor abból indulunk ki, hogy ki minek *mondja* magát. Nyilvánvaló e megközelítés hiányossága, de egyrészt más módszer sem sokkal megbízhatóbb, másrészt ilyen típusú adatokkal rendelkezünk. — 2. *Heleszta S., Rudas J.*: Munkásfiatalok szexualitása. Budapest, MTA Szociológiai Intézet, 1980. — 3. *Kulcsár L.*: Családtervezés vizsgálata. (Néhány vallási vonatkozású adata, in: Frank T., Hoppál M.: Hiedelemrendszer és társadalmi tudat. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1980. I. 151—157.) — 4. 1972. évi időmérleg vizsgálat. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. — 5. Időmérleg. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1980. 76. — 6. 1978. évi budapesti vallásszociológiai kutatás. Feldolgozása folyamatban. — 7. Uo. — 8. Mint a 3. jegyzet — 9. Mint a 4. jegyzet — 10. *Pataki J., S. Molnár E.*: „Túl van már az innen.” Vélemények és előítéletek az öregségről. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1983. — 11. Mint a 6. jegyzet — 12. *Kozma F.*: Stafétabot. Kritika, 1984. 2. — 13. *S. Molnár E.*: A család ideálisnak tartott létszáma és összetétele — a népesedéspropaganda lehetőségei. In: Kulcsár K. (szerk.) A népesedés és a népesedéspolitika. Budapest, Kossuth, 1983. 144—164. — 14. Mint a 3. jegyzet — 15. Uo. — 16. Mint a 3. jegyzet — 17. Uo. — 18. Mint a 6. jegyzet, valamint *Tomka M.*: Mai fiatalok és a vallásos vidéken. Budapest, ILV Sajtó és közvélemény-kutató osztály, 1976.

A család is, miként az Egyház, az evangélizálás területe, ahol továbbadják az Evangéliumot s ahonnan az Evangélium szétsugárzik. Ahol a család tisztában van ezzel a küldetésével, minden tagja befogadja az Evangéliumot. A szülők nemcsak átadják gyermekeiknek az Evangéliumot, hanem vissza is kapják tőlük, amikor látják, hogyan élik meg. Az ilyen család sok más családra és egész környezetére is kisugározza az Evangéliumot.

VI. Pál: Evangélii nuntiandi 71. pont

A hit továbbadása a jövőben nagyrészt a családegyháztól függ. A család apostoli küldetése a keresztségben gyökeredzik és a házasság kegyelméből kapja az új erőt, hogy a mai társadalmat Isten szándéka szerint megszentelje és megváltoztassa.

II. János Pál a családegyháztól

A keresztény házassági kötelékből származik a család, amelyben a társadalom új polgárai születnek. A Szentlélek kegyelme Isten fiaivá tette őket azért, hogy Isten népe megmaradjon az idők folyamán. Így mintegy a családegyházban a szülők szavakkal és példájukkal legyenek az első hithirdetőjük gyermekeiknek, segítsék elő sajátos hivatásukat, különös gonddal az egyházi hivatást.

Lumen gentium, 11. pont.

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

FEKETE GYULA ÍRÓ, SZOCIOGRÁFUSSAL

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE

ALELNÖKÉVEL

MI TÖRTÉNT AZÓTA...?

(Változások a család körül 1980 óta)

Fekete Gyula mint író azokat a törvényszerűségeket kutatja, amelyek történelemmé formálják a mindennapokat. Mindig azokat a feladatokat sűrgeti, amelyek egy közösség, egy nemzet aktuális gondját jelentik. Okadatul, érvel, tiltakozik vagy elismer —, de mindig a nép, a nemzet ügyei iránt érzett erkölcsi, eszmei elkötelezettség jegyében.

Öt évvel ezelőtt, a TEOLÓGIA 1980/2. számában adott interjúbán visszatekintést kaptunk a magyar család helyzetéről, és egyben a nehézségek gyökeres megoldásának irányát is megmutatta, többek között a „főhivatású anyaság” jelentőségét. Jelezte az egyháziak sürgető feladatát: — 1. az igazi házasságra és családi életre való nevelés terén; — 2. hangsúlyozta, hogy főleg az egyházi iskolák tanulóiban kellene nekünk jobban tudatosítanunk (ide tartozik az egyházközségek ifjúsága is!) az áldozatos családi hivatást. Hiszen akik három vagy több gyermeket is vállalnának és egészséges környezetben felnevelnék, rendkívüli segítséget nyújthatnának hazánk „népszaporulatának” helyreállításában. — Az számunk igen rövid idő alatt elfogyott, de jelentős „eredményről” sajnos, nem tudok számat adni. — Önnel viszont sok mindent sikerült azóta beigazolnia és beindítania a család kérdésében.

Öt évre visszamenőleg bizony nehéz most összeszedni, hogy mi is sikerült, és hogyan sikerült. Egyelőre még nem mondhatom, hogy ez a gond olyan társadalmi és állami gondunkká emelkedett volna, mint amennyire fontos — a legszorongatóbb — gondunk. Én csak arról tudok beszélni, hogy magam miket próbáltam azóta. Egyik vállalkozásom volt, hogy a minden felől ostrom alá vett házasság ügyében vitát indítottam. Van nekem ez a levélszociográfiai alműfajom, ennek keretében jelent meg az *Éljünk magunknak* (1972.) kötetem, azután *Mindene megvan?* (1973.) az elkényeztetett gyerekekről, majd a *Levelek a magányról* (1979) kötetem. Negyedszerre egy „rendhagyó vitát” indítottam a házasság ügyében. Hiszen arról, hogyan nem sikerült egy házasság, rengeteg információt kap a fiatalság is, az egész társadalom is. Ha saját környezetében néz körül, ott is azok a hangosabb, látványosabb esetek, amelyek nem sikerülnek. A sikeres házasság sokkal inkább észrevétlen, mint amikor nagy a hajtépés, éppen válnak vagy sodródnak a válás felé stb. Nem szólván arról, hogy ezzel látja el az irodalom, a művészet, a sajtó is a közvéleményt. Mondhatom úgy is, hogy tulajdonképpen az irodalomnak, a művészetnek a konfliktus az igazi terepe. Mivel a „hogyan nem sikerül” változataival bőven el vagyunk látva, nézzük meg végre azt, hogyan sikerül. Ennyit indoklásul, miért szántam rá magam erre a bizonyos „rendhagyó vitára”. Szóljának meg végre azok, akik úgy vélik, nekik sikerült a házasságuk; akik 20—30 vagy 50 évi házaseset után is mind a ketten úgy látják, jól egymásra találtak, és boldogok vagy egyáltalán sikeresnek mondják házasságukat. Hátha azoktól is lehet tanulni! A házasság előtt álló fiataloknak, fiatal házásoknak azért érdemes odafigyelni a jó példára is! Mi a véleményük a házasfelelnek, minek köszönhetik nyíltan vallott boldogságukat, hogyan oldják meg konfliktusaikat — ami elkerülhetetlen két ember között —, egyáltalán: miben látják ennek a sikernek a titkát. Ezekből a válaszokból készült a *Boldog házasságok titkai* című könyvem (1981). — Bár annyi minden mással is kell foglalkoznom, de a család már olyan témám marad, ami, úgy látszik, nem válik el tőlem, vagy én nem válok el tőle.

Azután említhetem az *Egy korty tenger* műsort, amelyet 18 éve csinálók a Rádióban. Dezséry László után négyen folytattuk a vasárnapi jegyzetet, de váltótársaim cserélődtek azóta, így én vagyok a legöregebb „demokratikus káplán”, szoktam is mondani. Ebben

a műsorban is megbolygatom a közéleti gondokat, rendszeresen előveszem a családot is, például anyák napján vagy, amikor alkalom kínálkozik, hogy meg kell szólalni ebben az ügyben.

Lényegesebb dolog a népesedés pillanatnyi helyzete. A Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézete és a MTA Demográfiai Bizottsága az ENSZ felhívására egy 40 éves távlati tervet készített arról, hogy várhatóan hogyan változik a születésszám és a népesség korstruktúrája (Magyarország népessége 1980—2021 között címen). Az említett előrejelzések öt változatban készültek. Az V., a legoptimálisabb változat alapján a KSH elnöknője 1981-ben egy kerekasztal-beszélgetésben kijelentette: „nem vagyok borúlátó, úgy vélem, hogy legfeljebb 20—30 ezerrel csökkenhet az ezredfordulóra a lakosság száma”. Ezen az „optimista” 30 ezren már most jóval túl vagyunk, pedig továbbra is népességünk gyorsuló ütemű, növekvő iramú romlása—pusztulása várható. Irtam tehát egy komolyabb tanulmányt, melyet Illyés Gyulával az élen, jó néhány író és közéleti ember irt alá azért, hogy az ország illetékes vezetői kiemelten foglalkozzanak a társadalomnak ezzel a komoly gondjával. Száz év címen szerepel a tanulmány a *Sarkcsillag* című legújabb könyvemben (1983). Itt részletesen kifejtettem, hogy a számoszlopok tömege valóságosan mit jelent, mert erről nincs szó a kiadványban, és tudtommal, nem is foglalkoztak vele sehol. Hogy tudniillik: itt gyorsuló ütemű fogyással kell számolnunk. Így például a tudományos előrejelzésben a 2000-re jelzett évi fogyás 18 ezer, és 2015-re már évi 54 ezer fölé nő. A tanulmányomban jeleztem: valószínű, még rosszabb lesz az eredmény. Azóta kiderült, hogy tényleg rosszabb a helyzet: 1981-ben 2000, 1982-ben 10 500, 1983-ban már 21 000 volt a fogyás. — Olyan a kérdéses máris, hogy nem lehet korrigálni, a folyamat néhány következménye már mintegy irreverzibilis. Nemcsak a születésszám romlik, nemcsak fogy a lakosság, hanem nagyon elöregedő társadalom elé nézünk. Az utánpótlás leszűkülésével az élet megnehezedik, az egész eltartási teher a társadalomban olyan méretű lesz, hogy életszínvonalban mindenki súlyosan megsínyli ezt a folyamatot.

Közben történt az is, hogy a népesség gondjairól szóló, itthon publikált írásaim kikerültek külföldre. Így például a TEOLÓGIA-nak adott interjúm is, amelyet Amerikában valamelyik magyar lap is leközölt. Egy New York melletti kisvárosban egyik magyar egyesület vezetői üzentek: szívesen látnának vendégül, az útiköltséget is fizetik, s én az ottani magyar körökben tájékoztatnám őket a családok gondjairól. Püski Sándorral, jó barátommal, a negyvenes évek népi irodalmának kiadójával, aki ott most a Püski—Corvin könyvesbolt tulajdonosa, úgy állapodtam meg, hogy az ő vendége leszek. Körbejártam feleségemmel Amerikát a nyugati parttól a keletiig, Floridától Texasig és Los Angelesig. Elmentem Kanadába, Torontóba, Montreálba és több mint húsz előadást tartottam irodalomról, népesedési helyzetről. Bár ők onnan ide sokat nem nagyon segíthetnek, de már maga az a tény, hogy így erősödik a kapcsolat az ottani magyarság és a hazaiak között, ez is jelentett valamit. Egyébként a meghívás alapja az volt, hogy a Woodbridge-i klub vezetői, miután több írást, köztük az említett TEOLÓGIA-interjút is olvasták, 15 ezer dolláros alapítványt tettek, s később másokat is vendégül láttak az alapítvány terhére. Például Varga Domokos volt kint a feleségével, azután Kunszabó Ferenc, és legutóbb egy katolikus papot, Turcsik György káplánt küldtem ki, ugyanis tőlem kérték ezeket a javaslatokat. Ő nyilván inkább az egyházakhoz ment és közben egyházi szolgálatot is teljesített. Nemrégiben a Woodbridge-iek levélben közölték, hogy 5 ezer dolláros pályázatot szeretnének kiírni nálunk arra a célra, mit lehetne tenni népesedési helyzetünk javítására. Mivel a Hazafias Népfrontban most van alakulóban a Családvédelmi Tanács, ott fogom javasolni ennek a pályázatnak a meghirdetését.

És még mindig ott tartok, mi történt azóta? — 1983-ban a 12. tokaji írótáborban a családot választottuk a vita témájának. Ott — azt mondhatom — igazán nyíltan és tiszta hangon vitattuk meg gondjainkat, amelyek azóta is egyre inkább szaporodnak, sűrűsödnek. Nem sikerült idáig nemcsak hogy megállítani vagy megfordítani, de még lefékezni sem ezt a folyamatot, amely elindult az utánpótlás gyors fogyása miatt.

Még hozzátartozik az utóbbi évek történetéhez, hogy közben, 1981 decemberében írószövetségi közgyűlés is volt, ahol új vezetőséget választottak, hozzá kell tennem, hogy nagyon demokratikusan. Azóta a Magyar Írók Szövetségében mind alelnök dolgozom, tehát mondjuk így, „társadalmi munkám” is szaporodott azóta.

— Az elmúlt öt évben a 4—5 gyerekes családok nemhogy szaporodtak volna, de a háromnál több gyerekesek is egyre inkább hátrányba szorulnak. Mi lett a „főhivatású anyaság” tervével?

Nagyon finoman fogalmaz, mert a 4—5 gyerekes családok nagyon megfogytak. Illetve a negyedik, ötödik gyermek születésében történt fogyás, sőt a harmadik gyermek vállalása is csökkent azóta. Holott igen fontos volna, hogy a háromgyerekes családok száma

határozottan emelkedjék, és a több gyerekesek se nagyon fogyjanak, mert különben lehetetlen megállítani ezt a romlási folyamatot. Hiszen még a két gyerek is a fogyási kategóriájába tartozik, mert arra sem elegendő, hogy csak szinten tartsuk a népességet. Nem mindenki éri el a felnőttkort, nem mindenki megy férjhez vagy nőül meg, nem mindenkinek lesz gyereke. Tehát csak a három- és több gyerekes családok egyensúlyozhatják ki a hiányt. Ez a helyzet az elmúlt öt esztendőben csak rosszabbodott. És azt kell mondanom, hogy ezt a rosszabbodást még intézkedéseink is elősegítették. Például 1983-ban a családi pótlék emelése hátrányos megkülönböztetést jelentett a három- és a több gyerekesekkel szemben. Hiszen az emelés igazán csak az inflációt kompenzálja, mégis a három vagy a több gyerekeseknél maradt a régi szinten a családi pótlék. Vagyis nyugodtan fogalmazhatom úgy is, mert ez a pontos fogalmazás: csökkentették a családi pótlékukat. Éppen az egyik legutóbbi hozzászólásomban hangsúlyoztam, hogy különösen a három- és több gyerekeseknél kellene az amúgy is meglevő — statisztikailag régóta felmért — hátrányokat ritkítani, hiszen azoknál, két kereső esetében is, az életszínvonal sokkal, de sokkal alacsonyabb, mint ahol egy gyerek van vagy nincs gyerek.

Az értékrend zavarai, az anyagiasság, a könnyű élet, az „édes élet” igényei természetesen jelen vannak az okok között. De csak egy külön, nagy tanulmányban lehetne összefoglalni a maguk teljességében az okokat, hogy miért is alakult ki nálunk a gyermek visszautasításának az a vésszes gyakorlata. Szó sincs arról, hogy elintézhettük: ez világjelenség. Kiderülhet, hogy nem mindenütt világjelenség. Sok minden helyi tényező is okozza. Még azt sem mondhatjuk, hogy ez nálunk a civilizációval jár együtt. Miért előznénk meg éppen ebben a legcivilizáltabb országokat, márpedig megelőztük. Tehát akkor külön okai is vannak, hogy nálunk a fogyásnak ez a folyamata jó tíz évvel előbb jelentkezett, mint mondjuk Dániában vagy Németországban. Ami az értékrendet illeti, minden ilyen közéleti sugalmazásnak megvan azért idővel a hatása. Azt hiszem, sikerült annyira beoltogatni a közvéleménybe, a közérzetbe, a közgondolkodásba, különösen a fiatalok esetében, a „világszínvonalú” igényeket. Amit nem is volna rossz emlegetni, ha a mi igényeink nem szakadnának el annyira a valóságtól, a lehetőségektől. Hogy pontosabb legyek, bizonyos szűkebb csoportok számára elérhető olyan nyugat-európai szint, ami viszont a társadalom igen nagy többségének nem érhető el, vagy csak akkor közelíthető meg például egy fiatal házaspárnak, ha óvakodnak a gyerektől. Itt természetesen anyagi igényekről van szó és nem kultúrigényekről, mert arra valamilyen módon lehetőség volna akkor is, ha gyerek van. A lakás persze jogos igényük. De e tekintetben is rengeteg a zűrzavar. Hogy egy fiatal házaspár protekció nélkül is lakáshoz jusson, ahhoz igen rosszak a lehetőségek. A fiataloknak egy lakótelepi szűk lakásba bejutni, ahová megint nem férnek be gyerekek, meglehetősen nagy pénzekbe kerül. De erre itt nem térek ki, hiszen sok tanulmányban és egyebekben foglalkoztam vele, mert ez megint nagyon elhanyagolt terület. Az igények persze túlnőnek a lakáson is. Mert ha van lakás, ahhoz ilyen-olyan berendezések is hozzátartoznak, ha egy kicsit is „világszinten” akarnak élni. Értékzavar mindenütt.

Tudniillik az életnek a legnagyobb értékeit megelőzik az anyagiak. Jó, ha vannak anyagi igények, de rossz, ha megelőzik a legfontosabb értékeket. Elég gyakran emiatt halogatják a gyereket, mert addig lehet szabadon utazgatni, külföldet járni vagy esténként szórakozni — és addig halogatják, hogy már csak legfeljebb egy gyerek születik. És akkor ebbe az egybe akarják inkarnálni a maguk be nem teljesült vágyait is. És nemcsak a két szülő, hanem hozzá kell számítani a négy nagyszülőt, esetleg néhány dédszülőt, a gyermektelen nagynéniket, nagybácsikat, esetleg a szomszéd nénit, szomszéd bácsit is. És ha így egyetlen apróság körül esetleg 10—15 felnőtt is kering, ebből semmi jó nem sül ki. Ha senki nem is akarja elrontani, mégis elromlik, mert egy ilyen naprendszer közepén az az egyetlen kiscyber nem válhat egészséges lelkületű és gondolkodású emberré. Nem szólvá arról, hogy hiányzik a testvéri közösség, és ennek hiányát igazában semmivel sem lehet pótolni.

Ami a „főhivatású anyaság” tervét illeti, az 1970-ben született meg a Nők Lapjában tartott vitában. (Később az *Éljünk magunknak* kötetemben is megjelent.) Ez a lehetőség azt jelentené, hogy olyan családokban, ahol láthatóan rendben, a kor színvonalán már 2—3 gyereket nevelnek és szeretnének még többet is vállalni, ott az illetékesek — természetesen családonként — mérjék fel a helyzetet. A gyermeke nevelése miatt otthon maradó anya minden gyermeke után kapja meg a gyēs összegét egészen az általános iskola befejezéséig. A gyerekek felnevelésének ez az ideje beszámítana az anya nyugdíjába, amennyiben utána még másutt is dolgozik —, ha pedig nem, akkor ennek az időszaknak a munkája után kapna nyugdíjat. Ez a kérdés, sajnos, még ma is távlati tervei közé tartozik. Remélhetőleg az alakuló Családvédelmi Tanács megtalálja a méltányos megoldás módját, mert ez a népesedésügynek nagy előrelendítője lenne.

— *Talán magunk is elrontottuk az ifjúságunkat, hogy a fent említett értékvárral küzdenek?*

Az ifjúság a hatásokat, nyilvánvaló, elsősorban a családban kapja. De a családban is nagyon háttérbe szorult a nevelés. Apa, anya elfoglaltak, épp hogy futólag találkoznak a gyerekekkel a vacsoránál, utána a tévé, és megint egyénekre bomlik a család. Itt kezdődik a fő baj, hogy a család maga nem szocializál. Még a sokszor magas erkölcsi szinten gondolkodó és élő szülő sem adja át önmagát igazán a gyerekeknek, mert nincs hozzá elég ideje. A hatásokat az iskolából, az ifjúsági mozgalmakból, az ifjúsági lapokból szerzi, a tévéből kapja. Én foglalkoztam ennek az egésznek egyetlen szűk szektorával, azzal, hogy a 14—18 közötti évben, tehát a legkritikusabb években, a kamaszkorban levő fiatalokat milyen hatások érik, mondjuk, az ifjúsági sajtó részéről. Egyetlen olyan lapjuk van, amelyet ennek a korosztálynak szerkesztenek. Egy teljes évfolyam végigelemzésével, pontos statisztikával, eyebeekkel kimutattam, hogy milyen arányúak a hatások. Az Ifjúsági Magazinról van szó. A témát *Szennyezett források* címen az Élet és Irodalomban meg is írtam. A romantika forrásai — amik leginkább nevelik a fiatalokat, amik izgalmat kavarnak a fiatal lélekben — hogyan apadnak el az irodalomban, a történelemben. A tudományok minden eszménye és példaképe hogyan sikkad el, és hogyan veszi át ezt teljes egészében a szórakoztatás. A szórakoztatásból sem az igazán választékos és nívós, hanem a tömegével ömlesztett. Továbbá hogyan hatnak a „szexuális ingerhatások”, milyen erővel zuhanyoznak a fiatalokra. Állandó rovatot nyit a lap pl. Hogyan vesztettem el szüzességemet címszóval, és a nemi erőszak is állandóan jelen van. Az importszórakoztatás, az édes élet, a promiskuitás reklámja tölti be a félmilliós példányszámban megjelenő, a legképlékenyebb nemzedéknek szerkesztett lapot, ahol a legnagyobb — olykor egy életre szóló hatás — érheti és éri a tizenéves olvasókat. Csak egyetlen példát mondjak a színvonal jellemzésére. A Kodály-évben (1982-ben), mert az évfolyamot ebben az évben elemeztem, a zenei ismertetések között a komoly zene és a szórakoztató zene (zömmel rock- és popzene) aránya 1 : 600-hoz.

De ez csak egyetlen szektora az ifjúságot erő nyilvános hatásoknak. Hiszen a tévét, a rádiót nem tudom végignézni, végighallgatni, de meglehet, hasonló statisztikát állíthatnék össze ezekből is. Hangsúlyozni szeretném, hogy nem a szórakoztatást kifogásolom, csak ezt a képtelen aránytévésztést egyfelől, másfelől pedig azt, hogy annyira ráhangolják a kommunikációt az ösztönök hergelésére, borzolgatására. Noha a kultúra és a művelődés az ösztönök nemesítésének évezredes folyamata a harci, a szexuális ösztönök fegyelmzésének a folyamata, ahogy legalábbis én látom. Persze egyetlen nemzedéken belül is fel lehet borítani vagy meg lehet zavarni ezt az évezredes nemesedési folyamatot akkor, ha mindent ráhangolunk a millió évvel idősebb ösztönök irritálására. Én ezeket az aránytévésztéseket látom a legnagyobb problémának. És ha ez nevel a családi életre is, akkor előre ki lehet számítani, hogy milyen családi életre nevel. Mert nem lehet kikapcsolni ezeket a hatásokat a jövőndő családi életből. Hiszen itt éppen az a baj, hogy ha ilyen ingerhatások után két, így „programozott” fiatal talál egymásra, a legjobb szándékkal sem kapcsolhatják ki magukból azokat az éveket, mert, mint mondtam, éppen a legképlékenyebb korokban kapták az említett hatásokat. És bizony jórészt ezért akkora a válási arány. Nem azt mondom, hogy csak ezért, de ez biztosan jórészt besegít abba, hogy a családi élet kultúrája nálunk érezhetően sorvad, a gyermeknevelésnek egyre aggasztóbbak a gondjai, a szülő—gyerek kapcsolat ellazulóban van. Ezekből is érezhető, hogy milyen sok és sürgős tennivaló volna...

— *Milyen lenne az a „minőségi család”, amit a tokaji írótaborban is annyira hangoztatott? Nehogy léltreértés essék, és itt valami „elit családra” törekvést, másoktól való visszahúzó-dást értsenek alatta.*

Úgy tartom persze, hogy minden család a maga karakterében, lehetőségeiben, dimenziójában tudja megteremteni azt az életet, amivel saját törvényeit formálja. A *Boldog házasságok titkai*-ből is kiderül, hogy ha két boldog házasfelet felcserélnének egymással, esetleg pokollá válna az életük. Két ember egymásra találása azt is jelenti, hogy megteremtik a maguk életstílusát. Azt hiszem, a „minőség” első feltétele, hogy ez az egymásra találás megtörténjék. Így alakítják ki a maguk számára azt a kulturált együttélést, ami a jó családi légkört megalapozza. A család nem önmagában a házaspár, hanem a gyerekekkel együtt válik családdá. Itt a legfontosabb az a funkciója, hogy a minőséget is átörökíti, és nem is csak a szülők minőségi szintjén. Hiszen a történelem azt mutatja, hogy többnyire sikerült is hozzáadni valamit ehhez a minőséghez, vagy a gyerek tett hozzá valamit. A gyerek szocializálásának — annak, hogy a szülők szintjét elérje — a család az első műhelye. Mindennél hatékonyabb műhelye! És ez azt is jelenti: a család felelősége,

hogy ez a megmunkálás meg is történjék a családon belül. Ez alól a felelősség alól tulajdonképpen semmi sem menti fel a családot. Vannak nagyon elfoglalt emberek, de az alól a felelősség alól, hogy gyermekeikbe átoltsák kulturális, szemléleti minőségüket — ez alól a felelősség alól, szerintem, semmi sem menti fel a szülőket. Nem lehet az iskolára rálöcsölni azt. Noha jó volna, ha az iskola is adna hozzá a neveléshez, de látjuk, hogy mindinkább oktatási intézménnyé válik, és így a nevelésben egyre kevésbé vállal szerepet. Végül ha a családban sem, ha az iskolában sem kapja meg a gyerek azokat a hatásokat, amelyek legalább arra a szintre vagy annál magasabb szintre emelik, amire szülei korosztálya emelkedett, akkor ez történelmi visszalépés, akkor ez súlyosan lerontja az utánpótlás minőségét. Már beszéltem az egyes gyerekről, akinél hiányzik a gyermekköltség — mert a három gyerekre mondják, hogy már egymást is nevelik —, hiányoznak neki azok a feltételek, amelyek az együttélés reflexeit idejében kialakítják. Ahol egyes gyerek van, ott bizony a szülőknek kell gondoskodniuk arról, hogy napközben gyerektársaságban legyen, és ne csak a felnőttek között nevelkedjék.

— A „jövő kizsákmányolása” mostanában sokat szerepel írásaiban, vitáiban, így a tokaji írótaborban is. Miről van itt szó pontosan?

Ezt igyekeztem röviden megírni az *Elfogultságaim térképe* (1981) című esszékötetem 12. fejezetében. Arról van itt szó, hogy van egy értékhalmoz a társadalomban, amely igazában a jövőt illeti. Ennek csak egy része anyagi érték, a többi szellemi, érzelmi, erkölcsi. Mindenestől a jövő nemzedékbe kell — hogy így mondjam, közgazdasági szóval — „beruházni”. A jövő erre alapozódik. A kizsákmányolás fogalma ugyanis: „a másokat illető javak elsajátítása ellenszolgáltatás nélkül”. Tehát a jövőt illető javakat sajátítják ki most a legcivilizáltabb országok azáltal, hogy felélik az utánuk következők életét; azáltal, hogy nem adják meg nekik az életet; azáltal, hogy az utódokat illető anyagi javakat is felélik. Ahol a társadalomban elsorvad az utánpótlás, azt jelzi, hogy a jövőt illetően nemcsak az anyagiakat, hanem a fáradságot, a törődést, az időt is elspórolja a társadalom, feléli a maga hasznára, a mai igények kielégítésére fordítja. Itt nem csupán arról van szó, hogy van saját gyerek, vagy nincs saját gyerek. Egy gyermektelen tanár nő többet tehet a jövőért és az értékek gondozásáért, mint az a nyolcgerekes apa, aki még a családi pótlékot is az „apák boltjába” hordja. Igaz, legtöbbit nyom a latban a saját gyerek, de személyileg és egyénileg nem ez az egyedüli kritérium annak, hogy ki élőszködik a jövőn.

Ide tartozik egyébként a természetnek olyanfajta felélése is, ami nem tekint a holnapra, a jövőre — a természet szennyezése, az energia, a nyersanyag rablógazdálkodása, minden, aminek a vezérelve a mai haszon.

A mai civilizált országok új kizsákmányolási formája sokkal veszedelmesebb — ezt hangsúlyozni szeretném —, mint az eddigi bármelyik a történelemben. Mert az eddigi biztositották az élet bővített újratermelését — a feudalizmus, a kapitalizmus is —, ezt bizonyítja a történelem. Ebben az új kizsákmányolási formában viszont a társadalom önmagát, a saját életét éli fel, ez folyamatosan sorvadó, előregedett társadalmakat eredményez. Ott kezdődik tehát, hogy a gyerekek nem adják meg az életet, de ott folytatódik, hogy nem adják meg a világra jötteknek sem — túl az anyagiakon — a szükséges szellemi, érzelmi, erkölcsi javakat, amik nélkül nem válhat a mai kultúra színvonalára emelkedett, egészséges emberré. Ez is a jövő kizsákmányolása! Nemcsak arról van szó, hogy az egyiktől az életet veszem el, hanem a másiktól azt az időt is, ami a gyerek gondos neveléséhez szükséges. Nem adom meg neki a törődést, a gondoskodást, mindazt, ami ahhoz kell, hogy a jövő nemzedék teljes vértezetben vegye át a stafétabotot. Most egyébként erről akarok egy kötetet írni, mert úgy érzem, hogy húsz éven belül ez lesz a civilizált világ legnagyobb gondja...

— Az Ön által oly régóta sürgetett Családvédelmi Tanács, amint említette, hamarosan létrejön. Milyen formát kap a várható megvalósulásában?

Hogy milyen lesz, előre nem tudom. Én legfeljebb csak arról tudnék beszélni, hogyan képzeltem ezt lassan már 20 éve, amikor felvettem. Minthogy a család ügye nem egyetlen minisztériumhoz tartozik, olyan tárcaközi téma, amely mindegyiket érinti és olyan központi probléma, amilyen talán nincs is még egy a társadalmi életben. Végül is igazán felelősen senki se foglalkozik vele. Nem mintha nem akarna, hanem pénz sincs hozzá, gondjaiba se fér bele, és még ha vállalná is, képtelen összefogni, mert annyira szétágazók a család problémái. Készítettem egy tervezetet, amely az *Egy korty tenger* kötetemben meg is jelent, hogy mivel is kellene foglalkoznia egy olyan családvédelmi társadalmi szervezetnek, amelynek természetesen állami, intézményes befolyása is lenne.

Ebben a pillanatban telve vagyok reménnyel, mert az utóbbi időben úgy fordult a dolog

— amint azt Pozsgay Imre főttkár a tokaji író táborban bejelentette — hogy a Hazafias Népfront vállalta az Országos Családvédelmi Tanács megalakítását. Működését, remélhetőleg, rövidesen megkezdí. Előre nem tudom megmondani, hogy milyen hatás- és feladatkörrel rendelkezik majd, de biztos — minthogy szükség van rá és mindenféle érv mellette szól — meg fogja találni kellő működési területét. Feladata lesz többek között a készülő jogszabályok szakvéleményezése a család szempontjából egészen addig, hogy a családdromboló hatásokat miként akadályozza meg, és megteremtse a jó hatású népesedési feltételeket. Sok függ attól is, mennyire lesz anyagi alapja. De mindenekelőtt javaslatot tehet a Minisztertanácsnak, az illetékes miniszteri tárcáknak. Úgy képezem, hogy nemcsak egy központi országos tanács lesz, hanem társadalmi méretű hálózat, ezért úgyszólván minden településen létre kellene hozni. Mert mindenütt más gond van, nem lehet közvetlenül az országos központból intézni például az aprófalvak öregjeinek gondozását, mert ilyesmii is hozzá tartozna. Ehhez, természetesen, a komolyabb családvédelmi munkának a megindulásánál és kibontakozásánál minden jó erő összefogására szükség van, tehát arra is, hogy az egyházak teljes energiával besegítsenek.

— *Önnek mint közéleti személyiségnek az eddig elmondott minden szava a keresztény családokra is vonatkozik, hiszen a keresztény család a társadalomban és a társadalomból él, oda dolgozik és onnan kapja a javait. Most mégis külön is megkérdezem, miként lehetnének a leendő Családvédelmi Tanácsnak, főleg a települési szerveinek, konkrétan a segítségére az egyházmegyei, az egyházközszégi szinten a lelkipásztorok, a világi munkatársaik. Hiszen köztük igen sokan vannak olyanok, akik önkéntes segítő társak lennének és áldozatosan dolgoznának a nehéz gondok enyhítésében, megoldásában.*

Először is úgy érzem, hogy nagyon nagy az átfedés, a megfelelés a hivatalos, a szocialista erkölcsi értékrend és az egyházi, a vallási értékrend között. Annyira hangsúlyosan ezt a rokonságot, ezt az erkölcsi megfelelést tartom a lényegnek, nem is hiszem, hogy az ütközés komoly probléma lehet. Az a véleményem, hogy ez a munka — világszemlélettől függetlenül is — közös ügye a szocializmust építő államnak is, az egyháznak is. Annyira közös ügyünk, hogy itt életképes társadalom éljen és az a már említett betegségeitől és bajaitól minél előbb szabaduljon, annyira közös érdekünk ez, nem is lehet másként normálisan elképzelni, csak úgy, hogy a közös érdeknek közös erővel kell megfelelnünk. Vagyis itt az egyházi emberek, a legalsóbb szintűektől a legmagasabbakig, szerintem, bőven találnának — egyébként ösztínt megmondom, hogy megítélesem szerint találtak volna már eddig is — tennivalót. Bizonyára sokan találtak is már, így nem lehet kérdés, hogy van-e az egyháziaknak feladatuk vagy nincs.

Talán ott lehetne előrelépni, hogy az egyéni kezdeményezést felnövelnénk magasabb szintre, mert most egy társadalmi méretű mozgalom alakulhat ki ebből a családvédelemből. De itt megint csak odamondom zárójelben: nem hiszem, hogy az egyháznak a társadalomra kellene várnia, mert végül is a saját köreiben és a saját hatóterületén egyrészt a lehetősége is megvan rá, másrészt szükséglete is szorítja, hogy akár kezdeményező is legyen. Például, szerintem, abban is lehetne sok helyen helyileg kezdeményező, hogy ezek a bizonyos családvédelmi tanácsok vagy körök ne csak létrejőjenek, hanem találják is meg dolgukat.

— *Képezhetnének-e erre a családvédelemre alkalmasakat az egyházközszégek — így a világi tagjaikat, erre kész szülöket, anyákat vagy esetleg magányosokat?*

A legteljesebb mértékben. Én erre nem azt mondanám, hogy lehetőségük van, én ezt erkölcsi kötelességüknek tartom.

Széll Margit

A mai keresztény család különleges feladata, hogy Krisztus húsvéti szövetségének legyen tanúja általa, hogy állandóan sugározza az örömet, a szeretetet és a biztos reményt, amelyről majd számot kell adnia: „A keresztény család fennszóval hirdeti mind az Isten országa jelenlévő erejét, mind az örök élet reményét” (LG 25).

Familiaris consortio 52. pont

TÁVLATOK

SZERETJÜK-E GYERMEKEINKET?

„A békét a gyermekekben kell
elültetnünk”

Gandhi

A gyermek a világ reménye: „Minden gyermek egy újabb üzenet arról, hogy Isten még nem mondott le az emberiségről” — írja Rabindranath Tagore. Közhely, hogy a gyermeket szeretik, mert védtelen és még senkinek sem riválisa. De meddig? Vajon elég indok-e ez a szeretetre? Egyesek minden jót megadnak nekik. Agyonkényeztetik az egyetlen, de visszautasítják a többit, nem segítenek mások gyermekein. Mások úgy érzik, eleget tettek kötelességüknek, ha világra hozták a gyereket, élvezik a vele járó előnyöket, a gyest nemritkán a maguk hasznára fordítják. Szó szerint „kizsákmányolják” saját gyerekeiket, de nevelésével nem sokat törődnek. A nyomorúságos országokban a szülők legtöbbje embertelenné válik gyermekeivel szemben: kiteszik gyermekeiket, éhbéért dolgoztatják, alig megtűrt személyek. Ahol a jólét megszerzése a cél, ott viszont „tárggyá” zsugorodik a gyermek. Pedig ha az emberiség nagy családjában a főparancsot — a másik felét is — érvényesíteni akarjuk: „... szeresd felebarátodat, mint önmagadat!” — akkor az leginkább a gyermeket illeti meg.

II. János Pál pápa a *Familiaris Consortio* kezdetű buzdításában (1981) hangsúlyozza, hogy az *egyház minden gyermekért felelős*: „A családban mint a személyek közösségében (consortio többet jelent: részesedni a másik sorsában) nagy gondot kell fordítani a gyermekre azzal, hogy tiszteletben tartják *személyi méltóságát*, nagyra becsülik és nemes akarattal oltalmazzák *jogait*. Ezt minden gyermekről el kell mondanunk, de annál inkább hangsúlyozzuk, minél kisebb a gyermek, minél több segítségre szorul, illetve beteg vagy nyomorék. — Amikor az *egyház minden világra jött gyermek gondozásával törődik*, illetve azt sürgeti, egyik alapvető feladatát teljesíti, hogy megismételje az Úr Krisztus példáját és parancsát, aki a kicsinyeket Isten országának középpontjába állította . . .” (26. — a kiemelések tőlem). — Mivel hazánkban most olyan égetőek a gyermekek problémái, hogy az írók, a közéleti személyiségek társadalmunk minden tagját mozgósítani kívánják ebben az ügyben, ezért nekünk, keresztényeknek az eredmények mellett ismernünk kell a nehézségeket is, hogy segíteni tudjunk.

A gyermek problémái és a „problémás” gyermek

Ha itt csak az átlagos helyzetű és képességű gyermekekről szólnunk, akkor is egyre rosszabbodó helyzettel kell számolnunk. Sokkolóan lehangolóak *Siklós László* legújabb könyvének (Gyerekek veszélyben. Szépirodalmi Kiadó, 1983) országos szinten összegyűjtött leleplező tényei, mivel jól tudja: „A gyerekekről hallgatni bűn.” — Ezt olvasva, magam is utánajártam, mi a helyzet Budapesten az ún. „várt”, „elfogadott” és „normálisnak” minősített gyermekek körében. Egy értelmiségiek által lakott kerületnek, valamint egy átlagos jellegű lakótelepnek pszichológusától kértem áttekintést, aki a 3—18 év közötti korosztályal foglalkozik. Megállapítása, hogy általános iskolai osztályonként 2—15 „problémás” gyermek található (az utóbbi szám főleg a lakótelepek érzelmileg megviselt gyerekeiből adódik). *Magatartási* és *tanulási* problémákkal jelentkeznek. Olyan testi tünetekkel, melyek orvosiilag nem indokolhatók: éjszakai bevezelés, hányások, hasfájás stb. vagy lelki rendellenességekkel: nyugtalanság vagy letörtség, zavarkeltés, „nevetlen” viselkedés a közösségben, alkalmazkodási képtelenség stb. A tanulási nehézségek sem felfogásbeliek, hanem legtöbb esetben érzelmi zavartság váltja ki. A nevelési tanácsadók a gyerekekkel és a szülőkkel együtt foglalkoznak. Ha azok nem nagyon elmaradtak vagy

a gyermekre veszélyeztetők (alkoholisták, munkakerülők stb.), általában jól lehet velük együttműködni. Nagy részük tájékozatlan, keveset tudnak a gyermek lelkivilágáról vagy egyéni problémáikat viszik át gyermekeikre.

Mit tehet az iskola ilyen helyzetekben? — veti fel a kérdést *Siklós László*: „Vajon az iskola meg tudja ítélni egységesen a gyerek magatartását? ... Az iskolai elvei — szemben a családdal — egységesek ugyan papíron. De mennyire másként ítélik meg a hajdúsági tanyákon és Budapest belvárosában! ... „Függ a jó és a rossz megítélése a pedagógusoktól is ... Netán a fáradt, kimerült pedagógusban van a hiba? ... Netán nincs meg az eszköze a nevelésre ... , mert nem tudnak korszerűen bánni a gyerekekkel? ... Mert sok a képesítés nélküli, módszertől nélküli 20 év körüli leány, aki — jobb híján — beáll a 36 tagú osztályba, a katedrához és néhány évig (ha marad a pályán) nem tudja, mit tegyen?” (i. m. 60.).

Észrevehetjük azt is, hogy ma a „*kívánatos*” *embertípust* a gyerekek közül *válogatják*. Az óvodában, az iskolában azt szerepeltetik, emelik ki, aki tetszetősebb, többet produkál, jobban kezére játszik a nevelőknek. És ezzel hány olyan kerül hátrányba, akinek a nehéz otthoni körülményei miatt éppen az iskola lehetne a kibontakozás helye. Ezzel a kettős hátránnyal csak nő a veszélyeztetettségük. Még ma is több száz gyermeket vernek otthon, iskolában, nevelőotthonokban úgy, hogy a testi, lelki sérülések nyomai tartósan megmaradnak. Világszerte nő az öngyilkos gyermekek száma. A gázolásoknak is igen sok gyermek áldozata van (az NSZK adatai szerint évi kétezer halálos), mert a felelőtlen autósok a gyereket könnyebben cserben hagyják. De a felnőttek felelőtlensége miatt egyre több az otthoni súlyos gyermekbaleset is.

A mai gyermek mindennapos negatívumait *Csőregh Éva* sokoldalú felmérései alapján (Lakótelepi gyerekek. Közgazd. Bp., 1978.) így foglalja össze: ideges, sokszor magára hagyott, rendszertelen a napirendje, főleg az étkezési és a lefekvéses idő. Vagy rájuk hagyynak mindent, vagy a gyereken vezetik le a szülők feszültségeiket. A gyerekek napjai egyhangúak, színtelen a szabad idejük. Érzelmi, indulati feltöltöttségük hiányos. A szülők rájuk hagyják a kistestvért a felelősség súlyával együtt, az ilyen „pótszülői” feladat, főleg a lányokat, nagyon megviseli. — Ha ennyi tényezőtől függ, ha ennyire viszonylagos, hogy mi a jó és mi a rossz, a helytelen tett — kérdi joggal *Siklós László* —, miként lehet az értékmérő? „A nevelésben akkor lehetne *etikai kategória*, ha valamilyen módon mérhető, elvonatkoztatható lehetne ... De így, ma, az értékek nagy vásárán, anyagiasodó világunkban, a család átrendezése idején, a munkahelyi konkok harcában ... (az etikai kategória) nemcsak viszonylagos, labilis, hanem már-már pejoratív” (i. m. 60.).

A teljesítményre orientáltság, a szabad vállalkozások hirtelen megindulása, az ügyeskedés egyre inkább megszünteti a családokon belül és azok között az őszinte emberi kapcsolatot. Devalválódnak az emberi értékek, a barátságok, az igazi hivatáskeresés. *Maria Bührer*nek, a neves svájci pszichoterapeutának a közel tíz évvel ezelőtt tett megállapításai (Emanzipation der Frau. Diakonia, 1975/3.) nálunk most kezdenek aktuálissá válni: „Sajnos, a rentábilis, a pénzszerző tevékenység lesz az, ami a fiúk és a lányok nevelési egyenlőségét irányítja ... A gyerekek ügyes előrehaladása, úgy látszik, ez a legfontosabb a szülőknek. A jobb iskolai bizonyítvány dönt az előnyösebb helyzetről. Így a gyerekek korán megtapasztalják, hogy az elismerést teljesítményekkel kell kiharcolniuk. Az iskolákban majdnem csak a racionális képességeket fejlesztik. A zenei adottság, az érzelmi értékek, az élményszerzési képességei nagyjából az elemi igények szintjén maradnak ... Ezt a lemaradást csak a szülő tudja kiegyensúlyozni.” — És a szülőnek ezt mielőbb meg kell tennie, mert a teljesítményi hajszá préré alatt a gyermek maga fogja megtalálni azt a rést, ami rendszerint az ösztönös igények kielésének torz formáihoz vezet.

A „kevesek” — és gyermekeink többsége

Bührer tanácsait akár külföldön, akár nálunk, főleg a tanult, a jól szituált szülők tudják megvalósítani. Gyermekeiket jól felszerelt iskolákba, különórákra járatják, naponta figyelik előrehaladásukat, külön szoba, csend, tisztaság, vacsora, saját ágy várja őket.

Olvasóinknak talán meghökkentő, hogy gyermekeink százezreinek még nincsenek meg ezek az alapvető feltételei. Alig ismerjük, beleértve lelkipásztorainkat is, az aprófalvak, a tanya, a külváros gyermekeinek helyzetét. Az átlagosan 35 év körüli szülők nagy része félánalfabéta — ha nem is alkoholiista —, nincs tekintélye gyermeke előtt, nem is tud neki a tanulásban segíteni. Az ingázók, az albérlésben élők, a nagycsaládok, a csonka családok, a cigányok gyermekei közül kevesen kapják meg azt a tudás- és viselkedésszintet, amivel az iskolában, majd az életben felemelkedhetnének. Joggal nevezhetjük őket *hátrányos*

helyzetűeknek. *Kozma Tamás* szociológus fogalmazta meg ezt az egyre terjedő jelenséget még 1971-ben: „A hátrányos helyzet az osztályviszonyok nagyméretű átalakulásából fakad... azoknak, akiknek kisebb az esélyük a fölfelé irányuló társadalmi mobilitásra, azok hátrányos helyzetben vannak.” — A mai magyar társadalom különböző rétegeinek tagjai egyenlőtlen esélyekkel kísérlik meg a helyzetváltoztatást, melyben a gyerekek kudarcai a lemorzsolódásban, a bukásban lesznek nyilvánvalóak (vö. *Siklós i. m. 52.*). Így érthető, hogy egy vidéki 1200 fős általános iskola igazgatója 800—1000 tanulóat minősíthet hátrányos helyzetűnek. — A *legnehezebb szakmunkássá emelkedni*, pedig ezekből a fiatalokból adódik a jövő dolgozóinak többsége. A szakmunkásképzők, a szakiskolák és a szakközépiskolák tanulóinak alig van „gazdájuk”. A nevelési tanácsadók nem „felkészültek” — mint mondják — erre a korosztályra, nem is foglalkoznak az elriasztó külsejű kamaszokkal, a tanulóotthoni nevelőtanárok többsége csak a „fegyelmet” próbálja tartani. Főleg a tanyákról, aprófalvakból feljövőket otthonról nemigen segítik, rendszerint annyit tudnak róluk, hogy a „városban élnek”. Az üzemi gyakorlatokon a munkáshiány miatt a munkavezetők titkon rábeszélik őket, kezdjenek el segédmunkásként dolgozni. Őket is vonzza a jó kereseti lehetőség. Azonban az erős fizikai munkát nem sokáig bírják. A munkahelyüket otthagyják, mivel már munkásszállásuk sincs, itt-ott „haveroknál” laknak, majd épülő házak pincéiben, feltört vikendházakban „csöveznék”. Pénzük nincs, éheznek, hamarosan valami betörésben, bűncselekményben tűnik fel a nevük. — „X. Y. 15 éves fiú félszeg, bizonytalan, 30 Ft-tal zsebében, motyójával a hóna alatt, aki 3 hónapja jött egy kis határszéli faluból a városba, a mai napon hová távozott?” — érdeklődik az egyik vasipari szakintézet igazgatójától *Siklós László*. „Honnan tudjuk? — hangzik a válasz. — Meg sem mondta nekünk.”

— Az 1979. évben kb. 150 ezer nappali szakmunkástanulóból (15—16 évesek!) 28—30 ezer morzsolódott le, közöttük 9 ezer leány. Évente átlagban ennyien hullnak ki a családból, a lakóhely valamennyire védett közegekből és tűnnek el a szervezett gyermekvédelem szeméi előtt. „Nem dramatizálni akarják a helyzetet azok, akik őket attól féltik, amit belső vagy külső kontroll híján elkövetnek vagy elkövethetnek. Bár lehet, hogy már a figyelemfelhívás is dramatizál, mivel a szituáció maga drámai” — mondja mindannyiunknak *Siklós László* (i. m. 153—155.).

Ne csak azt kérdezzük tehát — lelkipásztorok és hívők —, hogy hová lettek a megkesztettek, a volt elsődözők vagy megbérmáltak a templomi hitoktatásról, a vasárnapi miséről — hanem azt: Hová lettek egyáltalán a gyermekek a saját lelkipásztori területükről? — „Mivel az egyház minden világra jött gyermek gondozásával törődik, illetve azt sürgeti” — figyelmeztet a pápa —, így aggodásunk mindenképp indokolt.

Nem lenne teljes a gyermek helyzetének tükre, ha legalábbis nem utalnánk röviden a *lakótelepekre, a hétvége problémáira és az állami gondozottakra*.

A lakótelepek egyre több figyelmet igényelnek. Legyenek azok Budapesten, Miskolcon vagy az ország bármely területén, azonos feszültséget mutatnak. A korábbi nehéz helyzetet lakói még nem heverték ki, gyorsan akarnak új, divatos berendezést beszerezni. A gyermekek — akikre a lakást kapták — mosolytalanok, mert gyakran már érdektelen „tárggyá” váltak. Az elcsendesülő harcban derül ki, hogy csak lakás van, a „családi fészék” már kihűlt. A házastársakat csak a „lakásszerzés” tartotta össze, már régen elidegenedtek egymástól. Ilyenkor bomlik fel legkönnyebben a család. A gyerek azt csinál, amit akar, és mivel egy 7—10 emeletes házban nagyjából hasonló korú gyerekek vannak, hamarosan csoportokba verődve kezdik az „új világot” birtokba venni. A lakók nagy része az új holmik részletfizetésében, a sokszor az eddiginél 20-szorosan magasabb rezsisben eladósodik, nincs pénzük a napi élelemre, kezdődik a veszekedés, a gyerekek éhesek, hamarosan a közérben lopáson érik őket, vagy este törik fel az üzleteket. A családok további segítséget nem várhatnak, „hiszen már lakást is kaptak”. A gyerek a nyolc osztály után nem akar továbbtanulni, kimarad az iskolából, viszont a városban „válogathat” a munkahelyekben. A családok ugyan látszólag „előreléptek”, hogy azután még nagyobb essenek vissza. Figyelnünk kellene mindannyiunknak erre, mert „a családok emelkedése, süllyedése ingadozóban van, bármely társadalmi rétegben, bármely foglalkozásban és életkórban előfordulhat” (*Siklós 49.*)

A hétvégi kettős szabadnap is kitermelte már káros hatását a gyermekekre. „Építkezési árváknak” nevezik, akiket a *módosabb szülők* magukkal visznek ugyan a telekre a házépítéshez, de nem törődnek velük, vagy otthon hagyják egyedül, esetleg ismerősökhöz küldik őket. — A *peremkerületieknél, a több gyermekeseknél* az apa rendszerint valami jól fizető CMK-munkát vállal, az anyára hárul minden munka, a gyerekekkel ingerült vagy szabadjára engedi őket. Sok gyerekre még a vakációban is sok „muszáj-cselekvés” hárul, a természetben tölthető, gondtalan szabad idejük kevés.

Az állami gondozottak és onnan kihelyezettek kérdését is meg kell említenünk. 1979-től, a fogyasztói árak emelkedésétől kezdve, az alkalmi munkából élők, a tartósan beteg szülők szabadulni próbálnak a gyerekektől. Aki nem akar engedni igényeiből (ital, bő étkelés stb.), vagy akinek lejár a gyeskedvezménye, valamilyen úton állami gondozásba adja a gyermekét. Igen sok az állami gondozásba adott kicsiknek és óvodás korúaknak a száma (az árvák százaléka elenyésző), akiknél az anyától való hirtelen elszakítás súlyos károsodást okozhat. Sajnos, igen széles körben a *gyermek a legfőbb teher*, akitől elsőként szabadulnak. És akkor még nem esett szó a veszélyeztető környezet miatt hivatalosan kiemelt gyerekek gondozásáról.

Nem egyoldaluság vagy sötétben látás miatt mutattuk be társadalmunkban — amelyhez mindannyian tartozunk — a gyermekek nehéz helyzetét. Inkább az olykor maguknak élő hívőknek, lelkipásztoroknak, egyházközségi munkatársaknak a lelkiismeretét szeretnénk felrázni, hogy „tárgítsák ki szívüket”. Nemcsak egy szűk réteg vallási nevelése a tennivalójuk, hanem kötelességük az is, hogy nyitottan és készségesen ajánlják fel szolgálatukat a gyermekek helyzetének bármifajta segítésére.

Mit tegyünk?

Az együttműködés hatékonyabb! — Számos szakember és lelkipásztor megfigyelése szerint elaprózódik az egyesek önkéntes megajánlása, az az erő, amit összefogással és némi szakértéssel megsokszorozhatnának. Külföldön számos példát találunk a társadalmi és az egyházi szervek ilyen irányú együttműködésére. Több felől elhangzó indítvány, hogy a Hazafias Népfront keretében a sokszor kevésbé kihasznált művelődési házakban egyhetes vagy hétvégi kurzusokat lehetne tartani jelentős szakelődökkel, akik ismertnék a sürgető problémákat és alapfokú ismereteket adnának a családok, a gyermekek helyzetének feltárásáról, valamint a szükséges hivatalos kapcsolatok intézéséről. Részt vennének ezen a helyi, környéki lelkipásztorok, egyházközségi munkatársak is és mindazok, akikben él a segítőkészség, de még járatlanok. Ilyen jellegű kurzust indított a Bp., V. kerületi tanács is. Az egyházközségekbe, egyházi iskolákba is meghívhatnának szakelődöket, bár ilyen alkalmi előadások inkább problémafeltáróak, mintsem felkészítőek a (betegek, az öregek, és a gyermekek) módszeres lelki segítésére. Tudjuk, kormányintézkedés teszi lehetővé, hogy az egyházak szervesen működjenek közre a társadalmi szervekkel a sürgető feladatokban. A közeljövőben a HNF keretében megalakuló Családvédelmi Tanács is ezen az úton kíván haladni. Az elmúlt évben indult egy modell adó kezdeményezés a Bp., XVIII. ker. Havanna lakótelepen a HNF keretében, a családvédelmi munkában. Főleg az iskolában problémás gyerekek családjait keresik fel, valamint a 14—16 éves gyerekeknek klubházakat létesítenek, érdekes és hasznos időtöltéssel. *Csőregh Éva*, a kezdeményezés vezetője úgy látja, hogy ez is olyan terület, ahová alapfokon felkészített önkéntes, segítőkész emberekre nagy szükség lenne. Ha ez a modell sikerül, országosan is megvalósítható lesz, hiszen ma már a kisgyermekes családok kb. egyötöde lakótelepen él.

Kezdjük el családunkban! — „Elsősorban... az elkötelezett keresztény családokban kell megmutatkoznia annak, hogy — minden világra jövő gyermeket elfogadják—szeretnek—megbecsülnek — egységes testi-lelki nevelésben részesítenek, és még sokféle módon törődnek vele” (Fam. Cons. 26.).

A világra jövő gyermek kezdetben *b i z a k o d ó*, vonzódik anyjához és akitől jót kap, szívesen megosztja a magát. Szükségszerűen *r e m é n y k e d i k*, hiszen ez élteti. Hisz az *i g a z s á g b a n*, szó szerint veszi, amit mondanak neki, de ha egyszer is becsapják, bizalmatlan, ravaszkodó lesz. Saját érdekében addig titkolózik, hazudik, amíg jellemvonásává nem válik. Az erőszak és a megfélemlítés pedig képmutatóvá teszi. A gyermek szeret *d i c s e k e d n i*. De mivel semmije sincs, azzal dicsekszik, amit kap. Ha a szülők tudatják vele, hogy ők is mindent kapnak: az életerőt, a javakat, akkor könnyen elvesztik a nagy Ajándékozóhoz, akiben a gyermek mindig bizhat, ha pillanatnyilag környezetében csalódás is éri.

Elfogadják—szeretik—megbecsülik. — Ma, amikor mindenki sikerre áhitozik, ha a szülő nem érte el, amit akart, gyermekébe vetíti vágyálmait. Az ambiciózus szülők nehezen fogadják el gyengébb adottságú gyermekeiket. Öntudatlanul is éreztetik vele, ezért sohasem érzi magát biztonságban, védettnek a családban. Pedig „minél több segítségre szorul a gyermek, annál inkább kell oltalmaznunk” — idéztük már korábban a pápa szavait. A szülővel be kell láttatnunk önzését, és segítsük megmutatni neki — akár pszichológus

segítségével is — a gyermeknek azt az „erős pontját”, amin keresztül igazán megszereti és becsülni, értékelni tudja személyes adottságait. Mert csak ezen adottságok ismeretében nevelheti egyénisége szerint, nem pedig folyton összehasonlítva — akár előnyére, akár hátrányára — testvéreivel, kortársaival. Másként a gyerek később vagy aránytalanul túlméretezi magát és joggátalanul is kierőszakolja környezetétől a dicsőretet, a hízélgést —, vagy éppen egy életet át okol mindenkit kudarcaiért, mert nem volt módjában idejében felismerni, mire képes, mivel lesz elégedett.

A sokat emlegetett „gyermekszeretnek” konkrét értelme az érzelmileg is megnyilvánuló elfogadásban, a társakénti kezelésben nyilvánul meg. A szülő ne a saját ambícióit, hanem magasabb eszményeket és életelveket adjon át gyermekének.

A „testi-lelki nevelés, sokféle törődés”-ből itt csak néhányat említhetünk. *Monika Nemetschek* osztrák valláspedagógus (Gott im Leben des Kindes, Tyrolia — magyarul: Isten a gyermek életében. OMC, 1978) sürgeti, hogy a gyermek a családi környezetben tanulja meg a csodálkozást és az életörömet. A gyermeknek minden új, csodálkozik rajta, megilletődik. Idő kell hozzá, hogy beteljen vele. A mai fokozott iramban a legtöbb felnőtt türelmetlen csodálkozó gyermekével szemben. Mit bámulsz — halljuk még séta közben is —, nem láttál még kutyát, virágot vagy éppen tollaslabdát? — A gyermek hamar kiesik ebből a természetéből fakadó csodálkozásból, mindent természetesnek vesz, könnyen nagyképűvé, felületessé válik.

Meg kell tanulnia idejében a csend örömét is. Ma, amikor minden percet zajjal, üvöltő zenével töltöttek ki, a gyermek nem tud magába mélyedni, a csendben félni kezd. Ha azonban kötetlenül együtt van a család, akár szótlanul is, megérzi a békesség, a csend, a nyugalom örömét. A csendet és a csodálkozást a gyermek először talán a mese hallgatása közben tanulja meg. A jó mese az élet igazi reménységét ébreszti fel benne. Innen már megsejti, bármi is történik, a végén minden jóra fordul. De amikor a síró, féltő gyermeket a szülő magához öleli, megvigasztalja (és ez nemcsak a legkisebbeknek szükséges) — még mielőtt a hitre kezdené tanítani —, akaratlanul is a lét végső biztonságára utal. A szülő így jelzi, hogy ösztönös vágyaink (pl. a védetség, a biztonság, az öröm iránt) nem „tárgytalanok”, éppen úgy nem, mint ahogy a későbbi tudatos törekvéseink sem „értelmetlenek”, „céltalanok”. A gyermekkorban főként hajló szerető arc, biztató tekintet egy életre átsegíthet a félelmen, és erőt adhat, hogy leküzdjük a „céltalanság” vissza-vissza térő kísértését. A velünk született és egyre inkább tudatosuló ösbizalom tehát nem illúzió, hanem a tényleges valóságra van ráhangolva.

A „Minden rendben van!” biztatást végső soron az alapvető rend Urára való utalás teszi értelmessé. Az evilági esetlegességeken így — még öntudatlanul is — túlmutató szülői és védő szeretet lesz a transzcendencia első jelzése a gyermek életében. A tudatos keresztény szülő azért tartja „érdemesnek” vállalni és felnevelni gyermekét, mert nem az evilági teljesítmények sarkallják, de nem is torpan meg a veszélyek előtt, tudja és a gyermekével is mindig érezteti: Van értelme életünknek (vö. *Peter R. Berger: A Rumor of Angels*, 1970. — *Roman Bleistein: Hinwege zum Glauben. Theorie und Praxis*, Würzburg, 1973).

A játék is nélkülözhetetlen a gyermek életében. Itt nemcsak az élet begyakorlására, a szerep- és hivatásformálásra gondolok (vö. *Mérei Ferenc — v. Binét Ágnes: Gyermeklélektan*. Gondolat, Bp., 1970. és *Susanna Millar: Játékszociológia*. Közgazd., Bp., 1973), hanem arra a tényre, hogy aki játszik, kilép az időből, a teljesítmények szigorú világából, megfélekedzik a nyomasztó jelenről, és megtapasztalja az örökkévalóságot. Mennyi gyermeket tesz tönkre az igazi játék hiánya. Hányszor mondja a játszó gyerek, hogy csak „még egy kicsit”, de sokszor durván és hirtelen visszarántjuk a lecke, a kötelesség világába. A fokozatosságot, az átmenetet a szülőnek kell egyensúlyban tartani. A mai gyermek, de felnőtt sem tud igazi örömmel játszani, ezért keresi a gépi, a passzív, az ötletlenül kikapcsolódást és itt még nem is beszélve a kábítás eszközeiről. Az igazi játék örömet, megbékélést ad. Ígérete és megtapasztalása annak, hogy a köznapokon túl lesz egyszer egy igazi kikapcsolódás, vagy inkább bekapcsolódás az élet Teljességébe. Érdekes módon a legtöbb felnőtt szegyelettel a játékgényét, éppen úgy, mint vallásos hitét. Pedig a játék önfeledtségének öröme — mikor tudom, hogy rábízhatom magam valakire — vihető át legkönnyebben a hitre. Fontos felismerés a játékosan tanított hitigazságok hatékonysága. A gyermekben nem csökkenteni az igazság valóságértékét; hanem inkább növeli, kiterjeszti számára a világot, így könnyebben talál rá az öröm igazi Okára, az Istenre.

Széll Margit

A SZERETET ÉS HŰSÉG JELE

Isten terve, a II. Vatikánum pápáinak buzdítása és sok százezer keresztyén házaspár tudatos törekvése az, hogy a házasság a szeretet és hűség jele legyen a földön — hogy a házaspárok jelezzék, sugározzák a világ számára Istennek az ember iránti és két embernek egymás iránti szeretetét.

A házasság ma már nem magától értetődő. Kevesen hisznek abban, hogyan képes két ember egy életen át hűségesen együtt maradni. A kételkedők véleményét támasztják alá a válási statisztika elszomorítóan növekvő adatai. Jóllehet nem tartják nyilván, hogy a felbontott házasságok között hány templomban kötött, „szentségi házasság” van, mégis úgy hiszem, áltatnánk magunkat, ha azt hinnénk, hogy ezek részaránya elenyésző. Továbbá akkor is áltatnánk magunkat, ha azt hinnénk, hogy a válásba ugyan nem torkolló, csakis a békés egymás mellett élessé szűrült, a formális tisztesség kereteibe merevedett, esetleg már csak anyagi-gazdasági megfontolásokon alapuló együttélés az Isten szeretetét a világba sugárzó szentségi jel volna.

Isten tervét a családról és a házasságról II. János Pál pápa így foglalta össze: „Az ember Istennek, a Szeretetnek képmása. Így a szeretet minden egyes ember alapvető és természetzerű hivatása. A házasság az Isten és az ember közötti szövetség képe... Jézus nyilatkoztatja ki a házasság ősi igazságát, a kezdeti igazságát — s azáltal, hogy megszabadítja az embert szíve keménységétől, alkalmassá teszi arra, hogy ezt az igazságot teljes egészében megvalósítsa (Ter 2,24; Mt 19,5). Ez a kinyilatkoztatás végső beteljesedését a szeretet ajándékában éri el: megtestesülésben, amelyben Isten Igéje magára veszi az emberi természetet, és a keresztdozatban, amelyben Jézus Krisztus az egyházért, mint menyasszonyért ajánlja fel önmagát. Ebben az áldozatban tárul fel egészen a terv, melyet Isten a férfi és a nő természetébe már a teremtéskor beleírt. Így tehát a megkeresztelt házassága a Krisztus Vérével megpecsételt új és örök szövetség jelvé válik.”¹

Ezt az apostoli buzdítást csaknem két évtizeddel előzte meg VI. Pál pápának ugyanezt az isteni tervet hangsúlyozó tanítása: „Ahogyan ugyanis egykor a szeretet és a hűség szövetségével sietett Isten a népe elébe, úgy most a házasság szentségén keresztül találkozik az emberiség Megváltója és az egyház Jegyese a keresztyén hitvestársakkal. Velük is marad, hogy amiként Ő szerette az egyházat és önmagát adta érte, ugyanúgy szeressék egymást a házastársak is, kölcsönös odaadással és örök hűséggel. A keresztyén család — éppen, mert alapja a szentségi házasság — Krisztus és az egyház szeretetszövetségének képmása és részese.”²

Isten tervének a fenti apostoli buzdításokban megfogalmazott megvalósításához nagymértékben járult hozzá P. CALVO jezsuita atya figyelemre méltó kezdeményezése, a MARRIAGE ENCOUNTER (ME) mozgalom. (A német elnevezés „Begegnung in der Ehe” — magyar megfelelőjét még nem fogalmazta meg hivatalosan senki, talán első megközelítésben úgy fordíthatnánk le: „Találkozás/szembesülés a házasságban”). Az ME-mozgalomról Suenens bíboros Új Pünkösöd? című könyvéből értesülhettünk. Ebből idézem az alábbiakat: „A spanyol családmozgalom keretében P. Calvo SJ figyelemre méltó kezdeményezést indított el éppen annak érdekében, hogy új életet töltsön a hitvesi szeretetbe. Úgy akarja megújítani a házasságokat, hogy elmélyítse a házaspárt egyesítő szeretetköteléket. Ez a sajátos „közösségi” tapasztalat „MARRIAGE ENCOUNTER” néven elképesztő módon terjed. A mozgalom először az Egyesült Államok spanyol nyelvű köreit hódította meg, majd az amerikaiak is elfogadták. Jelenleg (1975 körül) állítólag százhuszezer házaspárra terjed ki ez a megújulás... Magam is inkognitóban részt vettem az Egyesült Államokban egy ilyen „lelki magányon” egy papommal együtt, hogy tanulmányozzam, mit tud adni a „MARRIAGE ENCOUNTER” a hitveseknek... Amikor visszajöttünk, a kíséretben volt papot kivontam addigi apostoli munkájából: most ennek a munkának szenteli életét papok és házaspárok egy csoportjával. Néhány ezer házaspár már végigcsinálta ezt a megújulást Belgiumban. Csak azt tanúsíthatom, hogy Isten ujjai van itt jelen, s a tavasz lehelete suhan át a családapasztoráció hatalmas mezején, amelynek ekkora szüksége van lelki erőforrásokra, határozott keresztyén légkörben.”

Az ME-mozgalomról gyakorlatibb ismereteket szerezhettek azok, akiknek külföldi tartózkodásuk során módjukban volt részt venni egy ilyen „ME-hétvégén”. Az elmúlt év folyamán férjemmel együtt erre nekem is lehetőségem nyílt. Így most személyes tapasztalataimról és élményeimről szeretnék beszámolni — anélkül azonban, hogy ezzel az ME-mozgalomnak akárcsak vázlatos ismertetésére is vállalkoznék.

Az ME-találkozókat világszerte hétvégén — pontosabban péntek estétől vasárnap estig — tartják. Ezt a két napot az előadók és résztvevők a világtól elvonultan, egy helyen töltik el. Ez a hely rendszerint lelkigyakorlatos ház, vagy olyan épület, ahol a házaspárok számára külön szoba áll rendelkezésre. A külön szobának nemcsak az elszállásolás miatt, hanem elsősorban a házastársak között napközben tervszerűen lefolytatandó négy szemközti beszélgetések miatt van hangsúlyos szerepe.

Kezdetben azt hittem, hogy a ME-találkozó tulajdonképpen lelkigyakorlat, azzal a sajátos kikötéssel, hogy csak házaspárok vehetnek részt rajta. A tapasztalat azt mutatta, hogy nem lelkigyakorlat — legalábbis a szó szokásos értelmében nem az —, jóllehet célkitűzéseiben és eredményeiben hasonló hozzá, gyakorlati lefolytatásában azonban egészen más. Itt ugyanis nem egy előadó, hanem az előadók munkacsapata, „team”-ja szerepel. A munkacsapat tagjai: egy pap és egy-két team-házaspár. Az előadók — szemben a szokásos lelkigyakorlat vezetőjével — itt nem a lelki élet egyes kérdéseiről, s az azzal kapcsolatos ismeretekről beszélnek, hanem saját élményeikről és az egymással való kapcsolatukról. Bár az ilyen megnyilatkozásaik meghatározott sorrendű témakörökre vonatkoznak (ezt a sorrendet az egységes foratókönyv biztosítja), de a témakörökkel kapcsolatos személyes élményük csak saját megtapasztalásukból meríthető. Más szóval: amíg egy lelkigyakorlat előadásait az adott témára vonatkozó *ismeretanyag* megszerzése után bárki megtarthatja — addig az ME-találkozók előadóinak az adott témakörre vonatkozó *élményanyag*gal kell rendelkezniük. Ez egyben annyit is jelent, hogy az ME-találkozások mondanivalója csak *megélve adható tovább*. — Most így visszaemlékezve, úgy tűnik nekem, hogy a team-házaspárok voltak az élesztő, a részt vevő házaspárok a liszt — és vasárnap estére „egy kenyér lettünk”.

Az ME-találkozó témái három nagy kérdéscsoport köré rendeződnek: — 1. *ki vagyok én?* — 2. *kik vagyunk mi ketten, mint házaspár?* — 3. *a házaspár kapcsolata az Istennel, az egyházzal és a világgal*. Az alábbiakban — csak izelítőként — néhány gondolat a fenti kérdéscsoportokhoz.

— 1. *Ki vagyok én?* — A világ követeléseket támaszt velem szemben; mennyiben tudok ezeknek megfelelni? Bevallom-e hiányosságaimat magamnak, környezetemnek, vagy gondosan elkendőzöm azokat? Kik felé viselek álarcot, kik szemében szeretnék jobbnak látszani, mint amilyen vagyok?

a) Mit szeretek a leginkább magamban — és hogy érzem magam mindemellett?

b) Mit szeretek a legkevésbé magamban — és hogy érzem magam mindemellett?

c) Milyen magatartással rejtem el azokat a tulajdonságaimat, amelyek nem tetszenek önmagamban — és hogy érzem magam mindemellett?

— 2. *Kik vagyunk mi ketten mint házaspár?* — Milyen szemléletet hoztunk a szülői házból a házasságunkba, és milyen szemléletet alakítottunk ki közösen, mi ketten? Vajon milyennek tartják ismerőseink, barátaink a mi házasságunkat? Milyennek tartják gyerekeink? Milyennek tartjuk mi ketten?

a) Az élet melyik területén tudok a legkevésbé megnyitni előttem? Melyik az a terület, ahol nem fogadom el a véleményedet (beeszlásodat) — és hogy érzem magam mindemellett?

b) Nevez meg házasságodban három olyan pillanatot, amikor nagyon egymás közelébe kerültek — és hogy érzed magad, ha most ezekre visszaemlékszel?

— 3. *A házaspár kapcsolata az Istennel, az egyházzal és a világgal*. — *Istennek terve van velem és a házasságunkkal* — törekszem-e teljesíteni ezt a tervet? Én egyszeri jelenség vagyok a világban, és mint ilyen, pótolhatatlan. A munkámat lehet, hogy más is el tudja végezni, de engem személyemben senki nem pótolhat. A házastársam is egyszeri jelenség — értékelem-e ezt benne és magamban? Felelősnek érzem-e magam házastársam boldogságáért, üdvösségéért? — Van-e kapcsolatunk az *egyházközségünk területén élő családokkal*? Ismerjük-e problémáikat — segítjük-e őket? Segítjük-e tapasztalatainkkal, szolgálatainkkal a házaspasztorációt végző papokat? Tudunk-e örömet sugározni a világba az egymás iránti bizalmunk és szeretetünk megélésével?

Az érzések fontossága. Az 1. és 2. kérdéscsoporton belül az ábécé betűivel megjelölt kérdéseket írásban kellett a résztvevőknek megválaszolniuk. Megfigyelhettük, hogy minden ilyen kérdést mintegy refrénszerűen zár le a kiegészítő kérdés: *és hogy érzem*

magam mindemellett? — Az érzések pontos meghatározására már a bevezető részben nagy súlyt fektettek az előadók. Definíció szerint — az érzés egy adott személynek valamely hellyel vagy élethelyzettel kapcsolatban megnyilvánuló mély, belső, önkontrollon kívüli, spontán reakciója. Az érzés az ember belső élete, cselekvéseinek rugója. Érzéseinkért nem kell mentegetnünk magunkat, és nem tehetünk értük senkit felelőssé. Élethelyzetek vagy más személyek kiváltói lehetnek az érzéseimnek, de nem az okai; érzéseim oka bennem rejlik. — Miért van szükség az érzések kicserélésére? Elsősorban azért, hogy érzéseim tudatosításával magamat jobban megismerjem. Továbbá azért, hogy érzéseim közlésével magamat jobban megismerni engedjem — és végső soron azért, hogy megismerve házastársam érzéseit is, őt ne csak a magam érzései alapján kezeljem, hanem az ő érzéseit is figyelembe véve bánjak vele, s ily módon én magam is változzak annak érdekében, hogy őt jobban szerethessem.

Nyomatékosan felhívták a résztvevők figyelmét arra, hogy tanuljak meg különbséget tenni a *vélemények közlése* és az *érzések közlése* között. A vélemény kifejezi azt, amit gondolok, amiről meg vagyok győződve, amihez mint életelvhez, igazodom. Véleményt megbeszélés során cserélnek az emberek; a véleménynyilvánítás vitás kérdések megoldására, döntések meghozatalára szolgál. — Az érzések kicserélése — ezzel szemben — egy olyan találkozást tesz lehetővé, ami személyiségünk mélyebb rétegeit érinti. Amikor a dialógusban az érzéseimről írok, akkor mintegy magamból egy részt ajándékozok a másoknak. Segédletként kiosztottak egy jegyzéket, melyen több mint száz érzés volt felsorolva, közöttük 23 olyan érzéspár, mely ellentétes érzéseket (vidám — szomorú) tartalmazott.

A találkozó menete a következő volt: az adott témát — szentírási alapozással — a team pap tagja vezette be. A témához kapcsolódó élményanyagot a team-házaspárok szolgáltatták: saját őszinte megnyilatkozásaikkal mintegy motiválva a részt vevő házaspárokat a témával kapcsolatban felvetett kérdések elmélyült megválaszolására. A kérdést a résztvevők a füzetükben írásban választották meg. A válasz megírására megszabott idő állt rendelkezésre. Majd a házaspárok visszavonultak saját szobájukba, ahol is kicserélték füzeteiket, s így megismerték egymásnak az adott témával kapcsolatos érzéseit. Az írásos dialógust szóbeli dialógus is követte. Mint már a bevezető részben is, a találkozó során többször hangsúlyozták, hogy a *dialógus nem a gondolatok, hanem az érzések cseréje*. A házastársak ugyanis az évek folyamán leszoknak arról, hogy az érzéseiket közöljék egymással, lassan már megfogalmazni sem tudják őket. Elszigetelődnek a „társas magányban”, „agglegényéletet” élnek, holott házások. A kérdések szakszerű alaposággal és mély lélektani ismeretekre támaszkodva világították meg az elidegenedés jeleit a házasságban, segítették feltárni életünknek azokat a „magánterületeit”, amit még nem tudunk megosztani házastársunkkal. Egyre mélyülő fokozatossággal eljutunk az olyan egzisztenciálisan döntő kérdések megválaszolásához, mint: „Miért akarok tovább élni? Milyen indokai vannak annak, hogy VELED akarok tovább élni?” — Mindaz, amit a házaspárok a füzetükbe irtak — és a füzetcseré után a szobájukban egymással megbeszéltek, kettőjük között maradt, és egyáltalán nem került nyilvánosságra. Az ME-találkozóhoz ez a mások számára nem látható és nem hallható része volt mégis a legdöntőbb a házasságok megújulása szempontjából.

Az ME-találkozó vége felé az ember kezdi megérteni azt, hogy a házasság attól lesz szentségi közösség, hogy egymást naponta elfogadjuk; attól, hogy merjük lecserélni az elzárkózottság nyugalmaát a szeretet kiszolgáltatottságával; attól, hogy tudatosan törekszünk arra, hogy házastársunk minden embert megelőzve, az első helyre kerüljön szívünkben. A szeretet — titok, és „a szeretet minden egyes ember alapvető és természetszerű hivatása” — mondta II. János Pál pápa a keresztény családokhoz szóló buzdításában. Az egymás iránti szeretetben is Jézus szeretete nyilvánul meg. Ezzel mutatjuk meg, hogy ez az egyház Jézus egyháza. Ha én megújulok a mindennapi emberi kapcsolataimban — az egyház ül meg általam. Így válik az *egyház jellé a világ számára*. A házasság közösség, a család, kicsinyített képmása annak, amit az egyház valósága jelent. Ezért vonatkoztathatók rá azok a jellemzők, melyeket a Credo-ban az egyházzal vallunk: egy, szent, katolikus és apostoli. EGY — Isten terve az, hogy minél inkább eggyé váljunk. Az egység soha nem kész és nem ingyenes ajándék. Folytonos döntésre van szükségünk ahhoz, hogy megvalósíthassuk. S minthogy az egységért a végsőkig el akarunk menni a kölcsönös, teljes nyíltságban, fájdalomosan érezzük majd természetünkünkől fakadó különbözőségeinket. SZENT — szentté kell lenni, s ehhez házastársam a legfontosabb ember. Szentté lenni annyit jelent, mint szeretni tanulni, minden nap jobban. Egymást elfogadni és egymást a szeretetre segíteni. Amint Jézus úgy szereti egyházát, hogy szentté és teljessé teszi — a házastársaknak is szentté és teljessé kell szeretniük egymást.

KATOLIKUS — azaz egyetemes, a házasságban annyit jelent, hogy egyetemesen mindent el kell fogadnom a házastársamban, s nemcsak azt, ami tetszik nekem benne. Ez az elfogadás nem egyszerűen megtűrést, elviselést jelent, hanem vállalást. Kölcsönösen elvállaljuk egymást, igent mondunk egymásra. Az elvállalás nem belenyugvás, hanem harc — de nem a másik ellen, hanem értünk, kettőnkért. Nem az a cél, hogy a házastársamat „én-képűvé” tegyem, hanem az a cél, hogy mi, mint házaspár, Isten-képűvé váljunk. Ne kritikával akarjam megváltoztatni házastársamat, hanem „éljek köré” olyan szeretetteljes légkört, amelyben ő maga ismeri fel, hogy változnia kell.

APOSTOLI — akkor lesz a házasságunk, ha egymás iránti szeretetünkkel Istenről teszünk tanúságot gyermekeinknek; ha hitünket megvalljuk előttük; ha imádkozó családdá válunk. Ha képesek leszünk más családok felé is nyitott, apostoli házaspárrá válni. Ha életünket nem zárt ajtók mögötti, privát életnek tekintjük, hanem szentségi jelnek, amely bizalmat és szeretetet sugározhat a világra.

Az ME-találkozó vasárnap este közös szentmisével zárult. A szentmise bűnbánati cselekményében a házaspárok felálltak, s ki-ki házastársával szembe fordulva vallotta meg, hogy miért kéri az Úr irgalmát. Nem az ott elhangzottakból, hanem egy ME-meghívóról idézem az alábbi könyörgéseket: „Annak érdekében, hogy házasságunk szeretetközösségé váljon, több időt kellene szentelnem házastársam meghallgatására és jobban együtt kellene érezek vele. Sokszor nem tudom, hogy hogyan is érzi magát. Nem viselem el, ha panaszkodik; inkább kitérek az útból, mert kényelmetlen osztoznom gondjaiban. — Uram irgalmazz!” — „Hogy a család a meghittség és a békesség helye legyen, több értéket kellene a gyermekeink elé élnünk. Olyan ritkán éreztetjük velük, hogy mennyire fontosak a számunkra. Együtt kellene imádkoznunk gyermekeinkkel — és velük együtt értük kellene imádkoznunk, hogy ily módon megtapasztalják, hogy ők Isten számára is mennyire fontosak. Jobban kellene őket bátorítani az életre. A szemrehányások gyorsan kicsúsznak a számon, de milyen gyakran meglepedezünk a dicséretéről. — Uram irgalmazz!”

A szentmisében a békecsóknál előbb a házaspárok, majd rendre a jelenlevő házaspárok ölelték meg egymást. Ebben az ölelésben kifejeződött már a közeli elbúcsúzás, de egyben egy szent elhatározásban való végleges összetartozás is. Szavak nélkül is ezt mondjuk egymásnak: imádkozunk értetek, a házasságotokért — s köszönjük, hogy ti is ugyanezt teszitek.

...

„... viseld ezt a gyűrűt szeretetem és hűségem jeléül az Atya—a Fiú—és a Szentlélek nevében.” Az ME-találkozás után ezek a szavak többé már nem a házasságkötésünkre való nosztalgikus visszaemlékezés szavai, hanem *jövőt, életprogramot* megfogalmazó szavak; ennyit jelentenek:

- Istennek terve van a házasságunkkal;
 - ennek a tervnek a megvalósításáért küzdenünk kell;
 - naponta igent kell mondanunk házasságunkra, családunkra;
 - naponta döntenünk kell egymás mellett,
- s akkor kettőnk szeretete és hűsége Isten szeretetét és hűségét sugározza a világra.

Jegyzetek:

1. Familiaris consortio. II. János Pál pápa apostoli buzdítása a keresztény családokhoz. —
2. Gaudium et spes 48. pont.

S. Huszár Éva

ENGEDELMESSÉG ÉS SZABADSÁG AZ EGYHÁZBAN AZ ÚJ CODEX SZERINT

A szabadság és az engedelmesség fogalmának a filozófiai és teológiai antropológiában kidolgozott jelentéseire és a velük kapcsolatos elméletekre a jelen vizsgálódás során nem térhetünk ki. Ezért ezekre a fogalmakra és elméletekre csupán annyiban utalunk, amennyiben ezt a hatályos Egyházi Törvénykönyv rendelkezéseinek megértése megkívánja.

Előre kell bocsátanunk, hogy az egyházi törvényhozó számára a *szabadság* általában nem pusztán a kényszertől való mentességet jelenti, hanem inkább az embernek azt a lehetőségét, hogy korlátozott és egyszeri életében személyesen kibontakoztassa magát, vagyis boldog legyen. Erre a kibontakozásra azonban az ember önmagában nem képes. Ezért

a szabadságnak van teológiai dimenziója, de van közösségi, társadalmi dimenziója is. Tehát éppen az ember kibontakozásának lehetősége, vagyis az igazi szabadság mond ellent egy minden korlátozástól mentes, egyéni önkénynek értelmezett szabadságfogalomnak.

Az a cselekmény, melyben az emberi szabadság megvalósul, mindig magába foglalja az *engedelmesség* aktusát. Az erkölcsileg cselekvő személy vállal egy evidensen adott összefüggést, vagyis alárendeli magát az abban kifejeződő igénynek. Ez egyúttal világhossá teszi azt is, hogy az engedelmességet csak az egyéni önkénynél többet jelentő szabadságfogalom alapján lehet megközelíteni. — Ezek szerint az embernek el kell ismernie a többiek szabadságát is ahhoz, hogy a mások szabadságával való kölcsönhatásban maga is szabad lehessen. Hogy azonban ez a követelmény megvalósulhasson, ezt lehetővé tevő és védelmező jogi intézményekre van szükség, melyeket a szabadság intézményeként kell felfogni, és erre a hivatásukra való tekintettel kell megítélni. Ezért a mai jogfilozófiák jelentős része szerint a jog központi feladata és legitimitásának alapja az, hogy a rend és a szabadság összefüggő rendszereként, általános elvek szerint, intézményes formában garantálja a szabad cselekvés tárgyi feltételeit. — Az utóbbi évtizedekben a teológusok és a kánonjogászok körében egyre erősödött az a meggyőződés, hogy ez az autonómiára épülő jogfelfogás a kánonjog területén is alkalmazható. Istentől való radikális *függőségünk* és valódi *önállóságunk* szorosan összefügg egymással. Az emberi szabadság önállóságában tapasztaljuk meg Istentől való teremtményi függőségünket. Amint *Walter Kasper* írja: „A teonómia feltételezi az emberi autonómiát, hiszen Isten isteni mivoltát az embernek felőls szabadságban kell felismernie, mert Isten azt akarja, hogy a szabad teremtmény dicsőítse őt.” Az egyháznak is megvan az a teológiai megalapozott feladata, hogy az egyházat mint a krisztushívők szabadságának, vagyis boldogságra, üdvösségre jutási lehetőségének intézményét konkrétan megjelenítse, támogassa és védelmezze. Ez a szemléletmód semmi esetre sem kérdőjelezi meg a pozitív emberi jogot megelőző, ún. *ius divinum* létét vagy az egyházi hivatal tekintélyét és engedelmességünkre támasztott igényét. Sőt ezeknek a tényezőknek a jelentőségét a krisztushívői szabadság szempontjából hangsúlyozza is.

A fenti megmondások gyakorlati következményei számos ponton felfedezhetőek a hatályos egyházjogban.

I. A szabadság a Codexben

1. Az Egyházi Törvénykönyv a szabadság fogalmát többféle összefüggésben használja. Néhol a szabadságnak *általános* értelmet tulajdonít, s nem vonatkoztatja kifejezetten a krisztushívőknek az egyházon belüli szabadságára. Ezt teszi például akkor, amikor az emberi személyt megillető méltóságról és szabadságról szól (768. k. 2. par.); amikor a katolikus nevelés feladatáknál említi, hogy a fiatalokat a szabadság helyes használatára kell rávezetni (795. k.), továbbá, amikor az iskola megválasztásának szabadságára utal (797. k.).

2. A törvénykönyv a szabadság szót használja a *kényszertől való mentesség* jelölésére is. Ilyen értelemben beszél az emberi élet és szabadság elleni büntetendő cselekményekről (1397. k. előtti cím), például az emberrablásról vagy az ember fogva tartásáról (1397. k.). Hasonló értelmet tulajdoníthatunk a szabadság szónak akkor is, mikor a Codex az egyház szabadsága elleni büntetendő cselekményekről szól (1370. k. előtti cím). Ugyanílyen jelleggel említi az Egyházi Törvénykönyv a választás szabadságát (170. k; 1375. k.), a szent szolgálat végzésének vagy az egyházi hatalom gyakorlásának szabadságát (1375. k.), valamint a tanúk szabadságát az egyházi perben (1722. k.).

A szabadság szó alkalmazása nélkül, de hasonló jelleggel szól a Codex arról is, hogy az embert senkinek és sohasem szabad lelkiismerete ellenére a katolikus hit *elfogadására* kényszeríteni (748. k. 2. par.). Ez utóbbi kijelentés fokozott figyelmet érdemel. Az 1917-es Codex szintén tartalmazott hasonló előírást (1917-es CIC 1351. k.), de a missziókról szóló fejezetben foglalt helyet. Most viszont a rendelkezés az egyház tanítói feladatáról szóló könyv elejére került, vagyis általános, elvi értéke nagyobb hangsúlyt kapott. Múltán, hiszen benne a lelkiismereti és vallásszabadság joga kerül kánonjogi megfogalmazásra. Egyes szerzők, pl. *Heribert Schmitz*, *Peter Krämer*, *Gerhard Luf* ezzel kapcsolatban hiányolják, hogy nem szólna a kánon arról, hogy a katolikus hitben való *megmaradásnak* is mindig szabadnak kell lennie. Itt azonban különbséget kell tennünk a személyt emberi méltóságánál fogva megillető lelkiismereti és vallásszabadság, és a krisztushívőt mint krisztushívőt az egyházban megillető szabadságok és jogok között. Aki egyszer Krisztus testének tagjává vált, Isten népében részese lett Krisztus hármas feladatának, és meghívást kapott az egyháza bizott isteni küldetésben való részvételre, annak ebből fakadó joga van arra, amit ez a hivatása megkíván, de Isten népén belül, krisztushívői minőségben nem lehet joga arra, ami ezzel a hivatással ellenkezik, vagyis a hittől, az Isten népétől való

elszakadásra. Sőt a krisztushívőknek alapvető, általános kötelessége — mint a 209. k. 1. paragrafusa hangsúlyozza —, hogy mindig megőrizték az egyházzal a közösséget, *communió*t. A hitehagyó, az eretnek és a szakadár ezért továbbra is önmagától beálló kiközösítésbe esik (1364. k. 1. par.). Mégis, a törvényhozó mint ember iránt tiszteletet tanúsít az ilyen katolikus iránt is, hiszen nemcsak egyháztagsági jogait korlátozza, hanem — és ez újdonság — mentesíti őt bizonyos törvényi kötelezettségek alól is: pl. a házasságkötés formája és a vegyes vallás akadályai nem kötelezi azt, aki a katolikus egyházat formális aktussal elhagyta (1086. k. 1. par., 1117. k.).

3. Az egyházban való szabadság szempontjából a szabadság legfontosabb fajtája az, amit az egyház a saját jogrendjén belül a krisztushívőknek alapvető alanyi jogok formájában biztosít, illetve elismer. A Codexnek az Isten néperől szóló, II. könyvében az első cím az összes krisztushívők kötelességeivel és jogaival foglalkozik. Ez formai szempontból is újdonság, hiszen a krisztushívőket az egyházban megillető jogokról külön nem volt szó a régi törvénykönyvben. Tartalmilag és megfogalmazásában nagyban emlékeztet ez a rész az emberi jogokat tartalmazó különféle okmányokra, nyilatkozatokra. A benne szereplő anyag, jóllehet nem *Lex Fundamentalis*, vagyis egyházi alaptörvény (alkotmány) formájában került kibocsátásra, mégis bizonyos alapvető jelleggel rendelkezik. Ennek a címnek a kánonjaiban sok szabadságjoggal találkozunk, melyek többnyire a krisztushívőt krisztushívői — tehát nem pusztán emberi — mivoltánál fogva illetik meg az egyházon belül. Ilyen pl. annak joga, hogy a krisztushívők karitatív, vallásos vagy a kereszény hivatást előmozdító célú társulásokat hozzanak létre és vezessenek. A kánon a hierarchiahoz képest ismeri el a krisztushívők ez irányú önálló kezdeményezésének jogát (215. k.).

A szent tudományok művelőit kutatási és ezzel kapcsolatos közlési szabadság illeti meg az egyházon belül, az egyházi tanítóhivatal iránti engedelmesség megtartásával (218. k.). Ez a rendelkezés a szabadság és az engedelmesség gyökeres egymáshoz rendeltségének tipikus példája. A „szent tudományt” ugyanis nem tárgya önmagában teszi szentté, hanem tárgyával párosuló módszere, hiszen ugyanazokkal az adatokkal lehet kizárólag vallástörténeti szempontból is foglalkozni. A katolikus teológia fogalmánál fogva módszertani alapelvként is feltételezi a tanítóhivatallal való egységet. Ugyanakkor a 386. k. 2. paragrafusa szerint a püspököknek nemcsak a hit teljességének és egységének védelme a kötelességük, hanem az igazságok további kutatására szóló megfelelő szabadság elismerése is.

A 219. k. a krisztushívőknek az életállapotuk kényszerítől mentes megválasztásához való jogát mondja ki. Valójában azonban a kánon többet jelent a pusztá kényszermentességnél. A házasságkötéshez való jog például nemcsak azt tartalmazza, hogy senkit sem lehet kötelezni házasságkötésre, hanem azt is, hogy ki-ki azzal köthet házasságot, akivel akar (feltéve, hogy mindketten jogképesek rá), és nem kell házasságot kötnie senki olyannal, akivel nem akar. Ugyanakkor itt világosan megmutatkozik az is, hogy az egyes személyek szabadságát a többiek szabadsága hogyan korlátozza. Mert igaz például, hogy az ember szabadon választhatja meg házastársát, de ebből nem következik, hogy joga is lenne a házasságra, ha ezt a másik fél nem akarja. Házastársának megválasztásában ugyanis őt is megilleti a szabadság. Hasonló a helyzet a klerikusi állapot szabad választásával kapcsolatban is. Aki ugyanis erre jogképes, az szabadon dönti el, hogy jelentkezik-e papnak vagy sem, de arról nem lehet beszélni, hogy a szó szoros értelmében vett joga lenne az egyházi rend szentségének felvételére. Ehhez ugyanis az szükséges, hogy a törvényes egyházi hatóság meghívja, kiválassza az illetőt a szent rendekre. — A világi krisztushívők jogai közt említ még a Codex egy sajátos szabadságjogot: a földi ország ügyeiben való szabadságukat, önállóságukat (227. k.). Ez az elv a II. vatikáni zsinat tanítását ismétli, mely elismeri a világi dolgok rendjének önállóságát az egyházi hierarchiához képest (*Apostolicam actuositatem* 7. b.). De éppen ezért a kánonban hangsúlyt kap az is, hogy ezzel a szabadsággal az evangélium szellemében és az egyházi tanítóhivatal útmutatása szerint kell élni.

Az összes krisztushívők jogairól és kötelességeiről szóló rész végén a törvénykönyv összefoglalja azokat a szempontokat is, amelyeket a jogaival, szabadságával élő krisztushívők szem előtt kell tartania. Ezek: az egyház közjava, a mások jogai és a saját mások iránti kötelességeink. A jogok gyakorlásának irányítása a közjó figyelembevételével az egyházi hatóság feladata (223. k.). Ez egyben át is vezet az engedelmesség témájához, hiszen — mint látjuk — a jogok gyakorlásának intézményes összehangolása, s így a szabadság kibontakozásának lehetővé tétele az egyházi hatóság feladata. Az iránta való engedelmesség épp a szabadság közösségi megvalósulása érdekében szükséges.

II. Az engedelmisség a Codexben

Az engedelmisségről az Egyházi Törvénykönyv három fő vonatkozásban beszél: szól az összes krisztushívők engedelmisségi kötelességéről, a klerikusok sajátos engedelmisségi kötelességéről és az evangéliumi tanácsokat fogadalommal vagy más szent kötelékkel vállalók engedelmisségéről.

1. Az összes krisztushívők általános kötelességei és jogai közt mondja ki a Codex, hogy „amit a szent pástorok mint Krisztus képviselői, a hit tanítóiként kijelentenek vagy az egyház vezetőiként határoznak, azt a krisztushívőknek felelősségük tudatában, keresztény engedelmisséggel követniük kell” (212. k. 1. par.). A kánon megértéséhez előre kell bocsátanunk, hogy a szent pástorok (sacri pastores) kifejezés nem az egyházi vezetők személyes életszentségére (sanctitas) vonatkozik, hanem *felszentelt* (az egyházi rend szentségét elnyert) mivoltukat hangsúlyozza. — A hierarchia sajátos kötelességeinek és jogainak a hit és erkölcs tanításával kapcsolatban a krisztushívők részéről a felelős engedelmisség kötelessége felel meg (vö. 752—754. k.). Ugyanez vonatkozik az egyház-egyelem területére is. E kötelesség minden krisztushívőre: világra, papra, püspökre, szerzetesre érvényes. — Tehát a hierarchikus előljárók nemcsak tanácsot adhatnak a rájuk bízottaknak, nemcsak meggyőzősükre törekedhetnek, hanem kötelező erővel parancsolhatnak is (vö. VI. Pius, Const. *Auctorem fidei*, 1794. VIII. 28. 4—5. pont: DS 2604—2605; *Lumen gentium*, 27). A *felelősség tudatában* való engedelmisség azt jelenti, hogy nem egyszerűen azért kell engedelmeskedni, mert parancsoltak valamit, hanem mert *törvényesen* parancsolták, továbbá, hogy kezdeményező módon kell engedelmeskedni, mikor a parancs teret enged a saját kezdeményezéseknek is. Vagyis mikor a parancs törvényes — együttműködő belkülettel kell engedelmeskedni. A parancs akkor törvényes, ha a hatóság hatáskörén belül adta ki. Az engedetlenség az ilyen paranccsal szemben a Codex szerint büntetendő cselekmény (1371. l.). A jog azzal is védi az engedelmisség kötelességét, hogy előírja: elévülés útján senki sem szabadulhat meg engedelmisségi kötelezettségétől úgy, hogy ezután már semmilyen egyházi előljárónak ne kelljen engedelmeskednie (199. k. 7. sz.).

Teológiailag vizsgálva ezt az engedelmisségi kötelességet, meg kell állapítanunk, hogy az egyház, tudniillik a földön vándorló egyház, az *Ecclesia peregrinans* olyan társaság, melyben a láthatatlan és belső elem elválaszthatatlanul egyesül a külső és hierarchikus szerkezettel (*Lumen gentium* 8.). Az egyetemes papságban részesedő összes krisztushívők alapvető egyenlősége (vö. 208. k.) mellett figyelembe kell vennünk azt is, hogy az egyházi rend szentsége felvevőit Jézus Krisztusnak, az egyház Fejének hivatalos képviselőivé avatja. Krisztus arra küldi őket, hogy — miként a *Lumen gentium* 27. pontja a püspökök vonatkozásában kijelenti — „mint Krisztus helyettesei és küldöttei kormányozzák a rájuk bízott részegyházakat tanáccsal, meggyőzéssel, példával, de tekintéllyel és szent hatalommal is”. A zsinat ismételten foglalkozott ezzel a hatalommal. Megjelölte három aspektusát is: a tanítást, a megszentelést és a kormányzást (*Lumen gentium*, 20, 24—27; *Christus Dominus* 12—16; *Presbyterorum Ordinis*, 4—6.). Ez a hatalom Krisztus egész titokzatos testének építésére hivatott. Tehát feladatáról, *munusról* van szó, mely a krisztushívők Isten nevében való vezetésének kötelességével és jogával jár (*Lumen gentium*, 20.).

A zsinati szövegek ennek a hatalomnak a gyakorlását úgy mutatják be, mint *szolgálatot*. Ezt a szolgálatot nem tekinthetjük pusztán a hatalmat gyakorló személy belső magatartásának, lelkiületének. Nem csupán aszkétikus elvről vagy olyasmiről van szó, ami a hatalom gyakorlásához mesterségesen, külső elemként járul. Ez a szolgálat ugyanis éppen a hatalommal járó összes kötelességeknek és jogoknak való helyes megfelelésben áll. A hatalmat eszerint kellő eréllyel és kellő törvényességgel kell gyakorolni. Mint *Alvaro Del Portillo* megjegyzi, a kötelességek és jogok gyakorlásában minden önkény, de minden gyengeség is elhomályosítja annak az egyházi funkciónak a tartalmát, mely isteni rendelés folytán hárul azokra, akik az egyházban a krisztushívők vezetésének és kormányzásának feladatát kapták. Végső soron mind az önkénynek, mind a gyengeségnek ugyanaz a következménye: a hatóság, a tekintély megvetése, a társadalmi rendtelenség, vagyis magának a krisztushívők *szabadságának* megsértése.

Mindebből logikusan következik a krisztushívők engedelmisségi kötelezettsége a törvényes egyházi hatóság iránt. A krisztushívőknek — mint a *Lumen gentium* 37. pontja kijelenti — „keresztényi engedelmisséggel készségesen el kell fogadniuk azt, amit a pástorok mint Krisztus képviselői az egyház tanítóiként és kormányzóiként előírnak”. Ennek a készséges és keresztényi engedelmisségnek akkor is meg kell lennie, ha adott esetben a hatalom gyakorlójának belső magatartása nem felel meg annak a szolgálatnak, amit teljesítenie kell. Jogilag a tekintély, a hatalom alapja ugyanis nem az adott ember személyes készsége — noha mindig is emberileg kiváló és hozzáértő vezetőkre van szükség —, hanem magának az egyháznak Istentől rendelt hierarchikus szerkezete.

2. A klerikusok sajátos kötelességei közt a Codex első helyen említi, hogy tisztelettel és engedelmességgel tartoznak a római pápa és saját ordináriusuk iránt (273. k.). A kánon szövegében az 1917-es Codex 127. kánonjához képest újdonság a római pápa külön említése. Ez azonban csupán formai eltérésnek látszik, hiszen az *ordinarius* szó a régi és az új törvénykönyvben egyaránt jelöli a pápát is (1917-es CIC 198. k. 1. par., CIC 134. k. 1. par.). A klerikus engedelmesség kánoni kötelességének közvetlen alapja az inkardináció köteleke, távolabbi alapja pedig a maga klerikusi állapot. A kánoni engedelmesség logikus következménye annak a teljes szolgálati viszonynak, amelyet az inkardináció — az egyházmegye vagy más erre jogosult intézmény szolgálati kötelekébe való tartozás — jelent. Azonban éppen ezért ennek az engedelmességnek a területét és terjedelmét is a szent szolgálat határozza meg. Az engedelmesség arra vonatkozik, ami objektív, egyenes és közvetlen kapcsolatban van a szolgálattal. A magánélet egyéb területein a klerikusok törvényes autonómiája érvényesül. Megjegyzendő azonban, hogy vannak olyan kérdések, amelyek általában a magánélet területére tartoznak, de a klerikusok esetében a szolgálattal való sajátos kapcsolatuk miatt külön jogszabályok és ezek végrehajtását illető parancsok is szabályozhatják őket. Ilyen többek között a lakás (283. k. 1. par.) és az öltözködés (284. k.) kérdése, nem is szólva az ordináriusnak a többi sajátosan klerikus kötelességek megtartásával kapcsolatos utasításai iránti engedelmességről.

3. Egészen különleges módon kötelesek az engedelmességre azok a krisztushívők, akik az *evangéliumi tanácsok* követését vállalják akár szerzetes intézményben, akár világi intézményben (*institutum saeculare*), akár pedig az apostoli élet egyes társaságaiban (vö. 712. k., 731. k. 2. par.). Itt a különös engedelmességi kötelesség alapja éppen az engedelmesség evangéliumi tanácsának *szabad* vállalása (573. k. 2. par.). Ezzel a sajátos engedelmességi kötelezettséggel kapcsolatban itt csupán annyit kell megjegyeznünk, hogy ez sem határtalan, hanem arra korlátozódik, amit a törvényes előjárók az intézmény saját szabályzata szerint parancsolnak (601. k.). Tehát a parancs törvényességéről tett általános megállapításaink az engedelmességnek erre a különleges fajtájára is érvényesek.

Befejezésül idézzük fel még egyszer, hogy az üdvösség felé, az Isten felé való törekvés alapvető kötelessége és joga a keresztény embernek. Ezért, aki a hitvallás, a szentségek és az egyházkormányzat egységében a katolikus egyházzal való teljes közösségre (*plena communio*) eljutott, annak ezt a teljes közösséget kötelessége is megőriznie. Az egyház közössége pedig hierarchikusan rendezett közösség (*communio hierarchica*). Ez a helye és szükséges feltétele annak, hogy a krisztushívők, mint ilyenek, sajátos jogaikat gyakorolják és szabadságukkal éljenek.

Felhasznált irodalom:

Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada. Dirección L. de Echeverría, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1983. — *Código de Derecho Canónico.* Edición anotada. A cargo de P. Lombardía y J. I. Arrieta, Ediciones Universidad de Navarra S. A., Pamplona 1983. — Nusser, K.: Gehorsam, in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Hrg. J. Ritter, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1971 k., III. 146—154. — Warnach, W., Pesch, O. H., Spaemann, R.: Freiheit, uo. II. 1064—1098. — Vetter, H.: Freiheit, in: *Katholisches Soziallexikon*, Hrg. A. Klose, W. Mantl, V. Zsifkovits, Tyrolia Vlg.—Styria Vlg., Innsbruck—Graz—Wien—München—Köln 1980, 768—773. — Potz, R.: Die Geltung kirchenrechtlicher Normen, Herder Vlg., Wien 1978 (Kirche und Recht 15). — Bonnet, P. A., Ghirlanda, G.: De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem, Pontificia Universitas Gregoriana, Romae 1983. — *Schwendenwein, H.*: Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Styria Vlg., Graz—Wien—Köln 1983. — *Krämer, P.*: Religionsfreiheit in der Kirche, Paulinus Vlg., Trier 1981 (Canonistica 5). — *Composta, D.*: La Chiesa visibile. Lezioni di teologia del diritto, Città Nuova Ed. Róma 1976. — *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Hrg. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Pustet Vlg. Regensburg, 1983. — *Del Portillo, A.*: Laici e fedeli nella Chiesa, Ed. Ares, Milano 1969.

Erdő Péter

A CSALÁD MÉLTÓSÁGA AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

Az egyén és a társadalom értéke nagymértékben a család értékétől függ. Szent könyvei alapján ez mindig meggyőződése volt a választott népnek. Arra törekedett, hogy az Isten törvényére épülő családi életet őrizzen meg. A Biblia és a rabbinista hagyomány alapján

igyeekszünk felvázolni a családi életet, a nevelés kérdését, a család összetartó erejét, a békességet, valamint a vallás szerepét a gyermek nevelésében.¹

Egy hívő zsidó számára ugyanúgy elképzelhetetlen család nélkül élni, mint ahogy nem lehetünk meg levegő nélkül. Az ember természetéből adódik, hogy egy család tagja legyen, hogy abban neki is szerepe legyen. A Ter 2,18 ismert szövege így hangzik: „Igy szólt az Úristen: nem jó az embernek egyedül lennie.” Az értelemmel és érzelmekkel bíró teremtmény nem tudta elviselni a magányosságot. Isten tehát hozzá hasonló, hozzá méltó lényt alkot, de nem a föld porából, mint Ádámot, hanem élő, nemesebb anyagból. Ezért mondhatja Ádám: „ez már csont az én csontomból, hús a húsemből” (Ter, 2,23). Isten megalapítja a családot, hogy fönmaradjon az emberi nem, de azért is, hogy eleget tegyen az ember szellemi és érzelmi igényének, aki társat, támaszt, segítőt keres küzdelmében és élete nehéz helyzeteiben. A zsidó családban az asszony a férfi segitőtársa, s a szomszédos népekkel ellentétben, sohasem rabszolga.² Isten a házastársak alapvető egyenlőségét akarta, mert mindkettőt a saját képmására teremtette. A házaselek megosztják a szeretetben a maguk gazdagságát a másikkal. Isten ilyennek akarta kezdetől fogva a házasságot. Mindennek leírása a rabbinista irodalomban tele van gyengédséggel és költészettel. Többek között ezt olvashatjuk: Amikor egy férfi és egy nő tisztaságban megkezdi házasesletét azzal a szándékkal, hogy tökéletes családi tűzhelyet hozzanak létre, a „Sekina” (Isten jelenléte) földi be őket.

A nemzetségtáblák — Valamikor minden család nagy gonddal vezette nemzetségtábláját. Ezzel is bizonyította, hogy egy családhoz vagy törzshöz tartozik. Így mindenki fel tudta mutatni valamelyik őstől való leszármazását. Főképpen a papoknak kellett hivatásuk gyakorlásához pontosan kimutatni származásukat. (Ezdrás és Nehemiás könyvében látjuk, milyen fontos volt ez a fogságból visszatértek számára.) Ez a magyarázata a hosszú nemzetségtábláknak is, amelyekkel oly gyakran találkozunk a Bibliában, s melyek egyes személyeket a pátriárkákig vezetnek vissza.³ — Jeruzsálem pusztulásával és a nép szétszóródásával lehetetlenné vált megőrizni a nemzetségtáblák pontos emlékeit. Nem lehetett tartani a törzsen belüli házasságokat sem. A talmudi kor sok nagy tudósának — kezdve Rabbi Akibával és Rabbi Meirrel — ismeretlen volt családi eredete. Ezért írja a Misna: a tanult fattyú kiválóbb, mint a tanulatlan főpap.⁴ A nemzetségtábláknak mégis fontos szerepük maradt a zsidóság teológiájában, mert kifejezték, hogy az atyáknak adott ígért az áldás forrása utódaik számára.⁵ Ez a gondolat gyakran szerepel a Bibliában, valamint a talmudi irodalomban Ábrahám, Izsák, Jákob, sőt Izrael ősanáinak (Sára, Rebekka, Ráchel) történeténél is. Az ő hitükre és jócselekedeteikre emlékeznek, amely kedves volt Isten előtt. Az „atyák érdemeiről” szóló tanítás azzal egészül ki, hogy az igazi üzenet, amelyet átadtak az utódoknak — erényeik.

A családi nevelés — A választott nép nemzedékről nemzedékre adta tovább hűségese megtartásra az erkölcsi törvényeket. A Szentírás alapján álló családesezmény biztonságérzete adott. A család tagjai jól ismerték azt a szerepet, amely a családban rájuk vár. A gyermek tudatában volt, hogy mit várnak tőle, és tudta azt is, hogy számíthat szüleire és családjára. — A zsidó édesanya arra szentelte életét, hogy a családi keretek között megadja gyermekeinek az első vallásos nevelést, az egészen kicsiknek átadja a hit értékeit. Mégőbb, amikor a gyermek növekedett, az apa vette át fiai nevelését, az anya viszont leányai gondozását folytatta egészen házasságukig. Az „Atyák tanítása” szerint a kisgyermek olyan, mint a tiszta itatóspapír, amely magába issza mindazt, amit lát és hall, a jót és a rosszat egyaránt. Így a szülők feladata és felelőssége, hogy szünet nélkül vigyázzanak gyermekeik útjára, neveljék, tanítsák őket, érdeklődésükre és kérdéseikre adjanak feleletet. A Szentírás hangsúlyozza a szülőknek ezt a fontos feladatát: „Tanítsátok meg rájuk gyermekeiteket, beszélj róluk, ha otthon tartózkodsz és ha úton vagy, ha lefekszel és ha felkelsz...” (MTörv 11,18—21). — „Ha holnap megkérdezi a fiad, melyek azok a parancsok és törvények, amelyeket az Úr, a mi Istenünk szabott nektek, akkor így válaszolj fiadnak (MTörv 6,20—21).

A Szentírás alapján a rabbinista hagyomány tanítja, hogy az apának hat dologra kell rávezetnie gyermekét: — 1. az ábrahामी szövetséggel megegyezően éljen, amely nem abban áll, hogy csak saját ösztöneinek tegyen eleget; — 2. a kivonulás emlékével kapcsolatban ébressze fel benne a szabadság és az emberi méltóság szeretetét; — 3. a Törvény tanulása és a Sinai szövetség emléke által emlékeztesse a lelki szabadság és erkölcsi magatartás jelentőségére; — 4. tanítsa meg egy mesterségre; — 5. találjon neki feleséget; — 6. tanítsa meg úszni, vagyis a nehéz és előre nem látható helyzetekben megfelelően viselkedni.⁶ — Így a fiatal az erkölcsi és fizikai alakítás során felkészül arra, hogy szembes nézzen a jövővel, amely számára ugyan nehéz és kemény lesz, de a nemes emberi eszmények és az Istennek való határtalan bizalom segítségével lesznek.

A gyermekek az ég áldása és a jövő reményése a család számára. Az Énekek Énekéhez irt midrás szépen fejezi ki ezt a meggyőződést. Amikor Izrael fiai a Sinai előtt álltak, hogy

átvegyék a Törvényt, a Szent, az Úristen ezt mondta nekik: Nektek ajándékozhatom-e a Tórárt? Adjatok nekem biztos garanciát, hogy megtartjátok azt és akkor nektek adom. — Ők így válaszoltak: Mindenség Ura, atyáink a garancia. — De Isten így szólt hozzájuk: atyáitokban is találok hibát . . . adjatok nekem biztos garanciát és én nektek adom a Tórárt. — Ők akkor ezt mondták: Mindenség Ura, prófétáink a garancia. — De Ő így válaszolt nekik: bennük is találok okot a vádemelésre. — Végül így szóltak: fiaink a mi garanciánk. — Akkor Isten így szólt: valóban, ők a biztos garancia. Gyermekeitek iránti szeretetből nektek adom a Tórárt.⁷

Az ifjú tudatában volt gyermeki, férfiúi és polgári kötelességeinek. Első helyen állt a szülők iránti tisztelet és engedelmesség, (a „Kibbud Av va-Em”), amelyet az 5. parancs szentesít. A szokásos fordítás: „Tiszteld atyádat és anyádat” nem adja vissza a „kabbed” ige értelmét. A szó magába foglalja egyszermind a tisztelet, a megbecsülés, a szeretet és dicséret fogalmát is, amelyek nem szinonim szavak, hanem mindegyiknek megvan saját jelentése.⁸ Ezek a rabbinista magyarázat szerint különféle gyermeki kötelességeket jelentenek. A „Kibbud Av va-Em” nem szűnik meg a szülők halálával sem. Még életükben megköveteli, hogy a gyermekek ne üljenek az ő helyükre, ne beszéljenek előbb, mint ők, ne mondjanak ellent nekik, amikor beszélnek, ne szakítsák félbe őket. Amikor megöregednek, a gyermekek kötelessége, hogy kiszolgálják őket az asztalnál, táplálják, ruhával, cipővel lássák el őket, támogassák, ha el akarnak esni, vezessék őket, ha ki akarnak menni, s mindezt jószívvvel és vidáman tegyék. Kedvesen és tisztelettel beszéljenek velük, szenteljék nekik idejüket. Még ha szüleiknek javíthatatlan hibáik vannak is, a gyermekeknek akkor sem szabad rosszul bánni velük, megátkozni vagy megalázni őket. Emlékük legyen kedves és szent, és ha haláluk után beszélnek róluk, ezt mondják: szent emlékü tisztelet apám (vagy anyám).⁹

A Biblia szól „a rossz útra tért és engedetlen gyermekről” is, aki nem akar hallgatni sem apja, sem anyja szavára. Az ilyent „apja és anyja fogja és vezesse a város vénei elé . . . a város férfiai pedig körvezzék agyon” (MTörv 21,18—21). A Talmud jogi magyarázói szerint ezt a részt úgy kell érteni, mint félelmetes figyelmeztetést és nem mint reális alkalmazott büntetést. A magyarázók kifejtik, hogy a „szavunkra” egyes számban áll, mivel az apa és az anya szavának összhangban kell lennie. Ha az apa és az anya tanítása nem egyezik meg, akkor őket kell vétkesnek tartani a gyermek bűnös cselekedetei miatt, és nem a gyermek felelős rossz magatartásáért.¹⁰ — Ha a szülők szerető és értelmes neveléssel, bölcs magatartással meg tudnak felelni a Biblia követelményének, akkor nem kerülhet sor arra, hogy a bírák elé vezessék gyermeküket, s így a végső eszközhöz folyamodjanak. A lázadó gyermek meghasonlott és feldúlt család rossz gyümölcse. A családi tűzhely egészséges légköre viszont elősegíti a gyermekek harmonikus növekedését. A zsidóság hagyományos családi életének magas színvonalára jellemző, hogy csekély volt a gyermekek bűnözése.

A béke háza (*Salom ha Bait*) — A bibliai béke szinte kifejezhetetlen gazdagságú szó. Nemcsak a háborútól való mentességet jelenti, hanem az Istentől jövő szerencsét, nyugalmat, biztonságot, a munkában való szabadságot, a bizalom feltételét, megelégedettséget — mindent, amit Isten ad az embernek. Ennek megfelelően „salom”-mal köszöntik a vendéget, a jó barátot vagy bárkit, akivel az utcán találkoznak. Békével fejezik ki a családi boldogságot is: a béke háza.¹¹ Békének kell lenni a családban is, ahol az isteni Jelenlét uralkodik. A családi otthon a választott nép számára mindig olyan szentélyt jelentett, amelyet csak a hűség, a vallási törvények megtartására és a személyek közötti értékekre lehet építeni. — Nem könnyű megteremteni a békének, a szeretetnek a légkört különböző korú és jellemű személyek között, akiknek mások a törekvéseik, szokásaik és távoli családokból származnak. A „Salom ha Bait” nem idilli állapot. Ha ellentmondásnak látszik is, az igazi „salom” ott található, ahol a személyek különbözőnek magatartásukban, kívánságaikban, s ahol a szeretet nem születik magától. Aki valóban szereti és óhajtja a békét, mindent megtesz, hogy azt elérje. Amikor provokálják, ellenáll a kísértésnek, hogy erőszakkal válaszoljon vagy perlekedjen, mindent megtesz, hogy helyreállítsa a derű légkört és békésen megoldja az ellentéteket. Mindenütt nehéz megőrizni a békét, de a legnehezebb mindenkinek a saját családjában.

A rabbinista hagyomány megőrizte Mordechainak, az „Igaz”-nak emlékét. A Szanhedrin feje volt, a király után a zsidók között a legnagyobbnak nevezték, mindenki szerette és tisztelte. Ami azonban igazi nagyságát kivívta, az volt, hogy elmondhatták róla: békét tudott teremteni gyermekei között. Mindenki tudja, hogy a gyermekek nem hasonlítanak egymásra, nem egyformán fogadják be atyjuk szavait. Békében, szeretetben, megértésben élni azokkal, akik elvetik az atyai tanácsokat, igen nehéz és ebben áll a „Salom ha Bait”. Így tanít a Biblia és így fejtik ki parancsait magyarázói. Ők tudják, hogy milyen nehéz tanítani és helyesen viselkedni az életben. Nem könnyű gyermekeket nevelni, hogy a társadalomban megállják helyüket, teljesítsék kötelességüket Isten, népük és az egész

emberiség iránt. Ezért az igazságra és békére épített családi tűzhely minden nép, az igazibb és jobb világ alapköve.

A család vallásos élete — A hagyományos családi élet lehetővé tette a szülőknek, hogy sok időt töltsenek gyermekeikkel. A szombat vagy az ünnepek (amelyek szinte mind a zsidó történelem eseményeire emlékeztettek), azok a napok voltak, amelyeket élénk türelmetlenséggel vártak, mert ezek családi események is voltak. A zsidó ünnepek lehetővé tették a családnak, hogy az egészséges és felüdítő öröm légkörében gyűljön össze. Erre utal a MTörv 16,11: „Örülj az Úr a te Istened színe előtt, te, fiad és lányod...” — A családban megült ünnepen a szertartásos mozdulatok, melyeket a szülők a hagyományok szerint végeznek és ismételnek, sokkal érzékeltetőbbek az élő tanításhoz, mint a könyvek. Az imádság, az ételek és a mindennapi élet cselekedetei fölött elmondott áldások, a rituális tisztaság megtartása belső értékükön kívül kifejelesztették a gyermeknél az Isten iránti tiszteletet, amely végül is végső célja volt a zsidó nevelésnek.

A fiú kicsiny gyermek korától kezdve elkíséri apját a zsinagógába, s itt tanulja meg a szertartásokat, imádságokat és a hagyományos dallamokat. A leányok anyjukkal recitálják az áldást a szombat gyertyájánál, segítenek az ételek előkészítésénél. A „Kid-dus”¹², amely a szombat és az ünnepek megszentelésének hagyományos szertartása, segíti az egybegyűlt családtagokat, hogy boldogan egymásra találjanak. A húsvét a legkiemelkedőbb ünnepe az évnek és a családi nevelés szempontjából is fontos esemény: a hosszú előkészület, majd a közvetlen részesedés a Széder szertartásában fölkelte a gyermekek — még a legkisebbek — érdeklődését is.¹³

A visszatérő „Szabbat” az igazán óhajtott és szeretett „vendég”, amely a háznak örömet és vidámságot hoz. Részben ebben kell látni a zsidó nép fennmaradásának okát annyi szenvedés és megaláztatás ellenére. Amikor elérkezik a szombat, akkor eltűnnek a napi foglalatosságok, elfelejtik az élet küzdelmeit, mindenki ünnepi ruhát ölt, a legegyszerűbb és legszegényebb is. Minden ragyog a tisztaságtól. Asztalt terítenek, s a gyerekek az apai kéz alá hajtják fejüket, aki megáldja őket. A békének és ünneplésnek ebben a légkörében a család feje más emberré válik, a világ nyomorúsága fölé emelkedik. Ezen a napon a „Ruah ha Sem” — az Isten Lelke — uralkodik a házban.

Bálák, Moáb királya azért hívatta Bálaámot a pogány látnokot, hogy átkozza meg a Moáb mezején táborozó Izraelt. Bálaám azonban Isten parancsára áldást mondott Izraelre: „mily szépek, Jákob, a sátraid, és hajlékaid, Izrael!” (Szám 24,5). Később ez közmondás lett. A hangsúly a családi tűzhely fontosságán van, amely a hívő közösség, a társadalom alapsejtje, a család és vallási erények őrzője és átadója az új nemzedékeknek. A családi kapcsolatok ereje, a kölcsönös felelősségvállalás értelme olyan védőbástyát jelentett a zsidó családnak, amely képessé tette a fennmaradásra történelme hosszú századaiban, a külső és belső elnyomások ellenére.

Korunkban a családi összetartás megingott, a család elveszíti alapvető jelentőségét. Az Öszövétségből élénk táruuló családeshemény, az ösöktől átszármaozott hagyományok és szokások, amelyek annyi századon át megörizték a választott nép családját, napjainkban is példamutató, és segíthet az öröm és vidámság légkörének kialakításában, a békének biztosításában.

Jegyzetek:

1. E. J. Fisher, Quelques aperçus la famille selon les traditions juive et chretienne. SIDIC XIV. No. 2. (1981) 4—16. o. — *Lea di Nola*, Dignité de la famille dans la tradition juive. SIDIC XIV. No. 2. 17—21. o. — 2. R. De Vaux, Le Istituzioni dell'antico Testamento. Marietti. 34—50. o. — 3. H. Haag, Bibel-Lexikon. Leipzig. „Geschlechtsregister” 574. o. — 4. J. Bonsirven, Textes rabbiniques des deux premiers siècles chretiens. Roma 1955. 574. o. — 5. J. Bonsirven, i. m. 13. 17. o. — 6. J. Bonsirven, i. m. 420. o. — 7. L. Ginzberg, The Legends of the Jews. Philadelphia 1968. III. 89. o. — 8. L. Coenen — E. Beyreuther — H. Bietenhard, Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento. Bologna 1976. 809—817. o. — 9. J. Bonsirven, i. m. 412. 420. o. — 10. J. Bonsirven, i. m. 512. o. — 11. L. Coenen, i. m. 1129—1133. o. — 12. J. Bonsirven, i. m. 3. o. — 13. H. Haag, i. m. 1312—1316. o. „Pascha” — 14. P. Grelot, Le jour de Seigneur. Communio VII. (1982) No. 3. 9—18. o.

Gyürki László

HÁZASSÁG ÉS CSALÁD AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN

A Szentírás egyáltalán nem tekinthető egyetlen lexikonnak, amelyet egyszerűen felütünk és választ kapunk életünk minden kérdésfelvetésére. Nem elégséges az sem, hogy csak egyszerűen felidézük és másoljuk a Jézus nyilvános működéséből vett elbeszéléseket vagy az ősegyház magatartásmódját; mindez hamis értelmezési eredményekhez vezetne és túlságosan is egyoldalú gyakorlati következményekkel járna. Mindenekelőtt arra kell törekednünk, hogy megismerjük a bibliai szerző szándékolt mondanivalóját. Csak ezután vonhatjuk le a keresztény élet mai gyakorlatára vonatkozó következtetéseket. E szempontok figyelembevételével próbáljuk a következőkben röviden — a teljesség igénye nélkül — felvázolni a házasság és a család intézményének újszövetségi szemléletét.

A kezdeti tökéletesség

Jézus nyilvános működése során a házasságról szóló tanítását a felbonthatatlanság és a házasság kötelek nélküli élet témája kapcsán mondja el (Mk 10,2—12 par; Mt 19,10—12; vö. 5,31kk.). A házasság intézményét visszavezeti az *eredeti tökéletességre*, amelyet az emberi bűn elhomályosított. Idézi az egynejlőség eszméjét szem előtt tartó jahvista szerző (Kr. e. 950) teológiai reflexióját, miszerint „a férfi elhagyja atyját és anyját, feleségével tart és ketten egy test lesznek” (Ter 2,24). Hivatkozik továbbá a későbbi papi szerző (Kr. e. 500) megállapítására: „férfinak és nőnek teremtette őket” (Ter 1,27). Mindkét Írás-bizonyosság háttérrel ad Jézus összefoglaló és radikális állásfoglalásának: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza” (Mk 10,9 par).

Az újszövetségi igehirdetés, nevezetesen az evangéliumok nézőpontja szerint tehát a házassági életközösség nem egyszerűen az emberi élet szükségletéből kifejlődött intézmény, hanem Isten *teremtési rendjéhez* tartozik. Jézus nemcsak általánosságban vallja a házasság isteni intézményét, hanem minden egyes házasságkötés esetében isteni intézkedést lát (Mk 10,6—8; Mt 19,6—6). A házasságot létre hívó teremtői akaratot már a kétneműség feloldhatatlan tényében is észrevehetjük. A kétneműség isteni rendjén alapul a házasság. A házasság mindig két embernek egy férfinak és egy nőnek találkozása és egygégésége. A szerelem ennek a két embert egymáshoz kapcsoló, isteni teremtő erőnek és akaratnak a boldog átélése. Az isteni szándék hatékonysága mutatkozik meg abban is, hogy a kétneműsége alapuló házasságban a férfi és a nő kapcsolata olyan alapvető lesz, hogy fölülte áll minden más emberi kapcsolatnak — még a gyermek—szülő viszonyoknak is! Az „ember” kilép az őt addig hordozó és védő családi közösségből, hogy egészen szabad legyen a házasság új közössége számára. A Teremtő terében szerepel az is, hogy a házasságban két ember — teljes emberségükkel — egymás sorsát elfogadva lesznek egygyé. Így kap értelmet a nemiség is, amely testileg fejezi ki két olyan ember egységét, akiket Isten kölcsönös szeretetben egymás segítésére szán. Éppen ezért férfinak és nőnek a nemiségben beteljesedő egysége nem esetleges és alkalmoszerű, hanem végleges, egész életre szóló egység: „úgyhogy többé nem kettő, hanem egy test” (Mk 10,8).

Az a tény, hogy a házasság eredete Isten teremtő tervében van, további elméleti és gyakorlati felismerésekhez vezet. Ha meggondoljuk, hogy az egész teremtés a maga sajátos és alapvető dinamikájával úton van a teljesség felé, akkor ez egészen különös és sajátos módon érvényesül a házasságban is. A házasságot ebben a vonatkozásban az *üdvösség jelei* közé sorolhatjuk: a házasság az örök Szeretet közlésének történeti és személyes helye. Ez a hitbéli felismerés alátámaszthatja azt, amit az egyház teológiájában és gyakorlatában tanít a házasságról: keresztény értelemben vett házasság — szentség. Ez azt jelenti, hogy már önmagában jelzi és megvalósítja Istennek az ember felé történő szeretetteljes odafordulását. A házastársi kapcsolat nagyszerűsége, a személyes partner érdekében, sőt tulajdon személyünknek a Másik szeretetében való feloldódása — mind olyan jelek, amelyek az élő Isten jelenlétére utalnak. Az Isten kezdeményező szeretetével együttműködő hitvesek — minden gyengeségük és tökéletességük ellenére — megtapasztalják, hogy kapcsolatuk egyre jobban erősödik, sorsközösségük szorosabbá válik. Látjuk ugyan a házasság nehézségeit, sok házasság zátonyra is fut, mindez eszünkbe juttathatja, hogy az igazi házasság követelményei felülmúlják a konkrét ember erőit. Ugyanakkor a természet sem jelöl meg semmiféle erőforrást, amely az esendő embernek segítségére jöhetne. Ha viszont a házastársak mégis megajándékozhatják egymást boldogsággal, Isten békéjével, akkor itt számukra és a kívülállók számára is felismerhetővé válik, hogy mindez nem lehet egyedül emberi fáradozásuk és igyekezetük gyümölcse, hanem maga az élő Isten is munkálkodik ebben a közösségben. Az említett isteni működést nem kell (feltétlenül és kizárólag) külső jelekből leolvasnunk, jelenléte a belső, nap mint nap megnyilvánuló hajtóerőben tapasztalható meg.

Az új alap

A kezdet egyháza nagyon komolyan vette a házasságnak ezt a jelszerűségét. Amikor az ősegyház meggyőződött arról, hogy Jézus Krisztusban megjelent közöttük Isten üdvözítő jósága (Tit 2,11), a házasság intézményét — a teremtés rendjét követő, eredeti tökéletesség mellett — új alapokra helyezte. Jézus ugyanis saját vérével alapítja meg az új szövetséget (Mt 26,28), és így ő maga lesz az Egyház Hitvese. Ezért a keresztények számára, akik keresztségük óta egy szent valóság birodalmába emelkedtek (1Kor 6,19), a házasság „nagy titok, Krisztusra és az egyházra vonatkoztatva” (Ef 5,32). Az egyház szeretettel alvati magát Krisztusnak, Krisztus pedig megváltó szeretettel szereti az egyházat, amelynek megmentésére önmagát adta át. Ezt az *élő szabályt* kell utánozniuk a hitveseknek. Képesek lesznek rá, mert a *megváltás kegyelme* szerelmüket is áthatja, amikor megszabja annak ideálját (Ef 5,21—33). A keresztények házassága jelképe és élményszerű átélése (misztérium!) annak a világ és ember felé forduló isteni szeretetnek, amely visszavonhatatlanul mutatkozott meg Jézus Krisztusban és folytatódik az egyház nagy közösségében. Így lesz a hívő és engedelmes lelkiületű keresztények házassága tulajdonképpen a nagy egyház kicsinyített formája (ecclesiola).

Jóllehet az Újszövetség is elsősorban a *férfi* (kefalé = fő 1Kor 11,3; Ef 5,23) oldaláról szemléli a házasságot, mégis a görög és a régi izraelita hagyományt annyiban múlja felül, hogy a férfi minden különjogát megszünteti, és egészen világosan előtérbe helyezi a férfi és a nő együvértartozását (1Kor 7,3). Mindkét félnek Krisztus példájához kell igazodnia, aki a szabad és mindig megújuló szeretetkapcsolatot állítja szemük elé.

A szeretet és a hűség iskolája

Akik a házasságot ebben a megvilágításban szemlélik, értelmezik és élik meg, azok számára az Újszövetségben említett további rendelkezések mint magától értetődő következmények lépnek elő. Már a házasságnak a teremtés rendjébe való beleyökerezése is sejteti annak *szakadatlann tartamát*. Ha pedig a házasságot mint az emberben működő isteni tevékenység áttetsző jelét éljük át, akkor ebből szükségszerűen következnek, hogy az *nem lehet pusztán időleges* intézmény: ahogy Isten nem vonja vissza az egész teremtésre adott szerető ígenjét, sem annak ígérétét, hanem azt Jézus Krisztusban örök érvénnyel meg is erősítette, — úgy a házastársak kölcsönös szeretete és hűsége is olyan ígérlet, amely az *egész személyt* átfogja. A megfontolt és szabad akaratú döntésben felszabadul az én, és a másik rendelkezésére áll. Ezt a szeretet által életre hívott és átitatott szimpátiát (a szó eredeti értelmében: együtt szervenadni akarást) a felek kölcsönösen el is várják egymástól. Az ilyen önátadást, sőt önfeláldozást nem lehet visszavonni.

Az Újszövetség határozottan sikra is száll a házassági *szeretet komolyságáért* és a *hűség felbonthatalanságáért*. Sőt, egy helyen rendreutasítja azokat a tévtanítókat, akik rajongó lelkesedésükben megvetik a házasságot (1Tim 4,3). Az Újszövetség a tiszta házasságot természetnek tartja a keresztények számára (Zsid 13,4). — A szinoptikus hagyomány szerint Jézus a hegyi beszédben (Mt 5,27) fontosnak tartotta, hogy beszéljen a 6., illetve a 9. parancsról (Kiv 20,14). Isten eljövendő Országában a *házasságtörés* olyan bűn, amely azt mutatja, hogy a szív nem az Istenre hallgat, hanem az embert szereti. A bűnös vággyal teli szemek és a megkívánt dolog elsajátítására irányuló gondolatok Isten előtt már végrehajtott tetteknek számítanak.

Máté a hegyi beszéd összefüggésébe illeszti be az *elválásról* szóló vitát is, amire Jézus bizonyára más kérdéssel kapcsolatban tért ki (5,31—32). A válásprobléma egyébként az Újszövetségben viszonylag nagy teret foglal el (Mk 10,11—12; Mt 19,9; Lk 16,18; 1Kor 7,10—11). A MTör 24,1 ószövetségi törvénye elvileg megengedte Jézus vértestvéreinek a válást, jóllehet a válók súlyossága körül heves vita folyt a rabbik körében (Mt 19,3). Jézus azonban a válás elvi engedélyezésével határozottan szembeáll, s kivételt nem ismerő radikalitással tiltja a házassági életközösség felbontását (Mk 10,2—12 par). Isten teremtési rendje és parancsa az, amely a válás elvi tilalmát indokolta teszi (Mt 19,5kk).

Az újszövetségi iratok közül csupán Mt 5,32 és 19,9 szövegei engedik meg a válást a *paráznaság* (porneia) esetében. Ez a két, nehezen érthető mátéi szöveg sok vitára adott és ad alkalmat az egyházban. Megjegyezzük, hogy a *porneia* = paráznaság kifejezés semmi esetre sem jelent egyszerűen házasságtörést; ennek jelölésére az Újszövetség és az Ószövetség görög (Hetvenes) fordítása a *moicheia* = házasságtörés szó szerinti fordulatát használja. Különbösen is a tetten ért házasságtörésért nem válás, hanem megkövezés járt (Jn 8,5). Itt valószínűleg az ősi zsidó házasságjogban használt *zenut* fogalomról van szó, amelyet a görög fordítás *porneia* szóval adott vissza. Ezt a *zenut* = *porneia* = *paráznaság jogi szakkifejezést* pedig a közeli vérrokonok között *törvényellenesen és érvénytelenül* megkötött házasságok (concupinatus) megjelölésére használták. Jézus tehát — az értelmezés szerint — az ilyen, látszat szerinti és nem valódi házasságot kirekeszti a vitából (vö. C. Schedl, Theol.-prakt. Quartalschrift, 1982/4, 362—365). Ezt az értelmezési lehetősé-

get megerősítheti az a tény is, hogy a görögben nincs világosan megkülönböztethető szó a „feleség” kifejezésére. A mátei szöveg tehát szó szerint így hangzana: „Aki elküldi asszonyát — kivéve a törvénytelen együttélés esetében — okot ad neki a házasságtörésre.” Úgy tűnik, hogy ebben az irányban találjuk meg a szöveg legkielégítőbb magyarázatát. Ugyanakkor a „felbonthatósági záradéknak” ez a magyarázata teljességgel a zsidó környezetet tartja szem előtt, amely valóban oly gyakran és világosan felismerhetően bukkann elő Máté evangéliumában is.

Jézus felfogása a házasság *felbonthatatlanságáról* teljesen új eszme, melynek párhuzamát nem találjuk meg sem az Ószövetségben, sem a rabbinikus irodalomban, de még a qumráni iratokban sem.

Családi élet: nyitottság a hit felé

Az Újszövetség elsősorban a házasság két lényeges tulajdonságát, az egységet és a felbonthatatlanságot veszi védelmébe. E két kötelelki következményen túlmenően azonban rámutat arra is, hogy a házasságnak és a hitvesi szerelemnek az a rendeltetése, hogy utódoknak adjon életet és felnevelje őket. A gyermekek születésével a házasság *családdá* alakul. Az Ószövetség tanításához csatlakozva az Újszövetség sem hagy kétséget afelől, hogy Isten különlegesen is részt akar adni „a férfinak és a nőnek” (Mt 19,4) saját teremtoi tevékenységében akkor, amikor megáldja őket, és így szól hozzájuk: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok.” (Ter 1, 28.) Ilyen értelemben a család mint a *szülők és gyermekek élet- és szeretetközössége* új módon nyilvánítja ki azt, hogy a házasság az örök és élő Szeretet ajándékával való találkozás jele és helye.

A „*család*” szó ugyan hiányzik az Újszövetség *szókészletéből*, de más terminusok segítségével néhány szöveg meglehetősen mély bepillantást enged a család újszövetségi szemléletének helyes megismeréséhez. A szeptpáli és a páli iskolához tartozó iratok, valamint az Apostolok Cselekedeteinek szövegei gyakran beszélnek az „egész ház népéről”, és ezen a tágabb értelemben vett családot értik, beleértve a szolgákat, alkalmazottakat és másokat is. Az Efezusi és a Kolosszei levél állapot-táblázatai a családi közösség minden egyes tagjának külön-külön előírják a maga sajátos feladatát, éspedig úgy, hogy mindig *visszaültsenek Isten előzetes tevékenységére vagy kifejezett parancsára* (vö. Ef 5, 23—6, 9; Kol 3, 18—4, 1). E keresztény házirend szerint például a feleség úgy engedelmeskedjék férjének, akárcsak az Úrnak. A férj és édesapa pedig Krisztushoz hasonlóan gyakorolja az önatádat és köztvetítse az Isten tanítását. A gyermekek is egyenesen az Úr kedvéért fogadjanak szót szüleiknek. Ezekből a szövegekből világosan kitűnik, hogy a család egészében — a benne fellépő újabb társító mozzanatok mellett is — megtartja a létalapját alkotó házasság lényegi vonásait. Ugyanakkor a szövegek egy olyan hívő közösséget állítanak szemünk elé, amely szüntelenül az *Úrra irányul*, nála tájékozódik. Együttlétük során minden családtagnak ahhoz kell igazodnia, ahogy Jézus viselkedett az emberekkel szemben. Ennek megfelelően történik a kötelezettségek, a felelősség és a feladatok különféle felosztása.

Krisztus kijelentése alapján még többet mondhatunk a családi erkölcsről és összetartozásról: Ahol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, *velük vagyok* (Mt 18, 20). A keresztények szentségi házassága ilyen közösség. Isten jelenléte nem nyomasztó, hanem felemelő. Arra segíti a családtagokat, hogy kitisztult emberségüket vigyék bele ebbe a közösségbe. — A *keresztény család* tehát olyan életközösség, amely a *hit ébresztésének és terjesztésének szolgálatában áll*. Mint ilyennek, nyitottnak kell maradnia Isten hívása és tevékenysége felé. Ebben az értelemben és összefüggésben kell magyaráznunk a szinoptikus evangéliumoknak azon szövegeit, amelyek a családi kötelezettségekkel szemben hangoztatják Isten hívásának elsődlegességét (vö. Mk 3, 31—35 par; 10, 28—30 par). Krisztus elvárja, hogy a felismert igazságot kövessük a családtagok ellenkezésének ellenére is (vö. Lk 14, 26; Mt 10, 37—38). A végső magyarázat itt az, hogy a földi élet nem végső érték.

Évilági életforma

Ismeretes, hogy egy alkalommal a feltámadást, angyalok és démonok létezését tagadó *szaduceusok* teológiaiag neveltségessé akarták tenni Jézust (Mk 12, 18—27 par). Gúnyos szándékkal teszik fel kérdésüket: az ebben a világban hétszer férjhez ment asszony a feltámadáskor kinek a felesége lesz? — Jézus kemény válaszában Isten hatalmára és Isten Országának elérézésére utal. Az *Isten hatalma* (dynamis!) messze felette áll minden emberi lehetőségnek és elképzelésnek. Aki a feltámadás kérdésében ezzel nem számol, az az emberi spekulációk lehetőségei között reked meg, és ezért alapvető tévedésben él. Isten hatalmá-

nak végtelen lehetőségeihez tartozik, hogy a feltámadás után egészen új, a földivel összehasonlíthatatlan létformát teremtsen az ember számára. Ezt illusztrálja a házasodó emberek és a mennyei angyalok összehasonlítása. Jézus tanítása szerint tehát Isten Országának beteljesedésekor a házasság mint intézmény nem létezik többé. Jézus minden kijelentését annak a ténynek fényében kell értelmeznünk, hogy Vele és Benne elkezdődött az *üdvörténet új és végső korszaka* (vö. Mt 24, 38; Lk 17, 27; 14, 20). Házasság- és családetikájának hátterében is az ő messiási igénye és a végső idő valóságára beállított víziójának távlata húzódik meg.

Igaz, a házassági életközösség — tekintettel az eljövendő Isten Országára új értékrendjére — csak provizórium, a jelen világ alakjához tartozó intézmény (1Kor 7, 1—9. 26—29). Mindazonáltal az Újszövetség magasztos házasságélményének tudomásulvétele elégséges alapot ad ahhoz, hogy elinduljunk a hívő élet útján. Az újszövetségi szövegekből az is kiviláglik, hogy a keresztény közösségek kiépítésénél mindenekelőtt az *életszolgálat és a szeretet útját járó családi közösségre* támaszkodjunk. Ez a parányi kis közösség a Teremtő közreműködésével indul útjára, és élvezzi a Megváltó éltető szeretetének erejét is. Mindez pedig lehetővé teszi, hogy hívő igent mondjunk a teremtésre és mindig újra és újra vállaljuk a szeretet megvalósítását. A házasságnak és a családi közösségnek ez az embernemesítő hatása átnyúlik az örökkévalóságba.

Irodalmi forrásmunkák:

L. Coenen (Hrsg), Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament (kül. Ehe, Mensch, Unzucht stb. címszavak), Wupertal, 1972. — X. Léon-Dufour (Szerk.), Biblikus Teológiai Szótár (kül. házasság, házasságtörés, nő stb. címszavak), Róma, 1976. — W. Dommershausen, Die Umwelt Jesu, Freiburg, 1981. 107—115. — W. Kirschlager, Zum christlichen Verständnis von Ehe und Familie, in: Diakonia, 1980/2. 221—226. — Dóka Z.: Márk evangélium, Bp. 1977. — Tarjányi B., A család a Bibliában, in: Teológia, 1980/2. 66—72.

Schmatovich János

SARLÓSBOLDOGASSZONY ÜNNEPÉNEK MAGYAR HAGYOMÁNYAI

VI. Pál pápa „Mysterii Paschalis” motu proprioja 1969-ben rendelte el az egyházi év új, általános naptárát. Hazánk Direktóriumja ez idén csatlakozik a világegyház új rendjéhez, belevonva a magyar szentek ünnepeit és módosítást kérve ősi hagyományaink megtartásához is, amennyiben ez néhány esetben kívánatos. Így például Szűz Mária látogatásának ünnepe, a római naptár május 31-i kijelölésétől eltérően, megmaradt július 2-án. A jelentéktelennek látszó intézkedés mögött tanulságos szempontok rejtőznek.

1. AZ ÚJ ÁLTALÁNOS RÓMAI NAPTÁR biblikus-kronológiai megfontolások alapján helyezte előbbre a Vizitáció ünnepét. Ha ui. az angyali üdvözllet március 25-én ünnepe-
lünk, Keresztelő Szent János születését pedig június 24-én, akkor Máriának valóban e két dátum között kellett Erzsébethez látogatni, hiszen a lukácsi időmegjelölés adatai (1,36. 39. 41. 56) csak így érvényesülnek.

2. A LITURGIATÖRTÉNET SZERINT a Vizitáció ünnepét az ún. „gótikus spiritualitás” hozta létre, mely bensőségesen érdeklődött az Úr földi életének mozzanatai iránt. Az egész ferences rend már 1263-ban megünnepelte, a latin egyházban VI. Orbán, majd halála után IX. Bonifác pápa rendelte el 1389-ben, július 2-ra. A régiek természetesen éppen olyan jól ismerték a szentírási időrendiség szerény adatait, mint mi. De akkor mégis miért ezt a napot választották hozzá? — „Nescitur” — nem tudjuk, írja Radó Polikárp.¹ — De talán igaza van Szunyogh X. Ferencnek a latin—magyar Missalejában: „Az ünnepet a látogatás végére, János oktávjának napjára tették, mert a látogatás kezdete a böjti időre esik, amikor az egyház nem szívesen tart ünnepet.”

3. DE KUTASSUNK TOVÁBB! A latin egyház egészére való kiterjesztés már többet akart ennél az életrajzi ábrázolásnál. „Célja volt ennek az ünnepnek: kérje Szűz Máriát, hogy látogassa meg a skizmatól elrútitott egyházat, és a tévelygőket Krisztus egyetlen aklába vezesse vissza” — írja Radó Polikárp. Ezt a meglátást erősítette IX. Piusz pápa is, aki

a gaetai fogságból hazatérve II. o. duplex rangra emelte az ünnepet. — Ennyit következtessünk ezekből: ha az ünnep elterjedése, megerősítése már akkor több volt életrajzi megemlékezésnél, akkor mai megtartása sem elsősorban az időrendi pontosság helyreállításában találja meg reformját!

4. EGY ÜNNEP CÉLJA ui. a II. Vatikáni zsinat óhajta szerint csak az lehet, hogy a „misztériumokat valósággá tegyük”², a Mária-ünnepekkel kapcsolatban pedig azt tanítja a Zsinat, hogy „Benne csodálja meg és magasztalja a Megváltás legkiválóbb gyümölcsét, és mint legtisztább képen, örömmel szemléli benne azt, amivé válni a beteljesülésben maga is óhajt és remél.”³ Ennek régi megvalósulását szemléljük a magyar népi vallásosságban az egyetemes egyház előtt ismeretlen kultuszában, a „Sarlósboldogasszonyban”.⁴

5. SARLÓSBOLDOGASSZONY sajátos magyar neve éppen 400 éve bukkan fel emlékeinkben.⁵ Vajon milyen meglátás nyer kifejezést ebben a névben? — A múlt századi ponyvairodalom énekeiből bőségesen igazolható, hogy a látogatás legendás megfogalmazása (virágok, fák kivirágognak, meghajolnak, amerre Mária jár), azt a meggyőződést fejezi ki, hogy a természet felismeri, hogy az Alkotóját és Felszabadítóját méhében hordozó Szűzanya lépett hozzá. Ezért ujjong, virágzik és bő termést hoz, segíti az embert, akivel az eredeti bűn óta nem találta harmóniáját. Erre magyarázható a sarlósi virágszentelés szokása. — A Szűzanya abba a házba látogatott, ahol már Erzsébet várta a nem remélt élet megjelenését. Ebből érthető, hogy ott, ahol küszöbön a termés — a szegény ember „élete” —, ott a magyar paraszti hívek ajkán felszakad az ének, hogy ismétlődjék meg Mária első csodás látogatása: „Mihozzánk is jöjj el isteni anya, / Nyitva áll előtted szívünk hajléka. / Hozzál minekünk isteni áldást, / Nyerj fiadtól bőséges aratást.”⁶

Szentírási alapon (Mt 13,30; Gal 6,8—9; Jel 14,14—16) a földi aratás az utolsó ítélet előkeje is. Ezért énekeltek a tápéiak aratás kezdetén: „Eljött az aratásnak nagy napja, / Emlékeztet ítélet napjára.”⁷ A népi képzelet úgy tudja, hogy „Mária is munkálkodik a paradicsomban (. . .) Szép aranykalászokat, aratja a rózsákat, / Szent Fia csűribe gyűjti az igazakat”⁸ — Hogyan lehetséges ez a gondolatársítás az arató Szűzanyáról? Csakis a sarlósi aratás technikájából. Az összehasonlító néprajz tudja, hogy sarlózva általában a nők aratnak, és a férfinép szedi utánuk a markot.⁹ Így a sarlózva arató nők alakját méltán veheti fel Mária, aki az aratásban a férfi (Krisztus) számára szerzi egybe a választottakat. — Sarlósboldogasszony-Mária: paraszti népünk látásában ő a kegyelemközvetítő, a Megváltó kegyes társa. Igen sikerült alkotás ez az elnevezés és kultusz a népi vallásosságban. Kár lett volna ezt, az aratáshoz szorosan kötődő képet feláldozni május 31-e elfogadásával, csupán a precízebb időrendiség kedvéért.

6. A II. Vatikáni Zsinat számol azzal, hogy az egyház különböző történelmi-kulturális múlttal rendelkező közösségeit nem szabad uniformizáltan kormányozni. Íme, a Liturgikus Konstitúció pontjai: (37.) „Az egyház a hitet és a köztét nem érintő dolgokban nem kívánja kötelezővé tenni a formák merev egységét, még a liturgiában sem. Sőt ápolja és fejleszti a különböző népek és nemzetek jellegzetes adottságait és örökségét. Ami tehát a népek szokásaiban nincs elválaszthatatlanul egybekapcsolva babonákkal és tévedésekkel, azt jóakaratólag mérlegeli, és ha lehetséges, teljesen és érintetlenül megőrzi, sőt olykor magába a liturgiába is beépíti, amennyiben az a liturgia igazi és hiteles szellemével összeegyeztethető.” — (40. § 1.) „A . . . területileg illetékes egyházi felsőbbségnek gondosan és bölcsen meg kell fontolnia e dologban, hogy az egyes népek hagyományaiból és lelkivilágából mit lehet beépíteni az istentiszteletbe. A hasznosnak vagy szükségesnek ítélt alkalmazásokat az Apostoli Szentzsék elé kell terjeszteni és annak jóváhagyása után bevezetni.” — Ez utóbbi történt meg, amikor a Magyar Püspöki Kar, az Országos Liturgikus Tanács javaslatára, kérte az Istentiszteleti Kongregációt, hogy Magyarországon, hagyományainknak megfelelően, továbbra is július 2-án ünnepeljük Szűz Mária látogatását. Hiszen május 31-ével csak az időrendi helyességet fejeztük volna ki jobban, ugyanakkor „Sarlósboldogasszony” páratlan kultuszát halálra ítéltük volna. Ezért tehát: köszönet Sarlósboldogasszonyért!

7. EGYFAJTA „MÜEMLEKVEDELEMNEK” tekinthetjük ezt az intézkedést. A Püspöki Kar lépése önmagában is példamutató: bátorság a törvényadta lehetőségekben és értékes cselekedet a magyar vallásos lelkiesség múltjának e szép emléke megőrzésére. De nem elegendhetünk meg őseink kultuszának gondos konzerválásával. A sarlósi aratás már nehezen tartaná frissen a mai hívek áhitatát. A sarlósboldogasszonyi „műemlékvédelemmel” tehát csak egy kihülőben lévő emléket melengetnénk.

8. A KULTUSZ TOVÁBBVITELE okvetlenül szükséges. És ennek agghiornamentója hitelesen lehetséges, ha meggondoljuk, hogy mi ihlette népünket a „Sarlósboldogasszony”

képének megalkotására? — A látogató Szűzanya irgalmas cselekedetei! Felismerték a Vizitáció egyszeri eseményében a maradandó tanulságot: Mária oda ment sietve, ahol az élet kibontakozását szorongva várták, és érkezésére „örömtől repesett”, akit meglátogatott. Az adott magyar társadalmi és gazdasági helyzet ebből formálta ki szegényes életének felragyogtatására ezt a kultuszt. A körülmények azonban megváltoztak; azonos gyakorlatban a sarlósboldogasszonyi ünneplésnek nincsen lehetősége. Vissza kell térni e kultusz ihletőjére: a Szent Szűz látogatásában megnyilvánult irgalmas cselekedetre, a kegyelemközvetítésre. Ez a Vizitációból már eddig is kiformált másfajta meglátásokat. Említettük a skizma megszüntetésére irányuló könyörgést. Ezt a cselekvő szeretetet tették eszményükké a vizitációs nővérek. Ehhez kapcsolódott a hajdani Nyomorgók Céhe Sopronban, mely feladatának tekintette, hogy segítsen a társadalom szélére sodródottakon. E jámbor társulat oltára Sarlósboldogasszony tiszteletére volt szentelve.¹⁰ — A látogató Szűzanyának irgalmas szeretete, amely paraszti népünket „Sarlósboldogasszony” képzetére ihlette, vihetné tovább az irgalmas cselekedetek ösztönzésével a mai híveket is. A kultusz lényege: ő a kegyelemközvetítő és a Megváltó kegyes társa. Erre meghív mindnyájunkat „megmentett” ünnepe által.

Jegyzetek:

1. *Polycarpus Radó*: Enchiridion Liturgicum II. 1353. Romae 1961. — 2. „Sacrosanctum Concilium” const. nr. 102. — 3. nr. 103. — 4. vö. *Hetény János*: „A misztériumokat valósággá tenni”. Szolgálat, 1984. — 5. *Slavacius Péter* craccai asztrológus után kiadott Jvdicium magyar nyelven 1583. esztendőre. — 6. Hiányos ponyvafüzet a m. szd. végéről, saját gyűjt. Bocsárlapujtó, 1951. — 7. *Bálint Sándor*: Népünk ünnepei. Bp., 1938. 276—77. o. — 8. „Hét legújabb ének...” *Gitzy György* ponyvafüzete a m. szd. végéről, saját gyűjt. Kapuvárott, 1947. — 9. *Magyarság Néprajza*, 1. kiad. II. 211. és *Bátky Zsigmond*: Aratósarlók a Néprajzi Múzeumban. Néprajzi Értesítő, 1926. 77. o. — 10. *Házi Jenő*: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 99. és 303—304. o.

Hetény János

A Teremtő Isten szeretetének munkatársai. Isten a maga teremtő művét a saját képére és hasonlóságára alkotott férfi és nő megteremtésével fejezi be és teszi tökéletessé: meghívja őket arra, hogy részesei legyenek az ő szeretetének és teremtő-atyai hatalmának azáltal, hogy szabadon és tudatosan részt vállalnak az emberi élet ajándékának továbbadásában. „Megáldotta őket Isten és szólt hozzájuk: Legyetek termékenyek és sokasodjatok, töltsétek be és hajtsátok uralmatok alá a földet” (Ter 1,28)

A család alapvető feladata tehát az élet szolgálata, s századok folyamán beteljesedik a Teremtő ősi áldása, miközben nemzedékről nemzedékre ember adja tovább embernek az isteni képmást (vö. Ter 5, lkk)

A termékenység, a házastársi szeretet jele és gyümölcse, eleve bizonyosága annak, hogy a házastársak kölcsönösen és teljesen átadják egymásnak magukat: „A házastársi szerelem helyes gyakorlása és ennek megfelelően az egész családi élet — a házasság egyéb céljainak háttérbe szorítása nélkül — arra irányul, hogy a házastársak legyenek készek bátran együttműködni a Teremtő és Megváltó szeretetével, aki általuk gyarapítja és gazdagítja Családját.” A(GS 50.)

A házastársi szerelem termékenységét nemcsak a gyermekek világrahozása jelenti, jóllehet elsősorban ezt értjük rajta, hanem a termékenység jelentése kitágul, és magába foglalja az erkölcsi, lelki és természetfölötti élet mindazon gyümölcseit, amelyeket az édesapa és édesanya hivatásának erejéből a gyermekeknek, és általuk az Egyháznak, illetve a világnak adnak.

Familiaris consortio 28.

KARL RAHNER: A MAI CSALÁDI NEVELÉS PROBLÉMÁIRÓL

A 80 éves Karl Rahner a közelmúltban interjút adott az „Entschluss” (1984. március) című osztrák jezsuita folyóirat számára. Válaszaiban többek között saját családjáról, szüleiéről is szól. Ennek során a következőket mondta:

— Az az érzésem, hogy az idők során a család nevelő hatása — egyszerűen az életkörülmények átalakulása folytán — általánosságban szólva 50–60 százalékkal csökkent. Régebben a család, az iskolával együtt, kizárólagos nevelési tényező volt. Ma már nagy szerepet kapnak a folyóiratok, a magazinok, a rádió és a televízió is. A rohamosan megnövekedett fogyasztói és szórakozási lehetőségek a legjobb esetben is elképesztő mértékben visszaszorítják a családnak a gyermekre gyakorolt nevelő hatását. Az elmúlt korok nevelési módszere — magam is ebben részesültem — egyszerűen a következő volt: a család meghatározott életstílussal, munkával, feladattal, anyagi lehetőségekkel rendelkezett, megvolt, hogy mit ehetünk, nagy utazásokról eleve szó sem esett. Ebbe az életstílusba, háztartásba születtek bele a gyerekek. Ha szentelenedtek, kaptak egy pofont. Ha nem jöttek időben haza, talán családi veszekedés lett a vége. A nevelés nagyjából egész egyszerűen abban állt, hogy a gyerekek korukhoz mérten a konkrét életben vettek részt. Megtanulták, hogy vasárnap templomba járnak, megtanulták, hogy mit vesznek fel, milyen kisebb szórakozást engedhetnek meg maguknak, hogyan bánjanak a pénzzel. — Ma másképp áll a dolog. Ezért figyelem aggodva a legszörnyűbb családi katasztrófákat: a szülők értelmeseek, vallásosak, pedagógiai szempontjaik sem nevezhetőek különösebben elhibázottnak — s a gyerekek mégis csődöt mondanak. Ez egyszerűen annak köszönhető, hogy a fiatalokat érő nevelői hatások ma már csak szerény mértékben származnak a családból és a szülők életmódjából.

CSALÁDPASZTORÁCIÓ ÉS A SZENTSÉGEK

Az itt következő gondolatok nem alkalmasak arra, hogy tudományos vitafórumon lépjenek színre... de segíteni szeretnének a szülőknek, lelkipásztoroknak a fiatalokúak vallásos nevelésében és ösztönzést kívánnak nyújtani a család, a szülői közösségek és az egyházközségek keretében történő megbeszélésekhez.

A probléma lényegét egy kérdő mondat fejezi ki: hol és hogyan történik napjainkban a gyermekek és fiatalok bevezetése a keresztény életbe? Ez ténylegesen csak a családban történhet. Ha a gyermek a családban nem részesül vallásos nevelésben, nem élhet keresztény életet és nem juthat el a szentségek forrásvidékére még akkor sem, ha a papok ünnepélyes első áldozásokat, hatékony első gyónásokat „rendeznek”, amelyekben ma még a megkeresztelt katolikusok nagy része részt vesz. Vonatkozik ez a bérnámásra is, ahol igyekszünk, de az is csak legfeljebb „igényeskedés” lehet. Áll ez a szentmisére is, még ha — hál'Istennek — egyre több helyen van módja az embereknek arra, hogy „átéljék” a Titkot, és egyre többen kifejezik keresésükben éhségüket és szomjúságukat.

Elégé elterjedt az a nem kívánt nézet, hogy a vallásos, ill. keresztény élet a természetes (biológiai) élet „járomléka”. Az ember elsősorban ember, és ezenfelül esetleg keresztény is. Csakhogy az ember élete oszthatatlan. — A gyermek vallásos nevelése szempontjából ez a következőt jelenti: amiként a gyermeket a legmegfelelőbbben a szülők vezetik be az életbe, ugyanúgy a keresztény életbe is. E kettő egymástól elválaszthatatlan, és ez a keresztény szülők számára magától értetődik. A keresztény élet: hit, remény, szeretet

élete! Ezt csak példamutással lehet megérteni és kívánatosá tenni, szavakkal nem. A gyermek csak a családban élheti át, és pedig abban az életkorban, amikor még teljes mértékben a családban él. „A hit, remény, szeretet tapasztalatból fakad. Nem beszélhetünk hitről azzal, aki a szavahihetőséget sohasem élte át, reményről azzal, akit kora ifjúságától kezdve csalódások értek, és nem lehet a jó Istenről prédikálni annak, aki nem ismeri, milyen az, amikor szeretnek valakit. Az ilyen emberből hiányzik az antenna ehhez az üzenethez” (M. Nemetschek). — „A kisgyermek vallásos beállítottsága annak alapján jön létre, hogyan él a családja vallásos szempontból. Ez első lépcsőfoka és gyakorlása az önmegvalósításnak, valamint későbbi önálló döntéseinek és minden szónál többet ér” (M. Nemetschek).

A keresztény életbe vezetés szükségképpen magába foglalja a gyermekek elvezetését a szentségekhez. Ez, akárcsak a keresztény nevelés általában, a szülők előjoga és feladata. „Azon kell fáradozniuk, hogy gyermekeiket a mindenkori életkornak megfelelő vallásos nevelésben részesítsék és előkészítsék arra, hogy az Oltáriszentséghez és a bérmálás szentségéhez bensőséges lélekkel járuljanak. Továbbá aktívan vegyenek részt az ünnepeken, amivel kifejezik saját meggyőződésüket” (M. Nemetschek). — Napjainkban az a törekvés, hogy a gyermekek elvezetését a szentségekhez áthárítsák a szülőkre. Helytelen lenne arra gondolni, hogy azért van ez így, mivel a papok egyedül nem képesek ellátni ezt a feladatot. Valójában a szülők jogairól és kötelességeiről van szó.

A keresztény ember életében minden szentségnek más a szerepe és feladata. Vannak szentségek, amelyekhez életünkben csak egyszer járulhatunk, míg másokhoz többször is. Ebből adódóan más és más módon vesz részt a család az egyes szentségek kiszolgáltatásában. Életünkben csak egyszer járulhatunk a kereszttség, a bérmálás és az egyházi rend szentségéhez. Ezek mindegyike lényegileg meghatározza a bennük részesedő ember keresztény életét. Általuk valami egészen új kezdődik, az ember egész életére visszavonhatatlanul elkötelezi magát.

A család szerepe elvitathatatlan a szentségek kiszolgáltatásánál. De még fontosabb elgondolkodni azon, miképpen támogatja a család a gyermeket, míg eljut ezekig a szentségekig, különösen a bérmálás és pappá szentelés esetében.

A keresztységhez a gyermeket a család nem hogy elvezeti, de szó szerint elviszi. Ez annak a jele, hogy a gyermeket a család hite viszi el, és e hit alapján részesül a kereszttségben. Felvételt nyer a hívők, az egyház közösségébe. Ahogy születésekor a család, mint természetes közösség befogadja, úgy a kereszttségben újjászületve a család vallási közösségébe és az egyház közösségébe is felvételt nyer.

A családnak feladata lesz gyermekét fokról fokra bevezetni a egyház hívőinek közösségébe. A II. Vatikáni zsinat a következőket mondja ezzel kapcsolatban: „Különösen azoknak a keresztény családoknak, amelyek a házasság szentségének kegyelmével fel vannak ruházva, gyermekeiket kiskoruktól fogva rá kell vezetniük arra, hogy a kereszttségben kapott hit szellemében Istent megismerjék, imádják és felebarátaikat szeressék. Hogy mit jelent az egészséges emberi közösség és mit jelent az egyház, azt a gyermekek először ilyen keresztény családokban ismerik meg. Általuk lesznek a világi közösségbe és Isten Országába bevezetve.” — Az egyház közösségébe vezető út tehát a családon keresztül vezet. Ez legkézenfekvőbb a kereszttség szentségében, de a többi szentség esetén is érvényes. A szentségekhez járulás előfeltétele az, hogy a gyermek — amennyiben részt vesz a család keresztény életében — bizonyos beállítottságot és tartást nyerjen. Ez talán valamifajta készséggé tekinthető, vagy helyesebben a szentségek „szelleme”-ként jelölhető meg. — A bérmálás, a kereszteléshez hasonlóan, a család vallási közösségébe való felvételt jelenti. Ennek előfeltétele, hogy a családban elevenen éljen: aki bérmálkozott, feladatot vállalt az egyházban és az egyházért. Ezáltal sikerülni fog keresztény szellemben átlépni a családból szélesebb társadalmi keretek közé.

A katolikus szülők életében egyik legszebb esemény, amikor részt vehetnek fiuk pappá szentelésén. A szülők nem vezették gyermeküket a pappá szenteléshez, hanem csak elkísérték, mivel a döntő lépéseket saját magának kellett megtennie. Nem volt azonban számára jelentőség nélküli, miként kísérték végig szülei ezen az úton. Mindenekelőtt megteremtették az előfeltételeket ahhoz, hogy erre az útra lépjen. Mindenki előtt világos, milyen nagy mértékben függ az elhivatottság a család keresztény életétől, a papság megbecsülésétől és a család vallásos beállítottságától.

A II. Vatikáni zsinat ezzel kapcsolatban a következőket mondja: „Az apostoli életre nevelésnek már a gyermekkorban kell megkezdődnie. Az apostoli életbe különösen a serdülőket és fiatalokat kell bevezetni, és annak szelleme hassa át őket. A szülők ügye gyermekeiket kiskoruktól fogva képessé tenni arra, hogy Isten minden ember iránti szeretetét mindjobban felismerjék. Fokozatosan, főként példamutatásukkal arra kell tanítani őket, hogy embertársaik anyagi és szellemi inségével törődjenek. Így válják az egész család és annak közösségi élete az apostolság iskolájává.”

Különleges helyet foglal el a szentségek között a házasság szentsége. Különös figyelemmel kell a fiatalokat a szentséghez elvezetni. A házasság szentsége liturgikus ünnep. Valójában ezzel veszi kezdetét a megszentelt házasság, amelyet életük során kell majd megvalósítaniuk. — Napjainkban sokat beszélnek az ifjúság házasságra történő előkészítéséről, ugyanakkor, mintha elfogyna a szó, amikor a házasságról mint szentségről kell szólni. Ezért is nagyon fontos a család feladata, hogy ébren tartsa a házasság mély és szent értelmét az ifjúságban. Szükséges ennek hangsúlyozása, mivel a házasság felbonthatatlanságát végül is annak szentsége indokolja.

Már a gyermekek előtt is tudatosítani lehet a házasság szentségének értelmét. Például a gyermekek látják, miként ünneplik szüleik a házassági évfordulójukat... hogy a házasság szentségi ereje köti őket össze, ami válságos időkben is megőrzi egységüket. Sajnos, alig van nagycsalád, amelyet elkerülne a válás tragédiája. Amikor ezt szóba hozzák a családban, alkalom nyílik arra, hogy a házasság szentségéről és az egyházi esküvőről is elbeszélgessenek a gyermekekkel.

Az Oltárszentség korunk keresztény embere számára közkinccsé vált. Étel! Az eukarisztia ünnepléséhez a szentáldozás szinte természetesen hozzátartozik. Mintha csak az élet ösésege talált volna táplálékra itt, és csillapítani igyekeznek vágát az Élet Kenyerével. — Miközben ezt örömmel nyugtázzuk, nem nyomhatjuk el a feltámadó kételyt: a méltósága tudatára ébredt embert figyelmeztetjük-e kellőképpen „méltatlanságára”? Megítélésem szerint a keresztény családok itt jutottak legtovább feladatuk felismerésében és elvállalásában. — Mivel nálunk nagy általánosságban az első gyónás az első áldozás előtt történik, a legtöbb gyermek számára a bűnbánat szentsége az első szentség, amelyhez „tudatosan” járul. Amennyiben a család keresztény szellemben él, természetes a gyermek elvezetése a szentgyónáshoz, a bűnbánat szentségéhez. Már korábban is tudatosították benne, milyen fontos az ember életében a jóra való igyekezet, az önfegyelmezés és szükségképpen a bánat felindítása stb. Sajnos, gyakran megesik, hogy a gyermek semmit nem hoz magával a családból a bűnbánat szentségével kapcsolatban. Ilyenkor elvezetése a bűnbánat szentségéhez alig sikerülhet. Nemcsak az első szentáldozásra való felkészülés, hanem az első szentgyónáshoz elsegítés is csak a szülőkkel vállalt közös munka esetén lehet eredményes. Természetesen az előfeltételeket nem közvetlenül az első gyónás előtt, hanem sokkal korábban kell megteremteni. A bűnbánat szentsége mindaddig nem válik „gyakorlattá”, míg mindent el nem követünk annak érdekében, hogy a gyónás tényleg a bűnbánat szentségévé váljon, amikor a gyerek személyesen Istenhez fordul és az újrakezdés élményében van része.

Nem csupán a teljesség kedvéért kell a szent kenet szentségét megemlíteni, hanem azért is, mert fontos dologról van szó. A gyermekeket ehhez a szentséghez is el kell „vezetni”. Ennek előfeltétele, hogy a szülők előbb fogalmilag tisztázzák magukban ennek a szentségnek a lényegét. Valamint olyan légkör megteremtése is feladatuk, amelyben természetesen vetődik fel, hogy ha súlyos beteg van a családban, annak szüksége van e szentség erejére. Jó lenne, ha a gyermekeknek lehetőséget biztosítanának arra, hogy jelen legyenek egy alkalommal, amikor valamelyik idős családtag felveszi a betegek szentségét. Egy ilyen élmény a fiataloknál hatékonyan hozzájárulna a halállal kapcsolatos keresztény felfogás kialakulásához.

Végezetül még egy megjegyzés ahhoz, hogy a család vezeti el a gyermekeket a szentségekhez. Feltehetően kialakult az olvasóban az a nézet, hogy ezekben a kérdésekben túl nagy hangsúlyt helyezek a családra. Nem tudhatjuk azonban, hogy nem jön-e el egyszer az az idő, amikor a gyermekek vallásos nevelése egyedül a szülőkre marad. Egyre több az olyan egyházközség, amelynek nincs lelkipásztora, legfeljebb oldallagosan részesül lelkipásztori szolgálatban. Egyre nagyobb azoknak az egyházközségeknek a száma, ahol több lelkipásztor munkáját egyetlen lelkipásztor kénytelen végezni, így idejéből természetesen egyre kevesebb jut az ifjúság számára. — A lelkipásztorok feladata a jövőben mindenekelőtt az lesz, hogy a szülőket vallási nevelő munkájukra előkészítsék és kiképezzék.

...

A keresztény élet lényegében vallásos élet. Vallásosnak csak azt az embert tarthatjuk, aki a szentségek szellemében él s nem csupán olykor a szentségekkel. Elszomorító, hogy sokak számára a keresztény élet ennyi: hit Istenben, aki a törvényhozó és bíró; imádkozás, ha bajban vagyunk, vagy szükségünk van valamire; vasárnap templomba menni; évente egyszer gyónni és áldozni; nem vétkezni, vagy legalábbis nem súlyosan vétetni a Tízparancsolat ellen; olykor jót tenni; áldozatot hozni. Ha különösnek tűnik is a megállapítás: a keresztény ember életében a leggyakoribb a bánat felindítása, amennyiben tudatában van annak, hogy a keresztény élet megkívánja a bűntől való elfordulást.

Jézus Krisztus személyében az irgalmas Isten közeledett a bűnbe esett emberiséghez. Az üdvösséget ma is mindenkinek felkínálja és minden embert gyermekévé fogad. Jézus Krisztusban minden ember egyesül Istennel és embertársaival. Ez az új kapcsolat új magatartást kíván: állandó törekvést gondolkodásunk megváltoztatására, ami Isten és embertársaink iránti, legbensőbb énünket átható, cselekedeteinkben kifejezésre jutó határtalan szeretetet jelent. A szülők lehetősége és feladata, hogy gyermekeik első hit hirdetői lehetnek. Ők hirdetik nekik az Evangéliumot, és pedig az egész Evangéliumot. Semmit sem szabad elhallgatni előlük, még a bűnbánatra való felszólítást sem. Ez Jézus kinyilatkoztatásának lényeges része. Jézus bűnbánatra való felszólításában benne foglaltatik ugyanis az a jó hír, hogy Isten szereti az embert, teljes szeretetével fordul feléje, üdvösségét kívánja és kész bűnei megbocsátására. — Az ember válasza: készség a bűn elhagyására, állandó törekvés a jóra, még ha nehezebbre esik is.

A gyermekek is tapasztalják, hogy sok helytelen tesznek. Olyant, ami nem nyerheti el Isten tetszését. Rá lehet őket venni ugyanakkor arra is, hogy törekedjenek a jóra, és így Istennek öröme teljen bennük. Ha szüleik jó példáját is maguk előtt látják, ez életcélukká válhat. — A bűntől való belső elfordulás — Isten kegyelmével — azzal kezdődik, hogy elhatározzuk: többé nem akarunk vétkezni. Ez természetesen nem jelentheti a lelkiismeretre nehezülő teher állandó méregetését, valamint azt, hogy a bűneit számon tartó és büntető Isten magasodjon fölébe. — A gyermek bánatra nevelésénél óvatosak legyünk és felelősségtudattól áthatottan kell a bűn elleni „állandó harcra” ránevelni. Lelkiismerete még alakítható, nehogy sebet ejtsünk rajta.

A bánat felindítása is a család vallásos életétől függ, amit az imádság szelleme és a megbocsátásra való készség hoz létre. Ha a család hisz abban, hogy Isten minden embert szeret és törődik vele, akkor nem is olyan nehéz a gyermekeket megtanítani imádkozni, ami nem imádságok gépies felmondása, hanem beszélgetés Istennel. — Az embernek ki kell fejeznie megbánását, hogy Isten bocsánatát elnyerhesse, viszont bocsánatot kérni Istentől csak akkor lesz képes, ha a család bizalmi légkörében megtanulta ezt és ki is tudja fejezni. — A bánat felindítása a családban a szülők irányításával történik, akik felismerik a családi élet tág terét a jóra való törekvésre, az önmegtagadásra, az önuralomra, a lemondásra. — A bűnbánat lényeges eleme a jóvátétel. A családban naponta találkozunk azokkal, akik ellen vétettünk. Elég alkalom nyílik arra, hogy hibáinkat jóvátegyük. Ez felszólítást jelent a jóvátételre a bűnbánat szentségében is.

A megbocsátás értelmét is csak az ismerheti fel, aki a családban már tapasztalta a kibékülést. Minden családban előfordul vita, konfliktus és megbocsátás is, amit a gyermek maga is tapasztal. Amikor az apa és az anya belátja hibáját, elnézést kér egymástól, ismét jó egymáshoz, nem vetnek semmit egymás szemére. — Ha a gyermek a családban, szerencsés esetben később az életben, a megbocsátásnak ezt a modelljét tapasztalja meg, akkor képes lesz Isten megbocsátásában hinni és bocsánatát szüntelenül keresni. E tekintetben különösen fontos az esti ima. Az esti imánál ugyanis alkalom adódik a nap áttekintésénél a hibák, kudarcok, gyengeségek és bűnök feltárására, amelyeket a szülőkkel, testvérekkel, tanulás és játék közben társaikkal, de idősebb emberekkel szemben is elkövetett. Ha a gyermek a megbocsátásnak ezt a modelljét a családban megtapasztalja, akkor a bűnbánat szentségéhez vezető út már nem lesz olyan nehéz.

Minden lelkipásztor tudja: a szentségek „értékelése” a családok keresztyén életétől függ, és minden család keresztyén életét a szentségek éltetik. — Talán túlzásnak tűnhet a család és a bűnbánat szentsége közötti kapcsolat hangsúlyozása. Ennek az összetartozásnak fontosságára csak így mutathattam rá. Ugyanis a család keresztyén életre törekvésének őszintesége és komolysága elsősorban a bűnbánat szentségének értékelésében és gyakorlásában jut kifejezésre.

Kozma Imre

CSALÁDI KÖR KIALAKÍTÁSA AZ EGYHÁZKÖZSÉGBEN

Új lehetőség a családpasztorációban

Az egyház végső soron *keresztyén családokban születik meg* s azok tartják fenn, hiszen mindenki, még a nőtlen pap is, családból származik. A hit alapjait is a család, a szülők hagyományozzák át. Ezért elodázhatatlan feladatunk, hogy helyi közösségeink életét úgy alakítsuk; minden segítséget meg tudjon adni a családoknak a keresztyén élet formálásához.

— A hagyományos családpassztoráció a pap oldaláról közelített a kérdéshez: ki kell szolgáztatnia a szentségeket, kézbe kell vennie a gyerekeket, néha talán meg kell látogatnia a „jobb” családokat. Újabban sok lekipásztor eljutott a házásoknak tartott *tanácsadás* valamilyen formájáig. — Az élet azonban más, új utat kezdett törni. A 60-as, 70-es években szerte a világon *családcsoportok* kezdtek kialakulni: vallásos családok rendszeresen összejártak, megvitatnak vallási, erkölcsi kérdéseket. A teljesen spontán módon megindult kezdeményezés okát sokan abban látják, hogy a társadalmak belső szerkezetében változás következett be: a nagycsaládok felbomlottak, az ún. „magcsalád” tagjai (szülők—gyermek) izolálódtak, különösen a modern lakótelepeken. Szükségét érezték ezért, hogy kapcsolatot teremtsenek hasonló gondolkodású házaspárokkal; így jutottak el — rendszerint templomi ismeretség révén — más vallásos családokig.¹

Az új jelenségre végre a lekipásztorok is felfigyelt. Ma már szervezeten, egyházközségi keretekben is egyre nagyobb hangsúlyt kap a családpassztorációnak ez az új útja, a *családi körök kialakítása*, amely nemcsak passzív befogadást feltételez a hívek részéről, hanem az egyház életébe való aktív bekapcsolódást teszi lehetővé, ami megfelel a zsinat által körvonalazott egyházképnek is. — Néhány további szempont is indokolja a *családi kör* létrehozásának *szükségességét*. A hit nem csupán dogmatikai tételek elfogadását jelenti, hanem személyes döntést is, amelyet segít a többi hívő tanúságtétele. Ezt az „együttes megerősítést” kitűnően szolgálják a hasonló állapotban levőkkel folytatott beszélgetések. A csoport jelentőségét a lélektan is felfedezte. Olyan erők válnak benne hatékonyá, melyek egyébként rejtve maradnának, s így szinte gyógyító erővel hatnak.² — A családcsoporthoz egy szerezte tesz eleget a kapcsolatteremtés utáni vágyunk és annak az igénynek, hogy a házaspár meg tudja őrizni különállását is. Ugyanígy feloldja azt a kettősséget, hogy bár ismeretszerzést is lehetővé tesz, de az nem marad elvont igazság; a tömegoktatásban az elmondottak rendszerint a „levegőben lógnak”. A félig-meddig szabadon hőmpölygő beszélgetés, vita lehetővé teszi, hogy a résztvevők egyéni problémáikra is választ kapjanak. Az összejövetelek alkalmat adnak arra is, hogy a kör tagjai udvariasságot, kulturált viselkedést sajátítsanak el, tanuljanak egymástól, egymás életviteléből.³

Ezeket a jegyeket túl, amelyek végül is minden kiscsoportra érvényesek lehetnek, a családcsoporthoz igényét húzza alá az is, hogy a — főleg fiatalabb — házások rendszerint tanácsstalanok *nevelési kérdésekben*. Ha jól belegondolunk, semmilyen intézmény sem nevel kifejezetten a családi életre vagy a szülő nevelői hivatására. Az ifjú szülők ugyanakkor még valóban fogékonyak, nincsenek becsontosodott elveik, szívesen fogadják el szakemberek és más, hasonló problémákkal küzdő, de esetleg már tapasztaltabb szülők tanácsát, meglátását. A kívánatos természetesen az lenne, ha mindkét szülő, nemcsak az anyja járna el a családi kör megbeszéléseire; rendszerint ugyanis a férfinál mutatkoznak nagyobb hiányosságok a nevelés készségében s a család otthoni munkájának segítésében.

A szervezés kérdései

A családcsoporthoz előmunkálatokat a *hitoktatás és a jegyesoktatás* jelenti. Előbbi kapcsán — akár iskolai, akár templomi oktatásról, akár első áldozói, akár bérmentési kurzusról van szó — el tudunk jutni a szülőkhöz, lehetőségünk van szülői értekezletek megtartására; az utóbbi — és esetleg jegyeseknek tartott szeminárium — révén pedig kapcsolatot teremtünk a holnap házasaival, szülőivel. — A családi kör kialakításában fontos szerepe van a *vasárnapi szentmiséknek* is. Itt jegyezzük meg: ha vannak is szempontok, amelyek a felnőtt- és diákmise különválasztását javallják, érvek szólnak mellett is, hogy — legalább időnként — legyenek olyan szentmisék is, amelyek a családokhoz mint olyanokhoz szólnak, s melyek a család egységét erősíthetik.

A háttérben mindig ott kell állnia az *egész egyházközségnek*. Mint Bernhard Liss írja, az egyházközség csak akkor igazán jó, ha azt a benyomást kelti: itt egyetlen hívő család sincs magára hagyva, itt mindenki otthonra talál, mindenki számára van segítség.⁴ Különösen fontos lenne, hogy a képviselőtestületben legyen a családi kérdéseknek felelőse — legyen az orvos, pedagógus, sokgyermekes családanya —, aki szíven viseli a családok, így a családi kör ügyét is. Ha már vannak spontán összejövetelek, ezeket jó szervezetté kell tenni, az egyházközség életébe ágyazni, hogy el tudják kerülni a klikk-képződés és az idő előtti szét-hullás veszélyét. Ha már több csoport létezik, sokat segít az ezek közötti tapasztalatcseré, a szempontok kölcsönös kiértékelése. Vigyáznunk kell azonban arra, nehogy agyonszervezzük azt, ami amúgy is elevenen növekszik, fejlődik.

Ami a *családi körök találkozási formáit* illeti, sok helyütt hetente, kéthetente, másutt havonta jönnek össze. Legalkalmasabbnak látszik a 3—7 házaspárból álló csoport. Van, ahol mindig más-más házaspárnál, van, ahol a plébánián jönnek össze; előbbi esetben mindig

a vendéglátók, utóbbi esetben az egyházközség gondoskodik némi enni-inni valóról — természetesen nem lakomáról és ivászatról van szó. A témát érdemes előre megbeszélni, hogy a résztvevők fel tudjanak készülni; lehet a kérdésnek referense is. De adódhatnak spontán, aktuális témák is. Van, ahol egész hétvéget töltenek együtt a házaspárok, beleértve gyermekeiket is, s ezalatt kirándulásra, játékra is sor kerül. A megbeszélésekhez karitatív tevékenység — egymás segítése, betegápolás stb. — is természetesen járul.

Nevelővé nevelés

A családcsoportok munkájából mindenekelőtt azt a kérdést szeretnénk kiemelni, hogyan segítheti a családi kör a szülőknek *nevelővé válását*. *Thomas Gordon* érdekes képzési programot dolgozott ki, amelyet nemcsak Amerikában, de Európában is többféle alkalmaztak, s amely jó indításokat jelenthet hazai családpszichológiánkban is. — A *Gordon-elv* lényege: a szülők helyes érzelmi magatartásának begyakorlása (Parent Effectiveness Training). A háttér: a szülők bizonytalansága, tájékozatlansága nevelési kérdésekben. A cél: képessé tenni őket, hogy eredményesen tudjanak nevelni, mégpedig a félelem — a megfélemlítés — fegyvere nélkül. Ami azt is jelenti: egyszer s mindenkorra le kell tudniuk mondani a büntetés alkalmazásáról (a testi fenyegetésről már nem is beszélve). — De vajon hogyan történhet meg ez? Hogyan válhatnak a ma és a holnap keresztény házaspárjai a nevelés szakembereivé? Gordon elve forradalmasítja a családon belüli nevelést. A hagyományos felfogás azonosította a szülő által elvárt normákat a jóval, az általa nem helyeseltet a rosszal. Ebből szükségszerűen konfliktus adódott. A szülő és a gyermek összecsapásából egyik győztesként, másik vesztesként került ki, a család élete állandó hatalmi harc színtere volt. Csupán egyetlen példát erre. A gimnazista fiú teljes erővel bombolteti a rádiót. Az apa fáradtan hazatér a munkából, bosszantja a zene. Kész a konfliktushelyzet. A nevelési beidézéseknek megfelelően most vita kezdődik, a papa rákiabál a fiúra, az még erősebbre veszi a rádiót a hangerőt. Elcsattan egy pofon a szülő résziéről. Ezután két eset lehetséges. Vagy az, hogy a fiú feladja ellenállását, kikapcsolja a rádiót s dülva-fúlva elrohban hazulról, vagy az apa megbánja a durvaságot, megbocsát, s engedi, hogy a gyerek — kisebb hangerővel — továbbra is zúgassa a rádiót.

De vajon lehetséges-e más megoldás? — Gordon szerint a jó és a rossz nem mindig azonos a szülő által elfogadottal vagy el nem fogadhatóval (sokszor ugyanis csak megszokott, beidézett cselekvésmintáról, esetleg egyéni vagy kényelmi szempontokról van szó). Szerinte is adódhatnak konfliktushelyzetek. Ezekben azonban a megoldást a „család-konferenciában”, magyarul: a párbeszédben, a *kérdések átbeszélésében* látja. Ennek keretében a szülő is, de a gyerek is elmondhatja a maga véleményét, nézőpontját. Az előbbi esetben például a szülő nemcsak azt mondja el, ami a felszínen van („ő-üzenet”), nemcsak tekintélyelvi alapon érvel („én vagyok az apád, tehát hallgattasd el a rádiót...”), hanem feltárja „én-üzenetét” is, ti. hogy mi miatt igényli a csendet (agyonhajszolta magát, szüksége lenne egy kis pihenésre), azaz érzelmileg is motiválja álláspontját. Ez elől — ha nem teljesen megromlott szülő-gyermek kapcsolatáról van szó — a fiú sem térhet ki. Kompromisszum alakul ki: a fiú fülhallgatót tesz fel, úgy hallgatja az ötórai teát, az apa pedig le tud dűlni egy kis ziesztára. Nincs győztes és vesztes, csak békés családtagok.⁵

A demokratikusabb — s joggal mondhatjuk: keresztényibb — családmodellen belül tehát a *konfliktusok feloldása* a következőképp történik: — 1. a családtagok verbalizálják, szavakba öntik problémáikat; — 2. elmondják sajátos szempontjaikat; — 3. keresik a lehetséges megoldásokat; — 4. kiválasztják ezek közül a legjobbat, a „közös nevezőt” jelentőt; — 5. majd megbeszélik a kivitelezés szempontjait; — 6. Később, egy idő után ismét visszatérnek a kérdésre, és okulnak a szerzett tapasztalatokból. — A *Gordon-elv alkalmazhatóságát* ma már számos felmérés, kísérlet mutatja. Vigyázni kell azonban; téves lenne merev, gépies alkalmazása. A békés családi légkör nem nevelési technika csupán, hanem emberi nyitottság kérdése is. Ennek begyakorlásában viszont valóban sokat segíthet a családkonferencia gyakorlata — nemcsak egy-egy családtag, hanem az egész család fóruma előtt is. — A családkonferenciák módszerének ismertetésében, begyakorlásában, továbbfejlesztésében mérhetetlenül nagy szerepe van az egyházközségi *családi köröknek*, ahol az egyes családok, házaspárok egymás tapasztalatait is egymáshoz mérhetik, így az — éppen a hazai televízióból, annak Családi kör c. adásából „meleg, nem korlátozó” szülői típusként ismert — nyitott szülői magatartás terjedését egyházunk is hathatósabban tudná segíteni.

Indítások a beszélgetésekhez

A plébániai családi kör, szülőszeminárium munkája természetesen nem merülhet ki a családtagok közti viszonyok elemzésében, még kevésbé egyetlen — mégoly hathatós —

módszer propagálásában. Nevelési kérdések után sorra kell itt kerülnie a család életét és a hitet érintő egyéb kérdéseknek is. — Itt kaphat jelentős szerepet a *szervezettség*. Az alkalmi beszélgetések rendszerint akkor válnak érdektelenné, ha a résztvevők unostalanul ismétlik a már számtalanszor elmondottakat. Témákra, indításokra van szükség, amit a plébániának, sőt az egyházmegye központi intézményeinek kellene kidolgozniuk. — Ami a *beszélgetés lefolyását illeti*, éppen abban kell különböznie a katekézis megszokott formáitól, hogy nem tudós—tudatlan, adó és vevő áll most szemben, hanem — ha valaki ismerteti is a témát — mindenki szabadon elmondhatja véleményét, bekapcsolódik a vitába, míg „kirázódik” a közös vélemény, konkrét közös részletcelkitűzés. A résztvevőknek — akárcsak imént, a családi konferenciák esetében láttuk — végül is én-üzenetüket kell elmondaniuk, ehhez viszont a többiek részéről „aktív ráfigyelés”, ráhangolódás szükséges. Ez a nyitottság azután „odakint”, a család napi életében is kamatozódik. Így a beszélgetések segíthetik a házásokat, hogy helyüket valóban megtalálják, „több emberségre” jussanak.⁶

Anélkül, hogy minden szóba jöhető témát sorra vennénk, említsünk meg néhány *fontosabb kérdéskört*, amelyek biztosan érdeklődésre tarthatnak számot. Ott van mindenképp előtt a házaspár *társi viszonyának* lemerése. Milyen volt a férj—feleség viszonya, helyzete, milyennek kell lennie ma, mennyiben valóban egymásnak társai? Ehhez kapcsolódik a *házaselet* kérdése: anélkül, hogy a résztvevők „nyilvános gyónásba” bocsátkoznának, elmondhatják, hol merülnek fel problémák, hogyan sikerült egyiküknek vagy másikuknak átjutniuk hullámvölgyeken. Szóba jöhet a *házasság kríziseinek* kérdése is: a válófélben lévőket új irányba terelheti, ha a többiek elmondják, hogyan sikerült együtt élniük feszültségekkel, anélkül, hogy házasságuk zátonyra futott volna. — Téma lehet a házások közti *beszélgetés* is: a szokványos, hétköznapi érdeklődésen túl szoktak-e érdeklődni a másik gondjai, én-üzenete iránt is? Miben értenek egyet, hol húzódnak a véleménykülönbségek? Utóbbiak mennyiben vezethetők vissza nevelésbeli különbségekre, felfogásuk mennyiben tükrözi szüleik életvitelét? Hogy lehetne ezeket az örökletes beidegzéseket egymáshoz közelíteni?

A szülő—gyermek viszonyt már érintettük. Fiatal házások körében még inkább a *családtervezés* kérdése áll előtérben, nagyobb gyermekes családoknál már a *nevelési kérdések*, ezen belül a hitre nevelés, a szexuális nevelés, később a *házasságra való nevelés* kérdése: hogyan segítheti a szülő a fiatalok partnerválasztását, milyen hasznosítható modellt nyújthat jövőendő családi életük számára? — A családi életéről természetesen mindig a *hit erőterében* kell szólnunk. Külön beszélgetések témája lehet a házasság szentsége is: mennyiben más a keresztény, szentségi házasság, mint a „tisztán polgári”? Mennyiben jelent tanúságtételt az egész életre szóló kötelék: példát a fiatalok, jelt a világ számára? Hol vannak a lelki életet élő házások számára többleterőforrások? Hogyan ágyazódik a házastársi és a szülői szeretet a főparancs programjába, a keresztény élet egészébe?⁷

Összejövetelek tárgya lehet továbbá a családon belüli *imádság*, az imádság szerepe a gyermek fejlődésében, a keresztény ünnepek együttes alakítása, a családtagok közti *kiengesztelődés*, amely a gyónásra való tulajdonképpeni felkészülés, az *eukarisztia* kihatása a család mindennapjaira.⁸ Évekre elegendő vita- és elmélkedési anyagot nyújtanak a *hitigazságok* is, amelyeket azonban a családi kör keretén belül már mindig felnőttfejjel, egy kicsit a nevelés, a továbbadás szempontjából kell a résztvevőknek átbeszélniük.

A családi körök hatása

A családcsoportok sok helyütt már a kísérlet stádiumából a több éves tapasztalatszerzésig jutottak el. Ezeknek felmérése alapján summázhatjuk a *családi körök hatását*. Az új vallásszociológiai képződmény természetszerűleg elsősorban a beszélgetésben részt vevő házaspárookra van hatással. Még azoknak a csoportoknak a tagjai is, amelyek felbomlottak, érzékenyebbé válnak a hit, a nevelés kérdéseire, aktívabban kapcsolódnak be a plébánia életébe. A családi körök segítenek közös életvitel kialakításában, az élet dolgainak keresztény szemmel való szemléletében. Fontos eredmény a családon belüli aszkézis újrafelfedezése is. A házások megtanulnak egymással is beszélgetni (sokan talán először teszik ezt meg életükben), okulnak a többi család sikereiből, de sikertelenségeiből is: „más káran tanul az okos”. A közös összejövetelek feloldják a családok különválását, belterjességét, fenntartják a vendégszeretet evangéliumi gyakorlatát. A családok megtanulják megosztani egymás közt idejüket, gondolataikat, adott esetben pénzüket egy részet is. Nem elhanyagolható „mellékhatás” a szomszédokra gyakorolt hatás sem: a keresztény felelősségre ébredő családok könnyebben vállalnak karitatív munkát a környezetükben élőkért is.⁹

A családi körök hatása kiterjed a benne részt vevő házaspárok *gyermekeire*, kisebbekre és nagyobbakra is. Helyes, ha a gyermekek legalább időnként részt vesznek a beszélgetése-

ken, s mindenképp a közös programokon: kiránduláson, templomi ünnepeken. A nagyobb fiatalok közös fórumot rendezhetnek a szülőkkel. Itt derülhet ki, hogy világfelfogásuk között nincs is „ég és föld” távolság, nézeteik nagyon is közelíthetők, áthidalhatók.¹⁰ A családi kör munkájába belekóstoló fiatalok, ifjúsági hittanosok azután házasként is szívesen viszik tovább a szüleik által elkezdett beszélgetéseket, sőt fogékonyságuk, kapcsolatteremtő képességük révén még aktívabb szerepet vállalhatnak a plébániai lelkipásztorkodásból.

Jegyzetek:

1. *Bernhard Liss*: Thema Ehe Familie, Wien, Herder 1974. 60. kk. — 2. *Liss*: i. m. 144. o. — 3. *Dieter R. Tröndle*: Familie und Gemeinde. Regensburg, F. Pustet, 1973. 88. o. — 4. *Liss*: i. m. 145. o. — 5. *Josef Junk*: Familienkonferenz, in: Katechetische Blätter 1980/12. 915. o. — 6. Uo. 919. o. — 7. *Liss*: i. m. 226. kk. — 8. *Dr. Teleki Béla*: A családi kör melege. Becse, 1979. — 9. *Hugo Finken*: Erfahrungen mit Familienkreisen in der Pfarrgemeinde einer Kleinstadt, in: Katechetische Blätter 1980/12. 922. kk. — 10. *Josef Junk*: Familienbeziehungen verbessern, in: Kat. Bl. i. sz. 919. o.

Cselényi István Gábor

ÉPÍTSÜNK KERESZTÉNY CSALÁDOKAT

Századunk magyar családjainak jelentős részét igen nagy történelmi próba roppantotta össze. Az 50-es évek óta a keresztény nevelés nem volt több társadalmi jelenség. — A keresztény szülőket a hirtelen változás felkészületlenül érte. Nem volt és még ma sincs sok szülőnek „érkezése”, hogy ő menjen el kérni, beiratni, esetleg kiharcolni gyermeke hittanulását. „Még erről is nekem kell gondoskodnom? — kérdezte egy méltatlankodó apa — „mire való akkor az iskola?” A szülői ház a rohamosan fejlődő világban és a roppant hajszában, ami szinte minden energiát felemész, legjobb esetben is csak gyenge árnyképét tudja kialakítani a kívánt természetfeletti légkörnek.

Lékai bíboros egyik megnyilatkozásában említést tesz olyan szülőkről, akik bizonyos okokból maguk vállalták gyermekeik hitoktatását. Az összehasonlításnál azonban sajnos kiderült, hogy egyrészt ezek messze gyengébben voltak felkészítve, mint azok a gyerekek, akiket a családdal egyetértve lelkipásztorok tanítottak, másrészt pedig, hogy számszerűen sem sok az ilyen „magántanuló” család. — A tapasztalat és tények igazolják, hogy a családokban és a fiatal nemzedékben egyre inkább gyengül az istenismeret. A hit pislálkoló lesz, torz, babonás elemekkel megfertőzött. Ifjúságunk elidegenedik, vagy hozzá sem „édesedik” a kereszténységhez. Esetleg hiányosan, előítéletekkel ismeri meg azt, ezért nem is vonzódik feléje.

A lelkipásztorok érzik, hogy tenni kellene valamit. És éppen a gyökér, a család körül. Annál is inkább ott, mert az egység és összefogó cél nélküli családok építő közösség helyett heterogén „halmazok” lesznek, amelyek szükségszerűen sebeznek apát, anyát, gyermekeket, sőt társadalmat is. — Carter, kanadai püspök az egyik színódusi összefoglalójában megállapította, hogy ott a k ö z ö s s é g szó hangzott el legtöbbször, mégpedig a Krisztusban megépült közösséget jelentő értelemben, melynek arculata személyes, emberi és nyitott. A személyiség kibontakozásának legalkalmasabb melegágya, éltető ereje az ilyen közösség, ennek pedig alapsejtje a család. Ez ellentétben van az ipari társadalmakban kialakult különböző, ún. közösségekkel — mondotta Carter püspök —, melyeket anyagi, politikai vagy más önző (akár közösségi), de evilági érdek tart össze. — Nekünk, lelkipásztoroknak — ezt olvasva — eszünkbe jutnak a viszályban élő vagy már elvált családok férfi és nőáldozatait, akik lemaradnak személyiségük egészséges bontakozásában, telve vannak lehetetlen védekező, sértő, azonnal támadó, félelmi vagy ezerarcú gátlásos komplexummal. Ha pedig az ilyen családok gyermekei jutnak hozzánk, a szívünk vérzik, mert a szegény kis áldozatok majdnem összeszereskednek a sok szeretethiányból fakadó és egyéb sebekből. Mi, keresztények, meg vagyunk győződve, hogy a bontakozás — legyen az az anyagvilágnak, a kozmosznak jövője, a társadalomnak vagy akár a személynek bontakozása — csak természetfeletti erők közbejöttével, segítségével lehetséges. Éppen ezért küldetésünk van a ma emberéhez, a mai társadalomhoz és annak alapsejtjéhez, a c s a l á d h o z !

A család bontakozása és bontakoztató küldetése

A család tagjai külön-külön és a család együtt mint közösség, csak természetfeletti úton lehetnek boldogok, és csak ezen az úton bontakozhat ki sikerült személyiség. De ennek is feltételei vannak:

— Szerencsések legyenek a természetes alapok. (Soha ne feledjük a skolasztika elvét: gratia supponit naturam — a természetfeletti feltételezi a természetes alapot.)

— Komoly lelki egység legyen a családban. (Ezen a szülőknek egymás és gyermekeik felé való egységét értem.)

— Természetfeletti légkör kapjon helyet és uralkodjék a családban.

Természetes alapok.

— A jó lelkipásztornak gyermek- és családpasztorációjában tisztában kell lennie egy igen fontos lélektan valósággal, nevezetesen az ő s é l m é n y e k hatásával. Mit nevez így a lélektan? Azokat a kezdeti benyomásokat, amiket a szülők a fogantatás pillanatától kb. a kamaszkorig nyújtanak a gyermekeiknek viselkedésükkel, jellemükkel, nevelési módszereikkel, életpéldájukkal, a légkörrel, amit otthon teremtenek.

Fájó és alig gyógyítható sebeket kapnak azok a gyermekek, akik hiába sóvárogznak, hogy szüleik meghallgassák őket. Egy kislány és egy kislány vall erről: „Sokkal többet kellene velünk törődniük. Játszani kellene velünk, kellene hogy felolvassanak történeteket. És ha valamit kérdeznék, feleljenek is rá. Nem kellene minket, gyerekeket olyan sokat egyedül hagyniuk. Valami komoly dologról is kellene egy kicsit beszélniük velünk.” (8 éves kislány) — „Anya dolgozik, kevés ideje jut nekem. Ezért sokszor elmegyek hazulról. Apám se nagyon beszél, dolgozik a házban, meg a kertben, ha hazajön. Szüleimnek nincsen idejük rám. Este meg bekapcsolják a tévét, és ha az ember megmukkan, lehordják.” (12 éves kislány). Nagyon sebző öslemény lehet a gyermekek számára a szülők békétlensége, nézeteltérése: „A nagyok mindig azt mondják nekünk, ne veszekedjünk, viselkedjünk szépen. Este fekszem az ágyban, és a szüleim veszekedeznek, civakodnak — a falon minden áthallatszik. Szitkokat mondanak egymásnak, csupa olyant, amit nekünk megtiltanak. Legszívesebben kiugranék az ágyból és odakiabálnék: Hagyjátok abba! De nem vagyok képes. Mintha megbénultam volna. Hát hogyan ismerje ki magát az ember a világon?” (11 éves fiú). — „A baj nálunk nem most kezdődött. Okai világnézeti ellentétek, a pénz be nem osztása, feltételezésem szerint a szexuális diszharmonia. Ezzel kezdődhetett . . . — Azután elfajult, a lelki kapcsolat teljes hiányához, gyerekek előtti veszekedésekhez, egymás szinte versenyszerű lehardásához vezetett. — Anyám mestere lett mások felingerlésének . . . Nekem nem sok sikerem volt eddig a lányoknál, pedig már jól elmúltam 20 éves. Talán ez is abból a lelki tényből ered, hogy ilyen körülmények között nőttem fel, és ezért nem vagyok teljesen egyenértékű másokkal.” (Egy családott fiatalember). — Kis és nagy gyermekek spontán helyzetfelmérései. Megannyi vádirat. — Istennek hála, akadnak azért pozitív hatású öslemények is, ezekre most nincs mód kitérni. Az eddig felsoroltak alapján is megállapíthatjuk, hogy ez az a terület, ahol mi, lelkipásztorok „beavatkozhatunk” a családok életébe.

Édesapák, ha tudnátok . . . Egy kiváló pszichológus tanár mondta egyszer a szülők iskolájában tartott előadásában az apa személyiségformáló szerepéről a következőket: „Erős akaratú, a jég hátán is megélni tudó, csapások között össze nem roppanó ember azokból a fiúkból és leányokból lesz, akiknek édesapja mintaképpé tud lenni, akik az apaeszményt bele tudják építeni az énjükbe . . . Sajnos, egymás után sodor felénk az élet olyan embereket, akik nem ismerték az édesapjukat, mert kis korukban meghalt, vagy elváltak a szülők, vagy egyéb kiábrándító ok miatt nem tudnak az apára tisztelettel nézni . . . De ugyanezt látjuk ott is, ahol az édesapa telve van jóakarattal, de túl szigorú; ahol terror alatt áll a család, de legalábbis a fiú fél az édesapjától. Ezen esetekben az apaeszmény kialakítása szinte legyőzhetetlen nehézségek elé van állítva.”

A lélekbúvárok legújabb megfigyelései szerint a *helyes Istenkép kialakítása* is döntően az apa viselkedésétől függ. Egy 5 év körüli, igen értelmes kislány — akit elfoglalt szülei helyett a nagymama és a kertész nevelt — a következő megdöbbentő kijelentést tette: „Én többet nem megyek templomba, mert az Isten nem lehet jó. Édesapa sem velem, sem anyuval nem jó, akkor az Isten mint apa (atyá) sem lehet jó!”

Még egészségesnek mondható keresztény családokban is nemegyszer előfordul, hogy hiba van a példamutatásban. Pedig a kereszténységre nevelni annyit jelent, hogy környezetünk előtt állandóan valósítjuk a jézusi életet. Nem a sok „erkölcsi prédikáció” a hatásos. A szeretet nem tanrendszer, hanem élet. Mindig valósuló, boldogító élet. Milyen hibás

annak az apának a magatartása, aki egyébként templomba járó, „jó katolikus”, mégis, amikor este jól kihancurozta magát gyerekeivel és azok lefekvéshez készülődnek, így búcsúzik tőlük: No, majd jön az anyu és imádkozik veletek. — Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak fontosságát, hogy a szülők legyenek teljes szinkronban a nevelés munkájában. Régi statisztika, hogy ahol mindkét szülő komolyan veszi a kereszténységet, ott a gyermekeknek csupán „alig százaléka” lesz fekete bárány a hit szempontjából. Ezért nagyszerű eredmény a lelkipásztor számára, ha minél több fiatalnál éri el azt az igényt, hogy házasságkötéskor azonos meggyőződésű és világnézetű hitvestársat keressen magának.

Hányzik az édesanyák mosolya . . .

„Kezdedben a gyermeknek álmai, / Tündérvilága lelkes ifjúnak, / A férfi boldogsága; játszani / Ily drága kincsek nem adtának.” Vörösmarty Mihály ilyen szavakkal fordul kora hölgyeihez. Valóban igaz: megfagy az élet, kihűl a családi fészek melege, elridegedik a világ, ha a nő elközségesedik, ha az örök nőit többé nem tudja elővárásolni, ha megszűnik mosolyogni, megértően szeretni. A családi tűzhely melegéről a nőnek kell elsősorban gondoskodnia, az ő művészetén múlik, hogy otthon jól érezzék magukat. Igénybe vehető eszközei: izlés a berendezésben, új meg új ötletek az ételek felszolgálásában, kedves stílus, jóízű ebédek, vacsorák, meghitt és kedves együttlétek. És természetesen az egyetlen férfihez — az apához — való hűség egy életen át! Nem kis feladat ez, de örökös hivatás. Megfelelni a férfi nőideáljába vetett reményének, megmaradni a piedesztálon olyannak, akinek feltehető az ugyancsak Vörösmarty által Csajághy Laurának feltett kérdés: „Nem fáradsz-e reám mosolyogni, ha csüggedek, és ha / Megszédít a gond, tűrni szeszélyeimet? / Nagy feladás vár rád: fiatal szívednek erényét / Tenni napul megtört életem árnya fölét.”

Természetfeletti küldetés és a benne rejlő lehetőség. — Az egyik, pár éve tartott püspöki színódus felvázolta a világegyház általános helyzetét, ezen belül a szakularizáció szomorú következményeit: „A klasszikus filozófiai rendszereket elhagyják . . . a világ legtöbb országában növekedett a szekularizáció, amely lassan szekularizmussá válik, vagyis olyan világnézetté, amely többé nem hisz a természetfeletti világban és elveti az ember örök rendeltetését. Ennek az evilágiságnak a nyomai természetesen az erkölcsi életben is megnyilatkoznak . . . A világ szinte minden részén az állami iskolákban a természettudományoké az elsőbbség. Sok helyen kiskarítva és helytelenül szembenállítva a Bibliával és hitigazságokkal. Ebből adódik a nagy kérdés, hogyan és hol tanítsák a mai fiataloknak a keresztény hitet?”

A színódusi atyák abban látták a természetfeletti továbbadásának legalkalmasabb lehetőségét, ha kisközösségekben olyan eleven és életszerű jézusi légkört sikerül teremteni, amely vonzó, meggyőző és életformát alakító hatással van a környezetre. A lelkipásztor számára a legkézenfekvőbb — isteni és emberi jog által védelt és melengetett — kisközösség: a család. A jó pap tehát lehetőségeket keres, hogyan alakíthatja át a családot olyan közösséggé, ahol alkalmas légkör adódik az újabb „megtérések” számára mindaddig, míg végül megszülethet a családtagokban a Krisztust, sőt a Szentháromságot öntudatosan hordozó új ember.

A szabadság kibontakozásának helye is a család. — A lélektan mesterei sokat beszélnek a személyiség struktúrájáról. Ma már szinte általánosan elfogadott Freud módszere, amely a személyiséget szimbolikusan három fő elemre bontja.

— 1. Az *id* a személyiség alaprendszere. Tartalmazza (pszichológiailag) mindazt, ami öröklött, amit már születésekor magával hoz az ember. Energiáját testi folyamatokból meríti. Örömkereső vagy fájdalomkerülő (feszültségcsökkentő) irányulásait ún. elsődleges (reflex) folyamatok útján valósítja meg. Várni nem tud, kis állatka az emberben.

— 2. Az *ego* a személyiség másodlagos rendszere. Akkor alakul ki, amikor a személy rájön arra, hogy alkalmazkodnia kell. „Meg kell keresnie az ételt.” Realitáselvnek is nevezik. Amikor a személy meggátolja a feszültség feloldását, míg bizonyos szempontok szerint meg nem találja az alkalmas tárgyat, akkor már az *ego* működik benne. Az *id*et felváltja az *ego*. Ez biztosítja a szükséglet reális kielégítésének feltételeit és ellenőrzi sikerét. Késleltet és differenciál.

— 3. A *superego* a közösség értékrendszerének és eszményeinek belső képviselője. A *superego* az ideálisra törekszik, szemben az *ego* által képviselt realitással. Inkább a tökéletességet keresi, mint az örömet. Ezeket a magasabb eszméket a szülők, nevelők képviselik először a gyermek előtt. Ebből alakul ki a lelkiismeret. Amit a szülők kívánnak, szentnek tartanak és jutalmaznak, az mint *egoideál* vetődik be a gyerekebe. A lelkiismeret

a bűnösség tudatával büntet, az egoideál a büszkeség érzésével jutalmaz. A superego kialakulásával az önkontroll lép a szülők, a külvilág ellenőrzése helyébe.

Egészséges, harmonikus egyénnél a három rendszer csak ritkán ütközik egymással. Ha ez meg is történik néha, a személyiség hamarosan megtalálja a módját az egyensúly helyreállításának. A superego diadalra jutása igazában a személy szabadságának megszületése. Különösen így van, ha a magasabb eszmék és ideálok között megjelenhetnek a természetfeletti motívumok is. A hívő, okosan keresztény szülők ezért ilyen ideálokat jelenítenek meg életükkel: szeretet, imádás, nagylelkűség, megbocsátás, az örök élet biztos reménye, a gondviselő Istenről való megbizonyosodás . . . stb. Rendkívül fontos, hogy az egyén már kiskorától rendelkezzen ilyen eszményekkel is, mert különben — különösen a mai technizált világban — könnyen eshet a manipuláció rabságába.

A mai embernek egyre kevésbé van saját állásfoglalása, mert szinte mindent szájába rágnak a tudomány, az iskola, a közvélemény stb. eszközeivel. Gondolkodni alig van idő, mert ha más nem, a televízió vagy egyéb betervezett program elvon az egyéni, szabad kezdeményezéstől. Így azután szinte észre sem veszi az ember, hogy nem „szabad személy” többé. — A szekularizált, elanyagiasodott világban hamar elfognak az egyént érintő ideák, mert minden a társadalom jövőjét szolgálja, s az egyéb szükségyszerűen „géppé” alacsonyodik. És itt van az a pont, ahol az igazi keresztény családok hivatásukat teljesíthetik azáltal, hogy kivonják a családtagokat a manipuláltság megrekedt állapotából, időt, légtérrel teremtnek és eszményeket „élnek” a gyermekek és egymás elé, amelyek beláthatatlan távlatokat nyitnak az egyén szabad bontakozása felé.

Lelkipásztorok és szülők közös feladata

Hogy egy keresztény ideál hatékony tud-e lenni, az nagyrészt attól függ, hogy a befogadó számára biztosítva van-e a szabad döntés lehetősége. A lélektan a szabad személyiségbontakozás legnagyobb akadályának azt tartja, ha a neveltek, a szellemileg vagy erkölcsileg „alattvalónak” nincsen módja a „visszacsatolásra”! — Ezen azt értik, hogy például a szülő valami mulasztáson éri gyermekét, azonnal nekitámad: „Már megint egyest hoztál, igen, mert ellustultad az időt . . .” Ekkor a gyerek próbálna megszólalni: „De apukám, az úgy volt . . .” — „Semmi úgy volt, haszontalan! Azonnal leülzs tanulni, nincs tévé, nincs játékl!” — „De apukám . . .” — „Fogd be a szót. Végeztem!” — Igen, végzett. És itt a tragédia! A gyerekeknek nincs visszacsatolási lehetősége, nincs módja arra, hogy elmondja, amit védelmére felhozhatna. — Vagy: „Most pedig elmégy és meggyónsz.” — „De most én . . .” — „Nem érdekel a te véleményed, azt mondtam, mégy . . .” — Megint nem mondhatta meg az elgondolását. Következmeny: vagy bárgyú, akarat nélküli, szegény kis bábember lesz az ilyenből, akit minden szél ide-oda sodorhat, vagy éppen az ellenkezőjévé alakul: keserű lázadás, elégedetlenség, tekintély elleni dacos ellenállás torzítja el majd a lelkét.

Hasonlóképpen fontos a visszacsatolás lehetősége a hitigazságok továbbadásánál. Vannak juh-lelkek, akik kedvesen mindent elfogadnak, mert bíznak bennünk. De vannak — és ezek a szerencsésebbek — kérdezők, örök problémázók, megtérni akarók, az „értelmes hit” keresői. Súlyos hiba lenne szülők és lelkipásztorok részéről az ilyeneket elhallgattatni vagy éppen szidni.

Családegyház. — A II. Vatikáni zsinat újra felhívta a hívek figyelmét arra, amire másfél ezer évvel ezelőtt Aranyszájú Szent János: úgy kell felépíteni a családot, hogy az családegyház legyen. A család ugyanis egyházzá válik, amikor Isten eszköze lesz. Amikor Isten dicsőíti mások előtt is. Ehhez azonban az kell, hogy kiegyensúlyozottság, kölcsönös megbecsülés és igazi szeretet uralkodjon benne. Mint „házi egyház” világba nyúló ága a gyökérnek, a katolikus (egyetemes) egyháznak. Feladata, hogy élje azt, ami a nagy egyházban történik. Néhány magyar édesanyának és édesapának megnyilatkozását írom ide, hogy mi, papok is eltanuljunk ötleteket az egyetemes egyház ritmusába való bekapcsolást célzó munkánkhoz: „Nálunk a tudatra ébredő gyerekek elsősorban úgy kerülnek kapcsolatba az élő egyetemes egyházzal, hogy velünk jönnek templomba. Jó, ha a kicsi szülei és testvérei oldalán vesz részt a szentmisén még akkor is, ha esetleg rendetlenségeivel zavarja őket az imában, vagy egyenesen lehetetlenné teszi imájukat. Igen sokra tartom a tudat alatti ösélmenyeket!” (Egy édesapa). — „Mi lesz a gyermekemmel? A világ nem keresztény. Szeretnék körülfutni és kérni a szétszórtan élő keresztényeket: segítséket, tartsunk össze, mentjük meg gyermekeinket az 'idegen' világ veszélyeitől, mentjük meg a szakadék szélén kóborlástól. Érezzék ők is, hogy a felnőttvilág keresztény része szilárd alapot, biztos világnézetet, örömteli életet, valami többet tár eléjük, mint a határozatlan világszemléletű vagy ateista társadalom. Szívesebben bíznám a gyermekemet egy irni-

olvasni alig tudó hívő, igazi hitben élő keresztényre, mint egy bizonytalan hitű egyetemi tanárra . . ."

„Néhány évvel ezelőtt gyermekeink szokása volt, hogy ha este valahová elmentünk, sők nekünk is megágyaztak, akkor az ágyunkba tettek egy macit és annak a mancsába a Szentírást . . . Ilyenkor akármilyen későn is értünk haza, olvastunk belőle egy fejezetet.” — „Mindig megemlékezünk azokról, akik értünk imádkoznak, akik imáinkat kérték. Betegekről, halottakról, nagyszülőkről, minden magyar gyerekről. Van egy kis fohászkodás, amit mindig elmondunk: Katolikus vagyok. / Katolikus maradok. / Őseimnek szent hitétől / Soha el nem szakadok. Amen.”

Milyen kitűnő megvalósítások ezek itt nálunk, hazánkban. Hála Istennek, mind több az igazán keresztény családok száma, és szép lelkipásztori eredmények is vannak. Az egyre harmonikusabban bontakozó családokban valódi személyiségek alakulnak. Jóízű emberek, akikkel jó együtt lenni, akik képesek arra, hogy egymás terheit is felvegyék. Az ilyenekből alakult családok egymás felé vonzódnak, összefognak, tudnak egymás küzdelmeiről, szeretnek, boldog életet élnek és így boldogítanak.

Számunkra, lelkipásztorok számára első és legfontosabb közösség a család. A jövő nemzedék életet, fantáziát, szabadságot, állandóan bontakozó, a végtelent ígérő léghőrt keres. Ezért ne feledjük az Írás nekünk is szóló intó szavait: „Vigyázzatok, testvérek, hogy egyiktekben se legyen hitelenségre hajló gonosz szív, és el ne szakadjon az élő Istentől, hanem lelkesítsétek egymást mindennap, amíg az a „ma” tart, hogy meg ne keményítsen a bűn családsága. Hiszen Krisztusnak lettünk sorstársai, de csak úgy, ha kezdetől fogva táplált szilárd bizalmunkban mindvégig állhatatosan kitartunk” (Zsid 3,12—14).

Kerényi Lajos

HÉTVÉGI LEKGYAKORLATOK CSALÁDI KERETBEN

Az ötnapos munkahétre való áttérés hazánkban is megváltoztatta a családok életrendjét. Még nem készült felmérés arról, hogy ki mire fordítja megnövekedett szabad idejét, de tapasztalatból tudjuk: Sokan kirándulnak, hétvégi házukba vagy nyaralójukba utaznak, mások különmunkát vállalnak, építkeznek, hobbikertet művelnek vagy olvasással, művelődéssel, szórakozással, sportolással töltik a hétvégi két napot.

Mindzekekkel a lelkipásztorokodásnak is számolnia kell. A nehézség — gondolom — azonnal feltűnik. Az ugyanis, hogy a hétvégét rendszeresen lakóhelyüktől távol töltő családok kiszakadnak plébániai közösségükből, legalábbis ami a legfontosabbat, az eukarisztia közös ünneplését illeti. Ez valóban probléma. De a megnövekedett szabad idő nemcsak problémát okoz, hanem új lehetőségeket is jelent. Ezek feltárása és kimunkálása sürgető feladat, melyet addig kell elvégezni, amíg az új szokások nem rögzödtek, amíg a családok hétvégi programjában van még „üres hely” a pasztoráció számára. — Családokról és nem egyénekről van szó, mert társadalmi szempontból mindenképpen kívánatos, hogy a hétvégi szabad időt elsősorban a válságba jutott család megszilárdítására, a meglazult családi kapcsolatok helyreállítására fordítsuk. De a családi közösség ápolására szölit fel bennünket az V. Püspöki szinódus, és ennek nyomán Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdításában II. János Pál pápa is, hiszen a II. Vatikáni zsinat óta egyre nyilvánvalóbb, hogy a keresztény családoknak döntő szerepük van az evangelizálásban, az egyház építésében.

Mit tehetünk? Nyilvánvaló, hogy az új helyzetben — márpedig a helyzet nemcsak az ötnapos munkahét, hanem sok más tényező következtében is új — a családpsztoráció új formáit kell megtalálni. Ilyen forma körvonalai bontakoznak ki azokban a hétvégi családi lelkigyakorlatokban is, melyekről az alábbiakban szó lesz. — Mielőtt azonban a gyakorló lelkipásztor legyintve-sóhajtvá továbblapoz, két dolgot gyorsan előrebocsátok: — Az egyik, hogy a családi lelkigyakorlatok szervezésének, vezetésének munkája nem a hétvégeken különösképpen túlterhelt papokra, hanem a pasztorációba bevonható, az evangélium hirdetésére elkötelezett világiakra vár. — A másik, hogy nem íróasztal mellett kiagyalt ötletéről van szó, hanem olyasmiről, ami — bár csak csírájában — már létezik. — Mielőtt a további ismertetésbe belemerülnénk, tisztázzuk a célt. A hétvégi családi lelkigyakorlatok célkitűzéseit két pontban foglalhatjuk össze: — 1. Segítségnyújtás a család lelki közösséggé formálásához, ezáltal a zsinat óta annyiszor emlegetett család-egyház építése; — 2. Az egyes családtagok — szülők és gyerekek — hitének megerősítése, keresztény életének elmélyítése, méghozzá magában a családi közösségben, tehát ott, ahol mindennapi életüket élik.

Gyakorlati feladatok — Hétvégi lelkigyakorlatra legcélszerűbbnek látszik két, egymással már kapcsolatban álló családot összehozni. Ez a kapcsolat lehet egyszerűen a templomból, a plébániai munkából való ismeretség, lehet rokonság, munkatársi viszony, szomszédság, barátság. De még ezeknél is jobb, ha a két család között már ún. „testvércsaládi” viszony áll fenn vagy van alakulóban, ami azt jelenti, hogy kapcsolatuknak vallási vonatkozásai is vannak. Az is hasznos lehet, ha egy elmélyültebb vallási életet élő családot egy olyannal hozunk össze, mely még csak az első lépéseknél tart, vagy csak felszínesen éli a hitét. Ilyenkor az erősebb példája segítheti a gyengébbet, nemcsak a lelkigyakorlat két napja alatt, hanem a továbbiakban is.

Létszámban mindez négy szülőt és öt-hat, különböző korú gyermekeket jelent, továbbá a lelkigyakorlat vezetőjét és esetleg azt a segítőtársát, aki a gyerekekre felügyel. Ez összesen 10—12 személy, ennél nagyobb létszám már csak a férőhely miatt sem nagyon képzelhető el, kevesebb pedig egyrészt nem „gazdaságos”, másrészt lelkileg sem olyan hatékony. — A lelkigyakorlat színhelye lehet egy (télen fűthető) nyaraló, mely a részt vevő családok egyikének tulajdona, vagy a plébánia hívei ajánlják fel esetenként ilyen célra; lehet egy megüresedett falusi plébánia, egy működő falusi plébánia használaton kívül álló szárnya, kulcsos turistaház stb. A lényeg, hogy nyugodt együttlétre alkalmas helyiséget, megfelelő számú fekvőhelyet, esetleg főzési lehetőséget nyújtson. — A részt vevő családok körülményeitől függően (munkaidő befejezése, közlekedés stb.) péntek késő délután vagy szombatn reggel utaznak a helyszínre és vasárnap este térnek haza. Ha ott nem tudnak szentmisén részt venni, úgy utaznak haza, hogy lakóhelyükön még elérjék az esti szentmisét.

A vezető — A családi lelkigyakorlatok vezetésére szombatn—vasárnap számításba sem jöhet, de egyébként is, ez a feladat sajtóságosan világiakat igényel. Olyan világiakat, akik akár szervezeten, akár önműveléssel, kellő hitbéli ismereteket szereztek, akik elkötelezett keresztény életet élnek, és akik átérzik egyetemes papságukból származó evangelizációs küldetésük felelősségét, de akik ugyanakkor két lábbal benne állnak a világban, akik a család, a munkahely, az utca életét mindennapos, személyes tapasztalatból ismerik.

Világiak? — kérdezhetné valaki. Ismeretes, hogy a kereszténység első századaiban a lelki vezetés nem volt feltétlenül papi feladat. Egy volt a fontos, hogy a lelki vezető maga „pneumatikosz”, „lelki ember”, pontosabban „Lélekkel eltelt ember” legyen. Különös kegyelem, hogy a világi hívők között ma ismét egyre több ilyen „Lélekkel eltelt ember” bukkan fel és kínálja szolgálatait. Attól ma még sokan idegenkednének, hogy személyes lelki problémáikkal világi emberhez forduljanak. De annak a családi közösségben kibontakozó, sajtóságosan világi lelkiségnek a gondozásában, melyről itt szó van, a világiak illetékességét nemigen lehet kétségbe vonni. — Kik jöhetnek számításba? Elsősorban olyan középkorú, családi férfiak és nők, akiknek a gyermeknevelésben, családi életben kellő tapasztalatuk van, és akiknek saját gyermekeik már felnőttek, ezért megtehetik, hogy a hétvégeken otthagyják otthonukat. — Másodsorban azok a nem családos férfiak és nők, akik társadalmi helyzetüknél vagy foglalkozásuknál fogva (pl. pedagógusok) járatosak a családi élet, a gyermeknevelés kérdéseiben.

Ha a családi lelkigyakorlat a plébániai közösség keretében folyik és a plébániai családpasztoráció része — márpedig minden érv amellet szól, hogy így legyen — természetesen, hogy a lelkigyakorlat vezetője a plébánostól kapja a megbízását, és munkájáról neki számol be. A világi munkatársak felkészítése és tevékenységének irányítása többletmunkát jelent ugyan a lelkipásztorának, de ezzel a munkával mintegy „megsokszorozza” önmagát. Sőt, közvetve olyan eszközöket is az evangelizáció szolgálatába állít, melyek neki, a papnak nem állnak rendelkezésére.

Tartalmi kérdések — A családi lelkigyakorlat csak akkor lehet hasznos, csak akkor érheti el a bevezetőben jelzett célját, ha vezetője tudja, hogy a részt vevő családoknak, azon belül az egyes családtagoknak Isten felé vezető útjukon most éppen mire van szükségük, és azt, amire szükségük van, meg is tudja adni nekik. Hatékonysága éppen ebben a „testreszabottságban” van, de ez teszi ugyanakkor hallatlanul nehéz feladatává is. Amit a vezető emberileg megtehet, csupán annyi, hogy előzetesen, több alkalommal is felkeresi a családokat, igyekszik minél jobban megismerni őket, felderíteni nehézségeiket, megkeresni azokat a pontokat, ahol egyéni lelki életükben vagy a családi közösség tekintetében segítségre, tanácsokra szorulnak, és ezekben a kérdésekben lelkiismeretesen felkészül a szakirodalom és saját tapasztalatai alapján. De hogy ez mennyire nem elég, csak az tudja, aki hasonló feladattal küszködött már. Végzetes hiba lenne megfélekedni róla, hogy a családpasztoráció nem más, mint a családi közösségben megvalósuló egyház építése, márpedig az egyház építése nem a mi műünk, hanem a bennünk és általunk munkálkodó Szentléleké. A lelkigyakorlat vezetője csak akkor tudhat megbirkózni feladatával, ha valóban

„pneumatikosz”, vagyis a Lélek embere, aki ugyan saját képességeit, szaktudását, tapasztalatait állítja csatasorba, általa mégis Isten Lelke építi Krisztus egyházát.

Nézzük most már közelebbről, hogy miből is áll egy ilyen családi lelkigyakorlat. — Vannak programok, melyen a felnőttek és a gyerekek közösen vesznek részt. Ide tartoznak azok a „bemutató foglalkozások”, melyeknek célja, hogy a szülőknek mintát, ötletet és bátorítást adjon a gyermekekkel folytatandó lelki beszélgetésekhez. A világról sem póthittanórák, még kevésbé „lelkizések” ezek, hanem a gyerekek érdeklődését messzemenően figyelembe vevő, aktív közreműködésükre építő közvetlen légkörű beszélgetések a hit dolgairól, a keresztyén élet számukra éppen aktuális kérdéseiről. A beszélgetést elindíthatja egy erre alkalmas szentírási részlet vagy más történet felolvasása, megtörtént eset elmesélése, egy diafilm levetítése, egy közösen elénekelt dal szövege vagy ezekhez hasonló. A beszélgetést a vezető irányítja, de a szülők sem passzív hallgatók, hanem előzetes megegyezés szerint kisebb-nagyobb feladatokat kapnak, melyekkel mintegy begyakorolják magukat hasonló beszélgetések önálló irányításába. — Ugyancsak közös a felnőttek és a gyerekek reggeli, illetve esti imádsága. Olyan családok esetében, melyeknél a közös imádság már meglévő gyakorlat, a vezető igyekszik tanácsaival, személyes példájával ezt a családi imát még elmélyültebbé, még gazdagabbá tenni. Azoknak a családoknak viszont, melyeknél a közös ima még nem szokás, éppen a lelkigyakorlat nyújthat erre példát és ösztönzést. — Közös végül a szombat esti vagy vasárnapi szentmisén való részvétel, akár a lelkigyakorlat színhelyén, akár az otthoni templomban történik. Ha van pap a lelkigyakorlatos hely közelében, kerüljön sor lehetőleg a résztvevők gyónására is, de mindenképpen kívánatos, hogy a felnőttek és azok a gyerekek, akik már voltak első áldozók, közös szentáldozáshoz járuljanak.

Az együttes foglalkozások mellett alkalmat kell teremteni a felnőttekkel való külön beszélgetésre is. E beszélgetések tematikája annyira gazdag, és a résztvevők igényei szerint az egyes esetek annyira különbözők, hogy éppen csak megemlítek néhányat a legvalószínűbb témák közül. — Kevés szülő ismeri az egyház tanítását a családról és a szülői hivatásról. A zsinati okmányok és más hivatalos megnyilatkozások, cikkek alapján érdemes ezekről a kérdésekről elbeszélgetni. Segítheti a beszélgetés a családi katekézist, konkrét kérdések alapján bővítheti a szülők hitbeli ismereteit. El lehet beszélgetni a szerelemmel, a nemiséggel kapcsolatos újabb katolikus állásfoglalásokról. Felhívhatjuk a figyelmet az egyházban világszerte tapasztalható lelki megújulásra, különösen az olyan jelenségekre, melyek a családdal, a világiak lelkiségével kapcsolatosak. Tanácsokat adhatunk a gyermekek vallási nevelésére, a felmerülő nehézségek megoldására, az egyházi év ünnepeinek családi körben való megülésére, a családi bibliaolvasásra. — Segítheti egy ilyen beszélgetés a házastársak egymás felé való megnyílását, bátoríthat arra, hogy tudjanak, merjenek beszélni egymással lelki, hitbeli kérdésekről, hogy ne csak egymás mellett, hanem együtt, közösségben éljék meg hitüket. Tanácsokat adhat arra, hogy miként lehet élő közösséget kialakítani a gyerekekkel. Buzdíthat az elmélyültebb egyéni és családi imára és így tovább. — Annyi megbeszélendő van, hogy akárhány hétvégi lelkigyakorlatra is elegendő lenne. Két nap alatt nyilván nem lehet minden kérdést elintézni, de ez a két nap lendületet adhat a szülőknek, hogy hazatérve önállóan keressék a folytatást. — Éppen ezért arra is kell egy-két óra, hogy a hallottakat ki-ki egyénileg is végigelmélkedje, végigimádkozza. Külön „cellák” persze nincsenek erre, de a kert vagy a közeli park, egy magányos séta igen alkalmas az Úrral való csendes együttlétre.

Mit csinálnak ezalatt a gyerekek? A figyelmet, elmélyülést igénylő foglalkozásból számukra elég annyi, amennyit a felnőttekkel közös lelki beszélgetés nyújt. Ha a lelkigyakorlat vezetőjének van segítőtársa (pl. egy egyetemista vagy főiskolás korú fiú vagy lány), a felnőttek foglalkozásával egyidőben szervezhet a gyerekeknek egy-két olyan, életkoruknak megfelelő játékos foglalkozást, amely figyelmüket a hit kérdései felé irányítja (pl. hittani vetélkedő, bibliai történetek eljátszása, rajzverseny és -kiállítás stb.). De talán még hasznosabb, ha egyszerűen csak játszik velük, elviszi őket sétálni és a közben adódó helyzeteket használja fel a keresztyén magatartás gyakoroltatására vagy egy spontán adódó kérdés megbeszélésére. Az ilyen rögtönzött beszélgetés gyakran mélyebb nyomokat hagy a gyerekekben, mint a legmódszeresebb foglalkozás. — Ha nincs erre külön személy, a gyerekek felügyeletét idősebb testvér vagy végső esetben felváltva a négy szülő egyike is elláthatja.

Mindez csak vázlatos kép a családi pasztorációnak erről az új területéről. De talán elég arra, hogy bátorítást és néhány ötletet adjon azoknak, akik felismerik a benne rejlő lehetőséget, és meg akarnak próbálkozni vele. Ehhez a pap részéről jóformán nem kell más, mint a megfelelő vezetőket megtalálni, felkészíteni, és a lehetőséget a templomban meghirdetni.

Felmerülhet végül az a kérdés, hogy vajon egy egyházközség hány családját érintheti ez az akció? — Ha egy plébánián csak két olyan világi akad, aki erre a munkára hivatást érez

és alkalmas, és mindkettő havonta egy lelkigyakorlat vezetését tudja vállalni, ez évente mintegy ötven családot, tehát száz felnőttest és mintegy száz-százötven gyermeket érint. Nem nagy szám, de talán nem is ez a fontos. Akkor is megérné, ha csak egyetlen család tagjaiban sikerülne mélyebbre tenni a hitet, tudatosítani a keresztyény hivatást, csak egyetlen családot sikerülne élőbb, igazibb, krisztusibb közösséggé formálni. De miért ne hihetnénk abban, hogy Istennek tett szolgálatainkat az Ő áldása kíséri? Miért ne hihetnénk abban, hogy a lelkigyakorlatokon részt vevők többsége meg is valósítja azt, amire ott indítást kapott, sőt más családoknak is továbbadja? Hogy az így összehozott családok továbbra is kapcsolatban maradnak, erősítik egymást a hitben, és tanúságtévő életük hatása más családokra is kisugárzik? Miért ne hihetnénk abban, hogy a kovász valóban megkeleszti a tésztát, melyben elvegyítették? (Mt 13,33)

„Az evangelizáció jövője legnagyobb részben a családi egyháztól függ” (Familiaris consortio, 52). Ha így van, minden lehetőséget fel kell használnunk a keresztyény családok megerősítésére. Ilyen lehetőséget kínál a szabad hétvége. Kár lenne elszalasztani.

D.L.

A CSALÁDPASZTORÁCIÓ — EGY VILÁGI SZEMÉVEL

A család pasztorációjának kérdései az utóbbi időben ismételten szerepeltek a TEOLÓGIA hasábjain, sokat foglalkoztak azokkal más hazai katolikus lapok, sőt lelkipásztori továbbképző kurzusok is. Felvetődik a kérdés, fontos-e ezek után is foglalkozni a családpsztorációval? — Igennel kell válaszolnunk, mert úgy tűnik, hogy a jövőbe mutató kezdeményezések eddig nem váltak általánossá, a jó példa csak lassan terjed.

A család világszerte tapasztalható válsága a mi társadalmunkat is elérte, sőt, mintha nemzeti sajátosságaink fokozták is azt. Gondoljunk csak a válási és a születési arányszámra vonatkozó világstatisztikákban elfoglalt „rangos” helyünkre! Ez kihívást jelent mindazoknak, akik elkötelezték a család intézményének, értékeinek védelmére. Az egyház küldetése, a talentumok kamatoztatásának kötelezettsége egyrészt, — a társadalom érdeke, az embertársaink sorsáért való felelősségünk másrészt, — sürgetik a hatékony családpsztorációt.

Élve a lehetőséggel, hogy mint családos ember hozzászólhatok a témához, az alábbi kérdéseket szeretném érinteni:

— Mi indokolhatja az általános pasztorációs küldetésen belül a külön családpsztorációt, milyen körülmények, követelmények, célok alapozzák meg szükségességét?

— Mi az oka, hogy a családpsztoráció nálunk mindeddig nem bontakozott ki?

— Mivel segíthetnénk ezen a téren az előbbre lépést?

A családpsztoráció az általános pasztoráció szerves része. Kalazanti Szent József vagy Don Bosco sajátos lelkipásztori munkája sem állt ellentétben koruk pasztorációjával, hanem az igényeknek megfelelően kiteljesítette azt. Ők felismerték az akkori veszélyeztetett, kallódó rétegek szükségleteit és azt is, hogy milyen módon közelíthetik meg ezeket a rétegeket. A szociológia és a lélektan felismeréseinek közkinccsé válásával a rétegpasztoráció nem lehet többé egyes kiválasztottak feladata, hanem az egész egyház feladatává vált. Sem a társadalom, sem az egyház nem tekinthető homogénnek. Különböző rétegeinek igényei, fogékonysága, értékrendje, nyitottsága nagyon eltérő. Gondoljunk csak arra, hogy a nagyvárosi értelmiség vallási igénye növekszik és intellektuális irányba tolódik el, viszont falun a vallási igény erősen csökken. Vagy nézzük azt a megdöbbentő jelenséget, hogy a templomi hitoktatáson az általános iskola befejezése után szinte kizárólag csak a gimnazisták vesznek részt. Az egyes rétegeket jellemző különbségeket figyelembe kell venni ahhoz, hogy a pasztoráció eredményes legyen. — A családpsztoráció jelentősége azonban nem szűkíthető le a család megerősítésére és ezen keresztül a társadalom részére nyújtott közvetlen segítségnyújtásra. Pázmány Péter óta jól ismert nálunk a családi evangelizáció fontossága. Az ifjúságpasztoráció tapasztalatai is egyértelműen erősítik meg a családi háttér meghatározó szerepét. Megkockáztatható az az állítás, hogy ha az elmúlt évtizedekben a lelkipásztori energiáknak csak kis részét is tudatosan a család, a szülők felkészítésére, felelősségük felbresztésére, nehézségeik megoldására fordítottuk volna, ifjúságunk helyzete kedvezőbb lehetne. Ilyen megvilágításban a családpsztoráció még szorosabban kapcsolódik az általános pasztorációhoz, annak elmélyítését jelenti.

A család intézményének válságában a családpsztoráció legfontosabb feladata a családok szentségi életközösségének erősítése, felbomlásuk járványával szemben ellenálló képessé-

gük fokozása. Ha igaz, hogy a feltétlen, egész embert kívánó és életre szóló elkötelezettségekől való irtózás kortünet — amit bizonyít a papi, pedagógusi, betegápolói és más komoly áldozatot követelő hivatások megfigyeltetése —, akkor ennek bizonyára nagy szerepe van a család intézményének válságában. Ezért az evangéliumi szellemű áldozatvállalásnak a tudatosítása nagyon segíti a családban élőket az állapotukkal járó áldozatok vállalására vonatkozó döntésben; ez egyben a kritikus ponton való túllendülést, a családi élet boldogságát is biztosítja.

A családpsztoráció nehézségeit vizsgálva néhány okot szeretnék megemlíteni:

— Sokak számára hiányosnak tűnik a családpsztoráció lelki megalapozottsága, azt kampányszerűnek, taktikai, szervezési kérdésnek, netán divatnak tartják. Bizonyára sokszor valóban taktikai, módszertani kérdések állnak előtérben, de ez érthető is, hiszen a helytől, időtől, körülményektől függő forma megtalálása élenk eszmecserét, együttgondolkodást igényel. Így fordulhat elő, hogy a tartalom, amely állandó, és nem is lehet viták tárgya, elsikkadni látszik. Nyilvánvaló, hogy a családpsztorációnak is az evangéliumi hitelesség az alapja. Ez a tettekben megnyilvánuló hitelesség ad töltést a legkülönbözőbb formáknak.

— A családpsztoráció kibontakozásának további akadályja lehet a kényelmesség vagy a nehézségektől való óvatos tartózkodás, az ügyet mintegy rábízva az Úrra, hiszen „a Lélek ott fú, ahol akar”. Hány cselekvési lehetőség, kihívás sikkadt el, hány talenterem maradt elásottan a passzivitás, tartózkodás miatt! Úgy gondolok, hogy Cromwell mondása a mai psztorációra is érvényes: „Bízzál Istenben és tartsd szárazon a puskaport!” Bizzunk a Gondviselésben — mégpedig nem csupán emberi viszonylatú és léptékű bizakodással —, de ne hagyatkozzunk Rá olyan dolgokban, melyek elvégzésére mi is képesek vagyunk, hiszen azért kaptunk erre megbízást!

— Végül a szervezési jellegű problémákra szeretnék rámutatni. Az elmúlt évtizedekben — nemcsak az egyházban — végigsöpört egy tekintélyt, intézményt, irányítást eltörölni próbáló áramlat. Jól tudjuk, hogy milyen szükség van mindenütt a jól működő szervezetre, fegyelemre és tekintélyre. Így a psztoráció terén is! Az intézmények körüli vihar nyomán ma tisztultabb légkörben — a Szentírás fényénél az egyháztörténelemből levonható tanulságokat is hasznosítva — e terén is előbbre léphetünk.

Az előbbre lépés lehetőségeit keresve a következő gondolatok vetődnek fel. A családpsztorációnak egyrészt a családok tagjai, mint a közösség megvalósítói, az állapotbeli kötelesség hordozói felé, másrészt a család mint közösség felé vannak feladatai. — Hazánkban a családok tagjainak psztorációjára alkalmas formák korábban is voltak, itt elsősorban a keretek korszerűsítésére van szükség. Gondolok itt a hagyományos lelkigyakorlatos kurzusokra férfiak, nők, illetve házaspárok számára. A technikai feltételek adottak. Nemcsak a lelkigyakorlatos ház, hanem a nyári hónapokra megüresedő katolikus gimnáziumok diákotthonai is lehetőséget adnának lelkigyakorlatok, kurzusok tartására. Egyházközségekben a párbeszéd foglalkozások, esettanulmányok, lelkinapok és a személyes beszélgetések rendszeresítése lenne fontos. Formai szempontból egyszerűnek látszik a családok tagjainak psztorációja, de a „közellét” problémája rendkívül fontos. Ha a lelkipásztor nem ismeri a rábizottak problémáit, gondolkodásmódját, hogyan is tudna befogadásra alkalmas eligazítást adni? A hallgatni és meghallgatni tudás, részvét a gondokban, az olyan mélyen evangéliumi gyökerű empátiakészség, az együttgondolkodásra való készség lennének e nehéz feladat megoldásának emberi tényezői.

— A családi közösség egészét tekintve a családpsztoráció lehetőségei nehezebben körvonalazhatók. Leginkább olyan alkalmakhoz kapcsolhatók, ahol a család mint közösség nyilvánul meg (jegyesoktatás, esküvő, házszentelő, keresztelő, beteglátogatás, gyászmisék, házaspári lelkigyakorlatok stb.). Az ilyen alkalmak szaporítása a családpsztoráció fontos feladata. Így például a hittanosok szülői értekezlete, keresztelői előkészítés, felnőttkatekézis, ünnepi összejövetelek alkalmával fokozatosan bevezethető, elvárható, majd szokásossá tehető mindkét szülő jelenléte. Ne feledjük a liturgia által nyújtott lehetőségeket: különböző évfordulós szentmisék pl. az előző évben házasságot kötöttek meghívásával, vagy családi ünnepekhez kapcsolódóan jó alkalmat jelentenek a családi közösségek psztorálására. Még a templomtakarítás és a kisebb karbantartási feladatok megoldása is rábizható váltakozva egy-egy családra. A lehetőségek, a környezeti adottságoktól függően, bizonyára bővíthetők. Azonban mindig az egész család közös ünneplésén, vagy erőfeszítésén van a hangsúly, mert ezek által tudatosul a családi közösség, a benne rejlő erő és érték. Ezek az alkalmak egyben lehetőséget kínálnak a lelkipásztor számára a már említett „közellét” megvalósítására is.

— A családok közötti kapcsolatok erősítése szintén nagy jelentőségű. Ezek a kapcsolatok önmagukban is alkalmasak a család intézményének védelmére. A közösség

megtartó erejét nyújtják ezek a kapcsolatok olyan helyzetben, ahol a zilált, vagy csonka családok egyre nagyobb számban tűnnek fel a még ép családok környezetében (munkahely, lakóhely, iskola, sőt egyházi közösség) és utánzásra kényszerítő mintává válhatnak. Összefügg ezzel egy, az elváltak utóbbi időben kibontakozó pasztorációjára vonatkozó gondolat. E munka során nagyon fontos annak hangsúlyozása, hogy az elváltak sorsukat (büszkeségből, önigazolásból stb.) ne mint megoldást, követendő példát mutassák be környezetük számára. —

Az országot járva több helyen is találunk családpassztorációs kezdeményezéseket vagy már rendszerre vált megoldásokat is. Úgy tűnik azonban, hogy ezekben az esetekben a lelkipásztorok külön-külön fedezték fel ugyanazokat a módszereket. Ez pedig rengeteg hasznos energia felesleges elhasználását jelenti. A családpassztoráció előmozdítására egységes program kidolgozására lenne szükség, amely figyelembe venné a helyi sajátosságokat (pl. falu, főváros, diaszpóra) és a lelkipásztorok személyes adottságait. Ennek alapján lehetne az egyes plébániákon, illetve családpassztorációs központokban kidolgozni a helyi tennivalókat. Így mindenütt végrehajtható reális programokat lehetne készíteni. Fontos e programok megvalósításának figyelemmel kísérése. Az egységes programban az elvi megalapozás mellett módszertani kérdéseket is tárgyalni kellene. A program kidolgozásának munkája a már eddig is szétszórta rendelkezésre álló elgondolások, tapasztalatok összegyűjtésével, rendszerezésével nagyrészt elvégezhető lenne. Mindebben a már eddig is eredményesen dolgozó lelkipásztorokból alakítandó munkaközösség adhatna hathatós segítséget. Ugyancsak jó hasznát lehetne venni az Egerben rendezett családpassztorációs kurzus anyagainak, de nem kevésbé hasznosak a Hitoktatási Bizottság idevágó előadásai. —

Ki kivel lehet mindezt megvalósítani? — hangzik a jogosnak tűnő kérdés. Vannak lelkipásztorok, akik kevésbé alkalmasak, mások viszont kiválóak ezekre a feladatokra. Úgy vélem, hogy az előbbiek jó része is kis segítséggel az alapvető feladatok ellátására alkalmassá válhat, de mint mindenütt, itt is szükség van a talentumokkal való hatékony „gazdálkodásra”. Így például nagyon jó lenne, ha egy-egy „lemaradt” plébánia csupán egy-két évre is olyan alkalmas lelkipásztort kapna, aki „bejárhatja” a családpassztorációt, elvégzi a vetést, amit később csak gondozni kell. Egy-egy szakavatott lelkipásztor például egy vagy két esperesi kerületben, azonos időszakban szinte valamennyi plébánián végezhetne ilyen feladatot „mint vendég”. Hiszen a hittanosok szülői értekezlete, szülői katekézis vagy a házaspárok lelki napja reálisan úgyszint csak néhány alkalmat jelentenek évente, de még a jegyesoktatási kurzus is lebonyolítható néhány foglalkozás keretében az érintett korosztály számára összevontan. Budapesten és a nagyvárosokban, de a motorizáció térhódításával vidéken is egyre sürgetőbb az egyes plébániák „profilozása”; családok, fiatalok, idősek, magányosok, elváltak, fogyatékosok pasztorációjára. Ez a talentumokkal való jó „gazdálkodás” szempontjából szinte elengedhetetlen. Általában is az egyes plébániák, lelkipásztorok között a közel egyenletes terhelés megvalósítása, a szabad energiák hasznosítása, munkaközösségek alakítása és a feladatok képességeiknek megfelelő szétosztása terén sok a tennivaló. — A világiak bevonásának általános és hivatalos módja kialakulóban van. Ők bizonyára sokat tehetnek majd a családpassztoráció támogatására. Az idő azonban sürget, a lehetőségeket addig is ki kellene használni.

A felsorolt gondolatok minden bizonnyal magukon viselik a próbálkozás, a keresés jellegzetességeit. De a családpassztoráció vonalának „túlso végéről” megszólaló világiak vélekedései talán így is hasznosak lehetnek a kérdés szakértői számára.

B.G.

A TEOLÓGIA 1984. 4. SZÁMÁNAK TÉMÁJA: SZOLGÁLÓ SZERETET, TESTVÉRI SZOLGÁLAT. — AZ 1985. ÉVI TÉMÁK: A SZENTSÉGEK TEOLÓGIÁJA ÉS LELKIPÁSZTORI GYAKORLATA „AZ ÚDVOSSÉG JELEI” CÍMEN — 1. KERESZTSÉG—BÉRMÁLÁS — 2. EUKARISZTIA — 3. BŰNBÁNAT SZENTSÉGE, BETEGEK SZENTSÉGE — 4. AZ EGYHÁZIREND ÉS A HÁZASSÁG

A KÖZREMŰKÖDNI KÍVÁNÓK SZÍVES JELENTKEZÉSÉT MIELŐBB VÁRJUK.